

Людзьмі звацца! —
Янка Купала

Літаратура і Мастацтва

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 г.

ШТОТЫДНЁВІК МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Пятніца, 28 снежня 1990 г № 52 (3566) ● Цана 10 кап.

НЕ ТУТЭЙШЫМІ— НАРОДАМ БЫЦЬ!

1991-ы.

Гляджу на тоўсты, яшчэ нечапаны стосік перакіднога календара на будучы год, бачу гэтую, яшчэ нязвыклую для вока дату, і нечакана прыгадваю іншую, вельмі падобную на яе па абрысах: 1961-ы. Тым годам я, нядаўні выпускнік журфака БДУ, прыйшоў у «ЛіМ». Значыць, будучы год для мяне — юбілейны: трыццаць гадоў у «ЛіМе». А самому «ЛіМу» праз год, у лютым 1992-га,—60. Выходзіць, з шасцідзесяці лімаўскіх гадоў апошнія трыццаць— і мае гады.

Розныя яны былі ў біяграфіі штотыднёвіка. Зведаў ён і ўзлёты (у 60-ыя гады, калі рэдактарам быў Н. Пашкевіч), і спады (у 70-ыя, калі яго ўзначальваў Хв. Жычка), і ажыўленне (з канца 70-ых—пачатку 80-ых, калі штотыднёвік рэдагавалі А. Асіпенка і А. Жук). Сапраўднае ж прызнанне чытачоў, вядомасць і аўтарытэтнасць (што засведчыў і няведамы раней рост тыражу) «ЛіМ» набыў з прыходам на пасаду галоўнага рэдактара А. Вярцінскага. Паспрыяла гэтаму, безумоўна, і тая акалічнасць, што ягоны прыход супаў з пачаткам перабудовы ў краіне, з пашырэннем галоснасці, дэмакратызацыі ўсіх бакоў нашага жыцця.

Ажывіліся, сталі больш надзённымі публіцыстычныя старонкі штотыднёвіка. «ЛіМ» ці не першым сярод рэспубліканскіх выданняў на поўны голас загаварыў пра ганебнае становішча роднай мовы, пра паўсюдную ліквідацыю беларускай школы, бядотны стан нашай культуры, разгул нацыянальнага нігілізму, а найперш — пра неабходнасць і непазбежнасць духоўнага адраджэння нашага народа.

Зварот да набалелых, вострых пытанняў грамадска-палітычнага і культурна-мастацкага жыцця Беларусі знайшоў водгук у чытачоў. У рэдакцыю пайшлі лісты. Яны займалі ўсё большую плошчу на старонках штотыднёвіка, давалі штуршок і накірунак пошукам супрацоўнікаў, падказвалі тэмы і праблемы, рабіліся грунтам новых цікавых публікацый...

Але — стоп! Здаецца, згадка пра 1961-ы завяла мяне не туды. Я ж зусім не хацеў займацца справаздачнасцю, ці спавядацца. А тым больш рапартаваць. Нават у гэтыя пераднавагоднія дні падстаў для бадзёрых рапартаў няма. «Наша планета не ў парадку»,—гаварыў Дзюрэнмат. Асабліва ж — наша краіна. Мала, вельмі мала ў ёй парадку. У Беларусі—таксама. Куды ні кінь—усюды клін. Крызіс ці не ўсеагульны. Найбольш балючы і небяспечны — крызіс духоўны. У наступ — адкрыты, несутрымны, нахабны—рушыў мешчанін, абывацель. Яго драпежныя, хамскія, лёкайскія законы святкуюць перамогу не толькі на рынках і барахолках. Абывацель, не сустракаючы належнага супраціўлення, сцвярджае свой дыктат і ў мастацтве, культуры. Ягоныя сцягі — пошласць, амаральнасць, распуста. «Дазволена ўсё, што не забаронена!»—крычыць ён. Аднак ці льга пераносіць гэта са сферы эканомікі, скажам, у сферу палітыкі, культуры, мастацтва, маралі, духоўнасці?

У нас жа, на Беларусі, усё гэта набывае асабліва пагрозлівы, нават трагічны характар, бо накладваецца на нулявы, можна сказаць, узровень нацыянальнай свядомасці. Праз засілле шматгадовай палітыкі «зліцця» і стварэння «новай гістарычнай супольнасці» з цяжкасцю прабіваюцца парасткі абуджэння.

Тым не менш, летаргія мінаецца. Нашы чытачы і аўтары адзінадушна пішуць, што сёння нам дадзены апошні шанц на выратаванне, на тое, каб пазбыцца нарэшце цэнзу тутэйшых і стаць народам, нацыяй. І ў гэтым кірунку—галоўны бальшак лімаўскіх клопатаў і турбот, што занатавана і ў рэгістрацыйным пасведчанні штотыднёвіка. Там, у графе «Мэты і задачы выдання», запісана: «Садзейнічанне нацыянальна - культурнаму адраджэнню, дэмакратычнаму абнауленню грамадства; асвятленне грамадска-палітычных і літаратурна - мастацкіх падзей рэспублікі». Дзеля гэтых мэт і задач «ЛіМ»—газета творчай інтэлігенцыі Беларусі, як будзе ў наступным годзе пазначана пры назве штотыднёвіка—будзе нястомна спрыяць таму, каб гуртаваліся і з'ядноўваліся ўсе здаровыя, канструктыўныя, жыццядайныя сілы грамадства.

Чытаю чарговую рэдакцыйную пошту. Аўтар аднаго з лістоў піша: «Цяжка беларусам вяртацца да сваіх каранёў, да бацькоўскіх вытокаў. Мне ў гэтым памог найперш «ЛіМ»... Такія чытацкія лісты падтрымліваюць наш творчы настрой і жаданне працаваць.

У новы год—з новымі надзеямі!

Мікола ГІЛЬ.

У НОВЫ ГОД — З НОВЫМІ НАДЗЕЯМІ!

Васіль ВІТКА

НЕЗВЫЧАЙНЫ ГОД

Надыходзіць незвычайны год. Яго лічбавае напісанне чытаецца злева направа і справа налева. Можа, і мы самі ў нашым ашаломленым, затлумленым грамадстве выплішчымся, вылузаемся з неразбярыхі і ўпэўнімся, як нам лічыць, чытаць, пісаць, гаварыць, слухаць і разумець адзін аднаго, дый, нарэшце, з чаго пачынаць парадак і лад у жыцці з першага ж навагодняга дня.

Наша газета, пэўна ж, у ліку многіх іншых папрасіла і мяне сказаць некалькі слоў яе чытачам. Даўні чытач і зрэдку, гады ў рады — аўтар, мушу дадаць, што добрай сяброўскай зайздрасцю зайздрошчу яе рэдактарам, якім новы час, новая эпоха ўпершыню так прасвятлілі гістарычны далягляд, даўшы магчымасць уздыхнуць калі не зусім, не адразу на поўную грудзіну, то ўсё ж адчуць, што дыхаць сталася вальней.

Я не наладжваўся з першых слоў на падобны настрой, каб не вымушаў міжвольны ўспамін, што сорак год таму назад і я ж меў непасрэднае дачыненне да нашай газеты, быўшы цэлае дзесяцігоддзе яе рэдактарам. Прыгадваю яе калектыў: П. Панчанка, А. Бачыла, Б. Бур'ян, К. Губарэвіч, Я. Казека, Н. Кіслік, А. Кулакоўскі, В. Палтаран, Р. Шкраба, не называючы аўтараў — іх дзесяткі і сотні. Сіла, скажу вам, не малая. А што яна магла, калі не было аніякай грамадскай думкі? Поўнае і адзінае права на думку, да таго ж самую прымітыўную, на ўзроўні яе выразнікаў і заканадаўцаў, ведаеце, належала каму, якім цэнтрам і інстанцыям. Але да гонару асобных нашых неардынарных аўтараў на старонкі газеты ўсё ж прабіваліся то свежы навеў грамадскага настрою ў вершах Панчанкі, то іншы, чым кананізаваны абэцэдарска-бяздарскімі ярлыкамі, падыход да гістарычных ацэнак творчасці Алеся Гаруна або газеты «Наша Ніва». Кожнае новае слова, інакшы погляд, самастойная думка, вядома ж, не міналі пільнай увагі не толькі цэнзуры, але, галоўным чынам, ідэалагічнага дэпартаменту.

Па тагачаснай завядзёнцы, рэдактары газет з самага ранку ішлі не ў свае рэдакцыі, а ў прыёмныя сваіх ідэйных куратараў, дзе чакалі дырэктыў і ўказанняў, перадаючы іх адтэтуль па тэлефоне сваім падначаленым. Можа, таму, што наша газета не вызначалася аператыўнасцю, яе рэдактару неабавязкова было праціраць штаны ў саноўных прыёмных. Затое ў дні выхаду ўсю ноч і аж да раніцы мусіў ён сядзець у друкарні і, акрамя карэктараў і дзяжурнага, вычытваць кожны радок, а галоўнае і самае неспадзяванае, каб хто з наборшчыкаў або вярстальшчыкаў знянацку, сам таго баючыся, не пырнуў шылам у партрэт генералісімуса ва ўсёй яго параднай шыкоўнасці, без якога не абыходзіўся ніводзін нумар. Аднак не толькі вялікі страх перад мундзірам генералісімуса, але і не меншы і за кожнае слова, за кожны сказ у газеце не даваў спакою нашым высокаідэйным шэфам. Нездарма адразу ж па выхадзе ў свет, газета так пільна вычытвалася і добраахвотнымі аглядальнікамі, і ў прыёмных, і ў кабінетах. Бывала, уся спярэшчаная, пакрэсленая размашыстымі то чырвонымі, то сінімі алоўкамі, яна не раз выклікала «высокі» гнеў і абурэнне, пакуль, нарэшце, вашаму пакорнаму слузе, прыпомніўшы і спробу рэабілітаваць «Нашу Ніву» і творчасць Гаруна, не далі па шапцы, а ўсю рэдакцыю разагналі.

Зразумейце маю ўцеху цяпер, на парозе свайго васьмідзесяцігоддзя, чаму з такой цікавасцю я бяру ў рукі кожны нумар нашага штотыднёвіка. Яго новы рэдактар і большасць супрацоўнікаў і аўтараў па ўзросце мае дзеці і ўнукі. Але было б няпраўдай сказаць ім: «Здравствуй, племя, младое, незнакомое!» Ад усяе душы я радуюся, што племя гэтае даўно жаданае і доўгачаканае, пакліканае самой гісторыяй і няўхільнай логікай развіцця бурных падзей напрыканцы дваццатага веку.

Не будзем запабягаць далёка, неўзабаве, але ўжо ў новым тысячагоддзі зноў паўторыцца супадзенне гадавых лічбаў: 2002. Спадзяюся, што за наступныя адзінаццаць год у нашым новым грамадстве, у яго парламентах і асабліва ў беларускім, Бог дасць, паменшае «правых», а пабольшае «левых». Успомніце, якія бурныя страсці кіпелі ў заканадаўчых вярхах, дзе вырашалася не абы-што, а лёс самой зямлі — перадаць яе хоць частачку ва ўласнасць селяніну? О, як зашумелі, як загулі сучасныя феадалы: — ні на цалю, ні на корх не адступімся! «Владеть землей имеем право, а паразиты — никогда!» Аднак дарэчы спытацца: а хто ж «владел» болей сямідзесяці год? Прэтэндэнты на далейшую феадальную манаполію, адкінуўшы толькі што дэкляраваныя агульналюдскія каштоўнасці, зноў хапіліся за выратоўчыя класавыя фетышы, прыстрашыўшы ўсіх нас пагалоўным немінучым голадам. Але ж ні адно пакаленне беларускіх сялян за ўсю гісторыю наўрад ці помніць, каб чалавек, жывучы на зямлі, канаў з голаду. Не ўродзіць азіміна — выручыць ярына, падвядзе ярына — уратуе бульба. Ніколі гаспадар зямлі не ішоў з торбаю па людзях. Сама зямля не даравала б яму жабрацтва. І наш час няўмольна ідзе наканавай яму дарогай, не зважаючы на агрэсіўную актывізацыю ўсіх кансерватыўных сіл.

Думаецца, вельмі дакладна выбрала газета сваім дэвізам запавет незабыўнага Янкі Купалы: «Людзьмі звацца!», скіраваўшы яго на ідэю аднаўлення і адраджэння нацыянальнай годнасці народа, яго гістарычнай памяці, культурнай спадчыны, гуртавання творчай інтэлігенцыі вакол неадкладных жыццёвых клопатаў сучаснасці.

Не магу не зазначыць, на жаль, і няхай, магчыма, гэта будзе маё асабістае ўражанне, што падчас да прапаганды адраджэння нацыянальнай культуры залішне актыўна прылучаюцца энтузіясты — самі вельмі малой культуры, рэкламуючы сваю дзейнасць на прымітыўным саматужным узроўні, выдаючы ў якасці ўзораў народнага мастацтва імітацыйны сурагат і псеўдамастацтва. Падобных падробак, з-за якіх бывае да болю крыўдна і сорамна, не пазбаўлена наша эстрада і нярэдка нават тэлевізійны экран, паказваючы так званыя вечарыны, на якіх мусяць нас пацяшаць мае дарагія равеснікі — дзяды і прадзеды, бабкі і прабабкі. Вось якія ў сваёй большасці рэзервы самадзейнасці, што засталася ў многіх занядбаных і абязлюдзелых нашых вёсках. Адраджэнне — не вяртанне да ўзроўню аматарства, якім жыла яшчэ на маёй памяці вёска, ладзячы спектаклі: «Мікітаў лапаць» і «Пашыліся ў дурні» ў сялянскіх гумнах і свірнах, а гарадскія энтузіясты тэатра і музыкі ў самім Мінску цешыліся ўжо адным тым, што мелі «Беларускую хатку».

Беларусь як краіна заняла ўсё ж «свой пачэсны пасад між народамі», а па дзяржаўным статусе і годнае месца ў Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. І калі ўжо адраджацца, дык давайце прымервацца да скарбаў і вышынь, што здабыты нашымі, вядомымі свету, папярэднікамі.

«Літаратура і мастацтва», актыўна далучыўшыся да самых вострых і надзённых праблем часу, чым і набыла асаблівую цікавасць у чытацкай аўдыторыі, вядома ж, прыносіць у ахвяру свой непасрэдна прафесійны абавязак — болей глыбокі аналіз тых новых, складаных і супярэчных працэсаў, што адбываюцца ў сучаснай творчасці пісьменнікаў, мастакоў, кампазітараў, у тэатральным і кінамастацтве. Вельмі прыкметнымі становяцца прыкрыя з'явы ў сучаснай мове і тым слоўным сурагаце, якім так актыўна карыстаюцца дзесяткі, сотні масавых выданняў разнастайных грамадскіх таварыстваў, аб'яднанняў, кааператываў, якія невядома адкуль цягнуць на свае старонкі даўно аджылую архаіку з чужой, неўласцівай беларускай мове лексікай і сінтаксічнай структурай. Такое ўражанне, што людзі, якія хапіліся пісаць па-беларуску, ніколі не чулі беларускага слова ў яго жывым гучанні.

Новы незвычайны год прыйшоў да нас з новым клопатам.

Няхай кожны прыме яго з асабістай адказнасцю.

Рупліва, па-гаспадарску.

СЛОВА «ЧАРНОБЫЛЬ» ГУЧЫЦЬ У АМЕРЫЦЫ

З прэс-канферэнцыі членаў беларускай дэлегацыі на 45-й сесіі Генеральнай Асамблеі ААН

Шчыра кажучы, стаўленне да прэс-канферэнцый нашых міністраў было ў мяне досыць скептычнае: надакучылі казённыя, загадзя падрыхтаваныя пытанні і такія ж адказы. З гэткім пачуццём ішоў я і на прэс-канферэнцыю беларускай дэлегацыі на сесіі ААН. Але, дзякуй Богу, памыліўся — пачуў тут шмат цікавых думак, разваг, уразілі многія факты, якімі аперыравалі гаспадары прэс-канферэнцыі. А «гаспадарамі» былі, акрамя міністра замежных спраў БССР П. Краўчанкі, члены дэлегацыі: загадчыца лабараторыі Інстытута радыяцыйнай медыцыны, кандыдат медыцынскіх навук Н. Грэсь, пісьменнік А. Мальдзіс, намеснік генеральнага дырэктара знешнегандлёвай фірмы «Белаўтамаз» С. Селівончык, член калегіі МЗС В. Нікулін.

Што б я найперш адзначыў з усяго пачутага на прэс-канферэнцыі? А тое, што там, у далёкім Нью-Йорку, у штабе арганізацыі сусветнага супольніцтва ўпершыню на поўную сілу гучаў матыў чарнобыльскай трагедыі. Як расказаў П. Краўчанка, асноўным накірункам у рабоце беларускай дэлегацыі была распрацоўка праекта рэзалюцыі і цэлага шэрагу ідэй па міжнародным супрацоўніцтве ў справе ліквідацыі наступстваў чарнобыльскай бяды. Можна ганарыцца тым, што Беларусь у сааўтарстве з іншымі 120-цю краінамі (са 159-ці членаў ААН) дамаглася прыняцця такой рэзалюцыі.

«Нам удалося даказаць, — гаварыў міністр, — што Беларусь больш за іншых пацярпела ад Чарнобыля, і дамагчыся распрацоўкі спецыяльнай дапамогі рэспубліцы». П. Краўчанка расказаў, што прыняццю гэтага рашэння папярэднічала вялікая напружаная праца ўсёй дэлегацыі. Трэба ўлічваць неардынарнасць дзяржаў, якія ўваходзяць у Арганізацыю Аб'яднаных Нацый, іх далёка неаднолькавае эканамічнае развіццё. У гэтым, відаць, можна шукаць тлумачэнне спачатку негатыўных адносін краін трэцяга свету да аказання дапамогі рэспублікам, пацярпеўшым ад чарнобыльскай аварыі. Многае тлумачыцца і тым, што ў некаторых краінах маюць вельмі цьмянае, прыблізнае ўяўленне аб памерах катастрофы, аб шкодзе, якую яна нанесла. Немалое ўражанне на ўдзельнікаў сесіі пакінула выступленне на ёй старшыні Савета Міністраў БССР В. Кебіча, які, у прыватнасці, першым сказаў, што ААН неабходна прыняць спецыяльную рэзалюцыю, у якой знайшоў бы адлюстраванне планетарны характар катастрофы ў Чарнобылі. Старшыня Вярхоўнага Савета БССР М. Дзямянцей, які прыняў удзел у сусветнай сустрэчы на вышэйшым

ЁН І ЯНА—АДНА СЯМ'Я

Адна з апошніх вечарын у Доме літаратара была крыху незвычайнай. Невыпадкова была абрана назва яе менавіта такая—«Яна і Ён». Яна—Людміла Рублеўская. Ён—Віктар Шніп. Жонка і муж. Два паэты. Толькі што выйшлі з друку іхнія новыя кнігі: «Адукацыя» — Л. Рублеўскай і «Горад Утопія»—В. Шніпа. Выдадзены яны ў незалежнай друкарні К. Пянткоўскага.

Адкрыў вечарыну па традыцыі адзін з кіраўнікоў СП Беларусі—намеснік старшыні Рады А. Пісьмянкоў. Далей жа традыцыя была парушана. Рэй вялі самі віноўнікі ўрачыстасці. А пра творчасць іх гаварылі Л. Галубовіч, Я. Гарадніцкі, У. Марук, М. Мятліцкі. З творамі - прысвячэннямі выступалі А. Сыс, М. Скобла, Э. Акулін.

Песні на словы Л. Рублеўскай і В. Шніпа выканалі барды І. Добры і У. Шніп. Прыйшлося даспадобы прысутным і выступленне артыста тэатра «Хрыстафор» С. Аляксандрава.

У заключэнне В. Шніп са сваім братам Уладзімірам выканалі сваю новую песню.

Адным словам, Ён і Яна— дружная творчая сям'я.

НАШ КАР.

Васіль Чумак і Максім Багдановіч

У кіеўскім выдавецтве «Радянський письменник» выйшаў літаратурна - крытычны нарыс «Васіль Чумак». Падсумоўваючы творчы плён паэта, літаратуразнаўца Сцяпан Крыжаноўскі звяртаецца і да постаці нашага беларускага класіка Максіма Багдановіча. Даследчык, у прыватнасці, падкрэслівае: і Васіль Чумак, і Багдановіч блізкія сваімі грамадска-палітычнымі і літаратурна-эстэтычнымі поглядамі.

Застаецца дадаць, што С. Крыжаноўскі з'яўляецца і аўтарам успамінаў пра Янку Купалу. У свой час яны друкаваліся на Беларусі. Зараз жа ўвайшлі ў кнігу С. Крыжаноўскага, што пабачыла свет у Кіеве—«Мы пазнавалі непаўторны час».

А. КАРЛЮКЕВІЧ.

НОВЫЯ ВЫДАННІ

ЁСЦЬ І «ЮРЫДЫЧНАЯ ГАЗЕТА»...

У сям'і беларускамоўных выданняў — папаўненне. Штотыднёвік Міністэрства юстыцыі БССР і Саюза юрыстаў Беларусі, які пачне рэгулярна выходзіць з наступнага года, атрымаў назву «Юрыдычная газета», а не «Юридическая газета». Праўда, мяркуецца яе выпускаць адначасова на дзвюх мовах — беларускай і рускай. Як відаць з пробнага нумара, які прыйшоў да чытача (праз кіёскі «Саюздруку»), рэдакцыя мае намер захоўваць добрую прапорцыю.

Што тычыцца самога штотыднёвіка, дык, думаецца, ён паступова знойдзе свой твар. Прынамсі, у гэтым пробным нумары ёсць што прачытаць. Напрыклад, сам рэдактар газеты А. Валавой выступае з цікавым артыкулам «Мы, беларусы...», у якім расказвае, як няпроста ствараўся Гімн Беларускай ССР.

На будучае рэдакцыя мае намер змяшчаць і літаратурныя творы.

ПАВАЖАНЫЯ ЧЫТАЧЫ!

Вы трымаеце ў руках апошні сёлетні нумар «ЛіМа». Ён трошкі адметны ад папярэдніх. Ён перакідвае масток да нумароў штотыднёвіка, якія будуць пазначаны ўжо годам наступным. Разам з нашымі сталымі і новымі аўтарамі ў гэтым нумары прадстаўлены амаль усе вядучыя супрацоўнікі рэдакцыі—іх маналогам адпушчаны спецыяльныя калонкі. Тым самым вы, шаноўныя чытачы, не толькі пазнаёміцеся з намі непасрэдна, але і азірнецеся на мінулы лімаўскі год і кінеце позірк у год, які нам з вамі трэба будзе пражыць, спадзяёмся, у добрай згодзе і паразуменасці.

ПА СТАРОНКАХ ДРУКУ

ІЗНОЎ—НА БЕЛАРУСЬ...

24 снежня ў «Правде» на чацвёртай паласе з анонсам на першай змешчана інфармацыя пад назвай «Дывізіён рушыў дадому». У згаданым анонсе гаворыцца: «У суботу горад Ражняву пакінуў артылерыйскі полк Іркуцка-Пінскай дывізіі, які накіраваўся да месца новай дыслакацыі ў Беларусі. Такім чынам, у адпаведнасці з другім этапам вываду савецкіх воінскіх часцей з ЧСФР на тэрыторыі Славацкай Рэспублікі не засталося ніводнага савецкага воінскага гарнізона».

Што ж, добра, што войскі выводзяцца, што ў Славакіі ўжо не засталося ніводнага савецкага воінскага гарнізона. Ды толькі — чаму адрас новай дыслакацыі артылерыйскага палка Беларусь? Колькі ўжо пісалася і гаварылася пра тое, што наша рэспубліка і без таго насычана войскамі, тымі ж ракетнымі базамі, як ніякая іншая, што жыхары Беларусі даўно сталі своеасаблівымі ядзернымі заложнікамі?

Інфармацыя ў «Правде» спараджае і іншыя думкі. У ёй бадзёра паведамляецца: «...З моманту падпісання савецка-чэхаславацкага міжурадавага пагаднення аб вывадзе савецкіх войск не прайшло і дзесяці месяцаў, а на тэрыторыі ЧСФР застаецца ўжо меней чым 20 тысяч нашых вайскоўцаў. Уся гэтая няпростая аперацыя, якая прадугледжвае па яе ходу вырашэнне складаных пытанняў матэрыяльнага і прававога характару, ажыццяўляецца, можна сказаць, імклівымі тэмпамі. Для параўнання: ...амерыканцы для вываду з Паўднёвай Карэі ўсяго толькі дзвюх дывізій маюць намер адпусціць... чатыры гады».

Ну, а ці добра гэта — такая спешка? Ці ёсць прычыны хваліцца гэтымі імклівымі тэмпамі? Дзе, у якім горадзе, гарадку ці паблізу якога паселішча ў Беларусі падрыхтавана, як належыць, месца новай дыслакацыі выведзенага апошнім на сённяшні дзень артылерыйскага палка? І ці падрыхтавана наогул?

Літаральна пару тыдняў назад па Беларускім тэлебачанні прайшла перадача аб тым, як размясцілася недзе пры шашы Мінск—Віцебск (назваць Лепель ці які-небудзь іншы населены пункт мы па-ранейшаму не асмельваемся, усё гуляем у захаванне ваеннай тайны) выведзеная раней ці не з той жа Чэхаславакіі іншая воінская часць. Глядзець тую перадачу было горка і балюча. Шкада было і людзей у пагонах (трапілі яны пасля «заграніцы» ў цяжкія ўмовы), і най-

узроўні ў інтарэсах дзяцей, таксама заклікаў падтрымаць прапанову Беларусі аб пашырэнні міжнароднага супрацоўніцтва ў сувязі з чарнобыльскай аварыяй. Тройчы выступаў на сесіі па «чарнобыльскіх» пытаннях і міністр замежных спраў БССР. Была праведзена серыя прэс-канферэнцый, двухбаковых перагавораў з міністрамі замежных спраў Венесуэлы, Польшчы, пастаяннымі прадстаўнікамі пры ААН ЗША, Італіі (каардынатара 12 заходнееўрапейскіх краін), генеральным дырэктарам МАГАТЭ, тройчы міністр замежных спраў Беларусі сустракаўся з генеральным сакратаром ААН.

Пры ўсёй важнасці рэзалюцыі, прынятай ААН, падкрэсліў П. Краўчанка, трэба ўсведамляць, што гэта толькі першы крок на шляху да доўгатэрміновага і комплекснага супрацоўніцтва ў галіне ліквідацыі наступстваў чарнобыльскай бяды.

У кантэксце гэтых слоў міністра запомнілася такая яго заўвага. Аказваецца, Беларусь не можа разлічваць на спецыяльную фінансавую дапамогу ААН—яе атрымліваюць многія краіны трэцяга свету, — таму што фармальна лічыцца эканамічна развітой краінай, дзе на кожнага жыхара прыпадае ў год немалая колькасць долараў. Так «падае» наш дабрабыт савецкая статыстыка. «Неабходна мяняць наш статус, — гаворыць міністр,—для чаго па новай метадалогіі трэба разлічыць наш нацыянальны даход. Каб усё стала на сваё месца...».

Цікава было паслухаць і адзіную ў дэлегацыі жанчыну Н. Грэсь. Забягаючы наперад, хачу сказаць, што, мяркуючы па аповядах удзельнікаў дэлегацыі, там, у Амерыцы, ім сапраўды давялося шмат папрацаваць. Вось і Ніка Аляксандраўна выступала ў шэрагу амерыканскіх універсітэтаў. У адным з іх—Пітсбургскім удалося дамовіцца аб запрашэнні сюды ўжо ў будучым годзе на стажыроўку беларускіх медыкаў — імунолагаў, радыёлагаў, гематолагаў і педыятраў. Мае намер аказаць нам дапамогу інстытут дынамікі дзелавых сувязей (Усход — Захад) пры Нью-Йоркскім універсітэце. Ён прапанаваў узяць на двухмесячную стажыроўку пры поўным матэрыяльным забеспячэнні дзесяць беларускіх спецыялістаў-гематолагаў. Былі з боку амерыканцаў і іншыя прапановы. Адзін з інстытутаў у штаце Нябраска даў згоду ўзяць на сябе лячэнне хворых ліквідатараў аварыі на Чарнобыльскай АЭС і, акрамя гэтага, прыняць нашых спецыялістаў для перадачы ім вопыту рэабілітацыі такіх хворых.

«Хрысціянскі фонд» з капіталам у 100 мільёнаў долараў, які існуе ў ЗША, аказвае гуманітарную дапамогу дзесяці краінам свету. Ёсць надзея, што і Беларусь будзе таксама да іх далучана.

«Што мяне асабліва ўразіла ў гэтых кантактах, — гаворыць Н. Грэсь,—дык гэта ўменне амерыканцаў хутка вырашаць любое пытанне. На адной з сустрэч я расказала аб дзіцячым харчаванні ў нас, аб тым, што дзеці вымушаны ўжываць забруджаную радыенуклідамі прадукцыю, што наша тэхналогія іх ачысткі ад радыеактыўнага забруджання вельмі недасканалая. Бачыла, што слухачоў надзвычай уразіла і занепакоіла маё паведамленне. Адзін з іх выйшаў з залы, а калі хвілін праз дзесяць вярнуўся, дык паведаміў, што толькі што званіў у свой офіс у Канаду і дамовіўся аб пасылцы ў Беларусь 20 тон дзіцячага харчавання».

Адзначыла Н. Грэсь і тое, што замежныя арганізацыі, прыватныя асобы, якія аказваюць нам гуманітарную дапамогу, сутыкаюцца ў нас з бюракратычнымі перашкодамі. Яна чула скаргі амерыканцаў на тое, што ў Беларусі з іх бяруць пошліну, якая ў 8—10 разоў перавышае кошт пасылкі з медыкаментамі.

Было што расказаць і С. Селівончыку. Ён прымаў удзел у рабоце Другога камітэта Генеральнай Асамблеі, які займаецца пытаннямі сацыяльна-эканамічнага характару. І тут стараннямі беларускай дэлегацыі «прысутнічала» чарнобыльская праблематыка. Адно са сваіх пасяджэнняў камітэт спецыяльна прысвяціў абмеркаванню праблем міжнароднага супрацоўніцтва па пераадоленні наступстваў аварыі на Чарнобыльскай АЭС.

Як расказаў С. Селівончык, з мэтай развіцця знешнеэканамічных сувязей Беларусі са Злучанымі Штатамі Амерыкі была праведзена серыя сустрэч з мясцовымі банкірамі, бізнесменамі, прадпрымальнікамі. «На жаль,—адзначыў ён,—дагэтуль у ЗША няма нашага гандлёвага прадстаўніцтва, а яно, акрамя ўсяго іншага, дапамагло б лепей каардынаваць адпраўку ў Беларусь амерыканскай гуманітарнай дапамогі». Па яго словах, многія мясцовыя кампаніі з разуменнем ставяцца да нашых цяжкасцей у вытворчасці, напрыклад, медыкаментаў. Адна з кампаній, якая спецыялізуецца на вырабе самых сучасных лекаў, выказала гатоўнасць пабудаваць на Беларусі некалькі невялікіх прадпрыемстваў сумеснага карыстання, што дало б магчымасць істотна знізіць дэфіцыт многіх лекаў. Некаторыя будаўнічыя фірмы прапанавалі прысылаць нам індывідуальныя домікі для перасяленцаў з забруджаных раёнаў Гомельшчыны і Магілёўшчыны. З несхаваным задавальненнем С. Селівончык расказаў, што праз адну пасрэдніцкую фірму яму ўдалося прадаць у Перу адзінаццаць вялікагрузных самазвалаў на суму 6 мільёнаў долараў.

«Фактычна там, у Амерыцы, — пачаў свой аповяд Адам Мальдзіс,—працягвалася святкаванне 500-годдзя з дня нараджэння Францішка Скарыны». Вечары, прысвечаныя выдатнаму беларускаму асветніку, былі праведзены ў будынку Сакратарыята ААН пры садзеянні Клуба рускай кнігі ў Нью-Йорку, у нью-йоркскай публічнай бібліятэцы, у коледжы Квінс-коледж і Рудтэрскім універсітэце (штат Нью-Джэрсі).

Пісьменнік расказаў, якую цікавасць выклікалі гэтыя вечары, якую вялікую аўдыторыю збіралі. «На адным з іх,—кажа А. Мальдзіс,—я атрымаў запіску на беларускай мове, аўтар якой дзякаваў усім нам за арганізацыю вечара. Я было спачатку падумаў, што гэта, відаць, піша нехта з мясцовай беларускай эміграцыі. Якім жа было маё здзіўленне, калі прачытаў апошнія радкі, дзе паведамлялася, што аўтар запіскі—чалавек нават не славянскага паходжання, ён англічанін і завуць яго Гранд Зэлсан. Апошнім часам ён вельмі цікавіцца беларускай мовай, беларускай культурай».

Адам Іосіфавіч адзначыў, што святкаванне скарынаўскага юбілею ў Амерыцы дазволіла ўстанавіць цесныя кантакты з многімі прадстаўнікамі мясцовай беларускай эміграцыі.

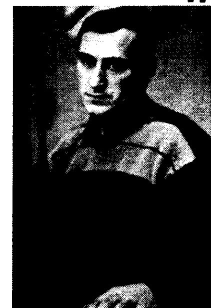
Захапляючай прыгодніцкай гісторыяй прагучаў з яго вуснаў расказ аб пошуках у Амерыцы крыжа Ефрасінні Полацкай, які знік з Беларусі ў гады апошняй вайны і па некаторых звестках знаходзіцца ў Злучаных Штатах Амерыкі. Пакуль што пошукі, у тым ліку і ў архіве Моргана, плёну не далі. Але надзеі, кажа А. Мальдзіс, губляць не трэба.

Нечаканым быў фінал прэсканферэнцыі. Я маю на ўвазе ўручэнне П. Краўчанкам ганаровых грамат Міністэрства замежных спраў Беларусі мастакам М. і У. Басалыгам, В. Шкарубе, У. Кожуху, В. Барабанцаву, работы якіх дэманстраваліся на выстаўцы ў нашым прадстаўніцтве ў ААН і былі з прыхільнасцю сустрэты гледачамі.

М. МІХАЙЛАЎ.

КАЛОНКА ЛІМАЎЦА

19-91, ПА ІДЭІ— ШЧАСЛІВЫ ГОД...

«19-82, па ідэі — шчаслівы нумар...» — напісаў напярэдадні 1982 года Андрэй Вазнясенскі. Прыкметы, на жаль, маюць адну не вельмі прыемную асаблівасць: яны не абяцаюць, што абавязкова спраўдзяцца. Аднак сёння, з вышыні 1990 года, у нас ёсць магчымасць азірнуцца ў далёкі і такі яшчэ блізкі 1982-і. Якім ён стаў, якім запомніўся? Кожны, вядома, у чарадзе падзей можа выбраць тую, якую лічыць самай важнай. І няхай думкі нашыя не супадуць, але я выберу вось гэтую: здарылася тое, што даўно прадказвалі складальнікі шматлікіх показак — памёр Брэжнеў. І смерць гэтая стала пачаткам чарады зменаў у кіраўніцтве дзяржавай, якія ўрэшце прывялі да думкі: так жыць далей нельга і... да перабудовы.

«19-91, па ідэі — шчаслівы нумар...» — скажам услед за Вазнясенскім. Што ён прынясе нам, якое «шчасце» рыхтуе? Недахопу ў прадказаннях рознага роду гадальнікаў па зорках, на кававай гушчыні, на лапатцы барана — няма. І большасць схіляецца да таго, што не ўсе яшчэ «жахі перабудовы» мы перажылі і што разам са смерцю апошняга са сталінскіх памагатых нас чакаюць вялізныя змены і не толькі ў кіраўніцтве... Што ж, чакаць нядоўга. Магчыма, мы яшчэ і яшчэ раз станем сведкамі і ўдзельнікамі значных падзей.

А мне, зазіраючы ў наступны, 1991 год, хацелася б бачыць там іншае: каб жыццё Дзяржавы Беларусь менш за ўсё залежала ад нейкіх змен у суседняй краіне, якою ўсё больш і больш робіцца Расія. Хай змяняюцца там лідэры і курсы... — але хай закранае нас гэта толькі як суседзяў, а не тых, хто павінен за ўсё расплачвацца...

За незалежную Дзяржаву Беларусь аддалі жыцці дзесяткі тысяч змагароў. І вось сёння мы як ніколі блізка, за паўкроку, ад ажыццяўлення гэтае шматпакутнае ідэі. Няўжо ў нас не хопіць сілы і рашучасці зрабіць яго ўслед за былымі ўскраінамі імперыі: Літвою, Латвіяй, Эстоніяй, Грузіяй.., што аднавілі сваю незалежнасць? Няўжо «апошні фарпост камунізму ў СССР» не закрануць перамены, няўжо «феномен» беларуса, скалечанага духоўным і фізічным Чарнобылем — стане аб'ектам даследавання вучоных краін свету, як прыклад нерашучасці, забітасці, абыякавасці да лёсу — свайго і дзяцей...

І ўсё ж:

Беларусь, твой народ
дачакаецца,
Залацістага, яснага дня.
Паглядзі, як усход разгараецца,
Колькі ў хмарках залётных
агня...

Гэта — Максім Багдановіч. Наступны год — і ягоны год. Няхай жа ў ім наш народ не проста «дачакаецца», а сам зробіць усё, каб наблізіць «залацісты, ясны дзень» незалежнасці. Няхай жа збудуцца ўсе нашыя і Багдановічавы мары. 19-91, па ідэі—шчаслівы год. Можа, й для Беларусі?..

Барыс ПЯТРОВІЧ,
адказны сакратар.

АД ІНІЦЫЯТЫЎНАГА КАМІТЭТА ПА СТВАРЭННІ БСДГ

Ініцыятыўны Камітэт па стварэнні (адраджэнні) Беларускай Сацыял-Дэмакратычнай Грамады заклікае сваіх прыхільнікаў—грамадзян Беларусі, якія дасягнулі 18-гадовага ўзросту, аб'ядноўвацца на месцах жыхарства, працы, навучання ў групы (суполкі) падтрымкі Грамады па 3 і больш сяброў. Групы падтрымкі на тэрыторыі раёна, горада (пажадана ў межах парламенцкай выбарчай акругі) могуць аб'ядноўвацца ў акруговыя арганізацыі (філіі) дзеля абмеркавання праектаў Статута і Праграмы Грамады і падрыхтоўкі да правядзення з'езда БСДГ, які плануецца на люты 1991 года. Групы падтрымкі і акруговыя арганізацыі паведамляюць пра сваё стварэнне, а таксама адрас, нумар тэлефона, колькасць сяброў у Ініцыятыўны Камітэт БСДГ па адрасах: 220005 Мінск, вул. Румянцава, 13, ТБМ, Цумараву Я.; 220095, Мінск, паштовая скрынка № 34, Трусаву А.; і тэлефонах: 46-43-15 (вечарам і ў выхадныя дні)—Чарняўскаму М.; 36-60-71 (з 14.00 да 18.00 у рабочыя дні)—Сідарэвічу А.

перш — афіцэрскіх жонак і дзяцей: для іх тут не знайшлося ні жылля, ні работы, ні садка, ні школы. У мясцовай школе давялося наладжваць вучобу ў тры змены.

А яшчэ ж «добра», што ў тым гарадку пры шашы Мінск—Віцебск, як і ва ўсіх гарадах і гарадках Беларусі школа рускамоўная. А калі б, як на добры лад, як павінна было б быць, навучанне ў той школе вялося па-беларуску? Ці не ўзнікалі б тады ў нас і тыя праблемы і канфлікты, што ўзнікаюць, скажам, у Латвіі?

Пасля гэтага неяк зусім ужо не хочацца падтрымліваць бадзёры, жыццярадасны тон праўдзінскай інфармацыі.

М. М.

У «ІСЛАЧЫ»—БУДУЧЫНЯ ЛІТАРАТУРЫ?

Гаманліва было апошні тыдзень у Доме творчасці пісьменнікаў «Іслач». Па завядзёнцы тут праходзіў чарговы Рэспубліканскі семінар маладых літаратараў. Будучыя паэты і празаікі, крытыкі і драматургі горача спрачаліся, абмяркоўваючы свае творы, як звычайна даволі паблажліва ставячыся да папярэднікаў, у тым ліку і да тых, хто на гэткіх жа семінарах бываў гадоў пяць назад.

Нічога новага ў такіх спрэчках, катэгарычных меркаваннях, здавалася б, не было. Звыклымі сталі і сцвярджэнні, што ніякі семінар нікога не зробіць пісьменнікам, калі чалавек не мае таленту. І ўсё ж такія творчыя кантакты маладым патрэбны. Нават цяпер, калі з'явілася столькі друкаваных выданняў, калі шырокую дарогу атрымаў і так званы «самвыд», дзе ці не кожнага сустрэнуць з абдымкамі.

Творчы семінар — гэта асаблівы настрой, які нараджаецца, калі збіраюцца няхай і не аднадумцы, але аднолькава з'яднаныя любоўю да літаратуры і верай у сябе людзі. Гэта адна з магчымасцяў сустрэцца і пазнаёміцца з тымі, сяброўства з кім, магчыма, пасля прадоўжыцца на ўсё жыццё.

Невыпадкова і старшыня Рады Саюза пісьменнікаў Беларусі В. Зуёнак, і намеснік старшыні Рады, старшыня прыёмнай камісіі СП БССР У. Паўлаў, і намеснік галоўнага рэдактара часопіса «Маладосць», старшыня Камісіі па рабоце з маладымі Саюза пісьменнікаў Г. Далідовіч, і адзін са старэйшых пісьменнікаў А. Савіцкі, выступаючы на адкрыцці семінара, успаміналі такія ж творчыя сустрэчы, у якіх ім даводзілася ўдзельнічаць у гады сваёй маладосці.

Несумненна, будуць карыснымі ўдзельнікам семінара і парады, заўвагі пісьменнікаў, кіраўнікоў творчых секцый — Г. Далідовіча, У. Дамашэвіча, П. Макаля, А. Масарэнкі, У. Скарынкіна, К. Цвіркі. Ды і дырэктар семінара А. Емяльянаў займаўся не толькі чыста арганізацыйнымі справамі, а знаходзіў час, каб перайсці і да паэтычных размоў. Па традыцыі адбыліся сустрэчы з супрацоўнікамі рэспубліканскіх выдавецтваў, рэдакцый літаратурна-мастацкіх выданняў...

На семінар была запрошана моладзь з усіх куткоў рэспублікі, а таксама маладыя літаратары з Масквы і Ленінграда. Хораша выглядала на ім літаратурнае аб'яднанне «Крыніцы», якое працуе пры рэдакцыі газеты «Чырвоная змена» і якім кіруе А. Масарэнка. У газеце рэгулярна выходзяць тэматычныя старонкі, куткі паэзіі, пасяджэнні — таксама рэгулярна — ператвараюцца ў сапраўдныя дыскусійныя клубы.

Імёны пачаткоўцаў? Можна назваць і імёны. Скажам, першыя і ўдалыя крокі зрабілі Юля Алесіна, Уладзімір Клімовіч, Уладзімір Пучынскі, Уладзімір Дуктаў. А што да Вітаўта Чаропкі, дык у наступным годзе ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» ў яго выходзіць гістарычны раман «Храм без бога».

У «Іслачы» сабралася будучыня літаратуры? А чаму б і не! У любой справе важны пачатак.

НАШ КАР.

Перад пачаткоўцамі выступае В. ЗУЁНАК.

А. ПІСЬМЯНКОЎ сярод семінарыстаў.

Фота Ул. КРУКА.

КАЛОНКА ЛІМАЎЦА

ТАМ, ЗА «КАДРАМ»

Калі планаваўся нумар, які вы, паважаны чытач, зараз трымаеце ў руках, было выказана шмат розных ідэй. Сярод іх і такая: кожнаму рэдактару аддзела не больш як на дзвюх старонках расказаць пра сваю «епархію». Я меў неасцярожнасць заўважыць, што, відаць, пісаць такія сачыненні трэба без занудства. Помніце фразу, якой пачынаецца апавяданне Вікторыі Токаравай «Зануда»? «Зануда — гэта чалавек, які, калі ў яго пытаюцца, як ён жыве, пачынае расказваць, як ён жыве...»

Жарты жартамі, але міжволі пяро пачынае выводзіць: «У 52 сёлетніх нумарах «ЛіМа» аддзел публіцыстыкі надрукаваў...»

Потым спахопліваюся — чытачы самі ведаюць, якая друкуецца публіцыстыка. Чаго яны не ведаюць, дык гэта — у якіх варунках нараджаўся той ці іншы матэрыял, адным словам, што адбывалася там, за «кадрам»... Вось некалькі згадак.

Роўна год назад «ЛіМам» быў арганізаваны «круглы стол» на тэму «Перабудова і правы чалавека». Запрасілі на яго паважаных людзей — народных дэпутатаў СССР, адказных супрацоўнікаў міністэрстваў замежных і ўнутраных спраў, юрыстаў, прадстаўнікоў БНФ. Нарэшце, надыходзіць дзень таго «стала». З раніцы пачынаю хвалявацца — як яно будзе, ці збяруцца, ці атрымаецца гаворка? Троху адлягае ад сэрца, калі бачу, як дружна пачынаюць запаўняць канферэнц-залу Дома літаратара госці. Вось яны паселі вакол стала, падымаецца, каб вымавіць уступнае слова, галоўны рэдактар, я націскаю кнопку дыктафона і з жахам бачу, што ён не ўключаецца. Ліхаманкава націскаю і націскаю кнопку — апарат мёртвы. Адчуваю, як усяго працінае халодны пот. Пяром гаворку за «сталом» не запішаш, стэнаграфісткі ў нас няма. З амаль страчанай надзеяй пытаюся ў карэспандэнта аддзела Віталя Тараса, мо ён захапіў з дому дыктафон? Малайчына, узяў...

Сплыло з таго «круглага стала» нямала часу, але калі з нейкай нагоды надараецца яго ўспомніць, дык найперш успамінаю той выпадак з дыктафонам.

Яшчэ адна згадка. Што газета мацуецца сваім аўтарскім актывам — даказваць не трэба, гэта аксіёма. Але хоць зрэдку, а бывае: аўтар дапячэ так, што, здаецца... Ды памятаеш, што ў рэдакцыі дзейнічае амаль такі ж закон, як у гандлі — пакупнік заўсёды мае рацыю. Нядаўні выпадак. Прыносіць аўтар неблагі ўвогуле артыкул. Пасля невялікай праўкі і перакладу артыкула на беларускую мову запрашаю аўтара вычытаць матэрыял. Вычытвае, кажа, што артыкул цяпер выглядае яшчэ лепш. Але пытаецца, ці можна змяніць у ім адно-два слоўцы? «Ваша права», — кажу. Аўтар упісвае іх і развітваецца. Здаю артыкул у сакратарыят. Назаўтра аўтар прыходзіць зноў. Папрасіўшы прабачэння, кажа, што хоча ў сваім артыкуле змяніць адну фармуліроўку. Іду ў сакратарыят, забіраю падпісаны рэдактарам матэрыял. Аўтар робіць праўку. «Усё?» — з надзеяй пытаюся я. «Усё, усё», — адказвае той. Назаўтра — новы візіт, каб паправіць «слоўца», паслязаўтра — яшчэ адзін і так пяць дзён запар. Кожны раз, калі я цяпер заходзіў па матэрыял у сакратарыят, адказны сакратар ужо без смеху пытаўся: «Што, зноў прыйшоў?»

Дзіўна, але ўсё гэта ўспомнілася, калі нядаўна прачытаў у «Комсомолке» такую фразу: «А вообще, журналисты живут мало...».

Міхась ЗАМСКІ,
рэдактар аддзела публіцыстыкі.

ПРА НАШУ І ВАШУ ГАЗЕТУ

СЁЛЕТА мы таксама вырашылі не парушаць традыцыю, якая існуе ў аддзеле пісьмаў і грамадскай думкі. А значыць мы зноў, напярэдадні надыходзячага года, сустракаемся з вамі, шаноўныя чытачы «ЛіМа». Памятаеце нашы снежаньскія вандроўкі да кіёскаў «Саюздруку» летась і пазалетась? Тады яшчэ газетны «бум» быў у самым разгары: статус дэфіцытных выданняў меў на той час і «ЛіМ». Сёння сітуацыя змянілася. Няма таго ажыятажу не толькі за нашым штотыднёвікам, але і за тым жа «Огоньком», «Известиями», «Советской культурой»... Словам, на розднічны гандаль спадзяванні няпэўныя. Таму мы вырашылі пагутарыць «пра нашу і вашу газету» з тымі чытачамі, хто падтрымаў «ЛіМ» падпіскай, з чытачамі надзейнымі, стабільнымі.

Не сказаць, каб мы былі надта забабоннымі, але лічба «13» на адным з паштовых аддзяленняў сталіцы, што на вуліцы Якуба Коласа, прымусіла на хвілінку... затрымацца ля ўваходу. Што ж, была — не была! У аддзеле дастаўкі нам далі хатнія адрасы лімаўскіх падпісчыкаў. Так што мы нават і не ведалі, з кім давядзецца сустрэцца. Не ведалі мы і таго, як зрэагуюць людзі на наш візіт у хату без папярэджання. І тут мы пераканаліся, што, нягледзячы на папярэджванні стражаў аховы парадку не надта давяраць незнаёмцам, своеасаблівы пароль «Мы — з «ЛіМа» дзейнічаў безадмоўна: шчыра і ветліва нас запрашалі зайсці ў кватэру.

Якая ж мэта нашых паходаў «у людзі»? Гэта можна акрэсліць коратка: год, пражыты разам з газетай. Што дало гэта чытачу? Чаго яму не стае на старонках «духоўнага субяседніка»? Наперадзе ж — пяцьдзесят два лімаўскія нумары 1991-га.

Вядома ж, на нейкі грунтоўны аналіз публікацый за адыходзячы год тут мы не разлічвалі. Аднак момант нечаканасці, імправізацыйнасці, так бы мовіць, у адказах падпісчыкаў, якія не рыхтаваліся да інтэрв'ю загадзя, мы лічым вельмі каштоўным і карысным.

І ВОСЬ — першая сустрэча. Наш падпісчык — васемнаццацігадовы студэнт хімфака БДУ Аляксей **Глушко:**

— Вось ужо другі год не толькі выпісваю «ЛіМ», але і зберагаю кожны нумар газеты. Можна сказаць — калекцыяніраую. Што падабаецца? Перш за ўсё — цвёрдая дэмакратычная пазіцыя. Што запомнілася? Публіцыстыка, а яшчэ артыкулы на гістарычную тэматыку. Прынамсі, мне вельмі многае далі для спазнання нашай спадчыны старыя дакументы, падрыхтаваныя Анатолем Сідарэвічам. Чаго ўсё ж не стае газеце, асабіста мне не хапае? Інфармацыі пра новыя выданні па гісторыі Беларусі, пра перавыданні старых слоўнікаў, збору летапісаў. Асабліва старыя слоўнікі... Там мова жывая, беларуская, а не калькаваная, спрошчаная, вытрушчаная дашчэнту. Прыняты Закон аб мовах, але працэс беларусізацыі — справа доўгая і складаная. Узяць хоць бы праблему нацыянальнай навуковай тэрміналогіі. Пакуль што, у прыватнасці, нам, студэнтам тэхнічных факультэтаў, сябрам ТБМ, даводзіцца саматугам, абапіраючыся на тэрміналогію 20-х гадоў, складаць свае дапаможнікі. А «ЛіМ», дарэчы, мог бы ўзяць на сябе місію асветніка і ў гэтай справе: друкаваць падборкі ўласнабеларускіх хімічных, матэматычных, іншых тэрмінаў...

Мы даведаліся ад Аляксея, што ў гэтай хаце «ЛіМ» чытае і ягоны бацька, які прывіў сыну з дзяцінства ўсведамленне нацыянальнай годнасці.

ТУТ ЖА, на вуліцы Якуба Коласа, жыве мастак-дызайнер Яўген **Валасевіч** (28 гадоў). «ЛіМ» чытае і выпісвае з 1982 года.

— Выпісаў і на наступны год, — падкрэсліў Яўген, — як выданне, перш за ўсё, грамадска-палітычнае і інтэлектуальнае. Запомніліся артыкулы Сяргея Дубаўца і Анатоля Сідарэвіча, лімаўскія інтэрв'ю з палітычнымі дзеячамі. Але пажадана было б пашыраць газеце кола аўтараў, якія пішуць на гістарычныя тэмы. Чаму б, напрыклад, нам, чытачам, не пазнаёміцца з даследаваннямі таго ж Міколы Ермаловіча? Я параіў бы яшчэ завесці гістарычнаадукацыйны «лікбез», пачынаючы з эпохі Кіеўскай Русі. А што ўрэшце мы ведаем пра беларускую эмігранцкую літаратуру? А што робіцца ў суполках беларусаў за межамі рэспублікі? Чаму б «ЛіМу» загадзя не паведамляць пра выставы, канцэрты, сустрэчы, якія там наладжваюцца? Я, напрыклад, паехаў бы з задавальненнем...

Што яшчэ мы вынеслі з гэтай сустрэчы? Мастак па прафесіі не абмяжоўваецца толькі спецыяльнымі публікацыямі па мастацтве. Яўген пажадаў, каб грамадска-палітычнае гучанне «ЛіМа» было яшчэ больш моцным. На яго думку, газеце трэба больш глыбока асэнсоўваць дзейнасць іншых палітычных партый і плыняў, якія сёння з'явіліся ў рэспубліцы.

Я ЧЫТАЮ «ЛіМ» з першага нумара. Тады рэдагаваў яго намеснік наркома асветы Хаім Дунец, у 1935 годзе яго змяніў Ілья Гурскі. Мяняліся рэдактары, шрыфты загалоўкаў, перыядычнасць выдання, нязменнаю заўжды заставалася ўстаноўка — пісаць толькі тое, што некаму падабалася і патрэбна было. Рэдакцыйныя ручкі былі запраўлены толькі ружовымі і чорнымі чарніламі. Замест служэння літаратуры і мастацтву было прыслужніцтва «верхатуры».

Пачатак дэмакратызацыі і галоснасці «ЛіМ» можа лічыць сваім другім нараджэннем. Некалі стосы тыднёвіка па тыдню нерухома ляжалі ў кіёсках, цяпер пасля 10 гадзін раніцы і аднаго экземпляра не знойдзеш. Нарэшце вызваліўшыся ад цэнзуры, «ЛіМ» разняволіў сумленне, розум, душу і загаварыў так, як думаюць аўтары, карэспандэнты, супрацоўнікі рэдакцыі. Газета заняла дакладную грамадзянскую пазіцыю, імя якой — праўда, клопат пра лёс народа, культуры, літаратуры, нашай мовы і знявечанай зямлі.

Найцікавей і найвастрэй у тыднёвіку прадстаўлена публіцыстыка. Яна ўзнімае і асвятляе гістарычныя і надзённыя праблемы, вяртае народу імёны і працы нашых слаўных папярэднікаў. У першым радзе такіх публікацый — адкрыццё Зянона Пазняка і Яўгена Шмыгалёва «Курапаты — дарога смерці», каштоўныя архіўныя знаходкі і вострыя публікацыі Барыса Сачанкі, Уладзіміра Казберука, Анатоля Сідарэвіча; запомніліся глыбока-доказныя артыкулы Леаніда Лыча, Уладзіміра Конана, вострая публіцыстыка Васіля Віткі, Ніла Гілевіча і Генрыха Далідовіча, аператыўныя і трапныя рэпартажы Андрэя Ганчарова.

Не крыўдуйце, шаноўныя аўтары: чытаю ўсіх, але і старонкі не хопіць назваць кожнае імя.

Што б хацелася пажадаць рэдакцыі на наступны год? Што хачу бачыць на старонках такога неабходнага нашай культуры і літаратуры выдання?

Даўно загнаная ў пастку беларуская літаратура, каб знайсці выйсце да шырокага чытача, патрабуе пастаяннай інфармацыі ў рэспубліканскім друку, і ў першую чаргу ў «ЛіМе» пра выданне новых кніг беларускіх пісьменнікаў, пра змест з шырокай анатацыяй новых нумароў часопісаў. «ЛіМ» павінен стаць компасам і барометрам літаратурнага жыцця і творчага працэсу, прапагандыстам значных здабыткаў беларускай літаратуры, шчодра рэкламаваць усе значныя навінкі.

Кожны год у нашых выдавецтвах выходзяць сотні новых кніг, а рэцэнзуюцца выпадковыя адзінкі, пераважна аднымі і тымі ж не надта высокага класу рэцэнзентамі. Астатняя маса кніжнай прадукцыі для чытача застаецца неразгаданым інкогніта. У спісе Саюза пісьменнікаў лічыцца 48 прафесійных крытыкаў. Большасць з іх за апошнія гады не надрукавалі ні радка. А колькі ў нас літаратуразнаўцаў у Акадэміі навук, у трох універсітэтах, на філфаках педінстытутаў! Калі рэдакцыя хоць частку іх аб'яднае вакол аддзела крытыкі, будзе ўважліва сачыць за навінкамі літаратуры і арыентаваць на іх свой крытычны аўтарскі актыў, «ЛіМ» стане не толькі звычайным люстрам літаратурнага працэсу, а прапагандыстам і дарадцам чытача.

Кожны нумар прачытваю з цікавасцю і ўвагай. Часта радуюць тэатральныя рэцэнзіі, артыкулы пра выяўленчае мастацтва, хоць і не з усімі згаджаюся, сярод цікавых літаратурных матэрыялаў трапляюць прахадныя эксперыменты, якім месца ў прабірцы аўтарскай лабараторыі.

Жадаю рэдакцыі ў новым, напружаным і складаным годзе трымаць руку на пульсе нашага нялёгкага жыцця, газеце — заставацца сумленнаю, прынцыповаю, аб'ектыўнаю і смелаю пісьменніцкаю трыбунаю. Чытачам — дабра, мужнасці, мудрасці і магчымага шчасця.

Поспехаў, творчых адкрыццяў і здабыткаў у новым годзе, таварышы лімаўцы!

Сяргей ГРАХОЎСКІ.

●

ПАЛІТЫКА Ў СВЕЦЕ, палітыка ў куплеце... Тэатр ганебна спалітызаваны таксама...

Ды, падобна, «ЛіМ» тэатрам, у прыватнасці, лялечным, болей не цікавіцца. Вы вынайшлі цікавую форму хутчэйшага інфармавання чытача аб прэм'ерах—сто радкоў пасля прэм'еры, ды забыліся ўдакладніць — пасля мінскай прэм'еры. Праўда, і ў Мінску лялечнікам не надта шэнціць. Напрыклад, двойчы з'явіліся нататкі пра «Буру» У. Шэкспіра (змястоўныя і нават вытанчаныя, дадам), але грунтоўнае рэцэнзіі я ў вас так і не прычакаў, не прачытаў. І нідзе, заўважце, не прачытаю... Каму цяпер патрэбен лялечны тэатр? Хіба дзецям... Дык няўжо і ў «ЛіМе» лічаць лялькі дзіцячымі забаўкамі? Так хочацца не адно скупых нататак, не толькі фестывальных аглядаў, ды... хоць бы ста радкоў пра кожны новы беларускі спектакль, артыкулаў-прагнозаў, экскурсаў у тэатральную мінуўшчыну, інтэрв'ю з сучаснікамі і расповядаў пра тэатр сусветны... Няўжо мне хочацца зашмат? Я не іранізую, не бядую, але не магу безагаворачна прыняць «ЛіМ» сённяшні, як і не хачу хаваць свае асабістыя сімпатыі да ягоных супрацоўнікаў.

Мікола АНДРЭЕЎ,
галоўны рэжысёр Гродзенскага абласнога лялечнага тэатра.

●

НА МАЮ ДУМКУ, «ЛіМ» — гэта адзінае рэспубліканскае выданне, якое смела выказвае прагрэсіўныя погляды. Праўда, нядаўна створаная «Народная газета» таксама часам друкуе смелыя і незалежныя матэрыялы, але з такімі шматслоўнымі тлумачэннямі, што яны, фактычна, зводзяць на нішто той баявы зарад.

Калі глядзець па назве, то «ЛіМ», здавалася б, павінен у першую чаргу займацца мастацкімі і літаратурнымі праблемамі. Але зараз, у гэты пераломны для Беларусі час, мы маем пільную патрэбу ў газеце, якая б выхоўвала, збірала і згуртоўвала нацыянальна свядомую частку народа. «ЛіМ» павінен зрабіцца газетай нацыянальнага адраджэння. Для таго, каб ён мог выконваць гэтую ролю, на старонках газеты павінна з'яўляцца больш аналітычных матэрыялаў, прысвечаных аналізу нашай гісторыі, сучаснага жыцця, якія б адказвалі на галоўнае зараз пытанне—як пазбегнуць фізічнай і духоўнай гібелі нацыі.

«ЛіМу» часта бракуе аператыўнасці і інфарматыўнасці. Газета друкуе, бывае, матэрыялы, мова і форма выкладання якіх пакідаюць жадаць лепшага.

І ўсё-такі «ЛіМ» — газета, на якую я падпісваюся ў першую чаргу.

С. ГАРБАВЕЦ,
ваеннаслужачы.

СУСТРЭЧА ТРЭЦЯЯ. Кватэра старшага навуковага супрацоўніка інстытута народнай гаспадаркі Івана **Вашкевіча** і ягонай жонкі Жанны Міхайлаўны, перакладчыцы газеты «Вячэрні Мінск». Аднапакаёўка ў суботні дзень сабрала ўсіх сваіх насельнікаў. Гаворка наша адбывалася ў прысутнасці дзвюх маленькіх дачок Вашкевічаў Марылькі і Янінкі. Можа, таму Іван і Жанна загаварылі адразу пра сваё, бацькоўскае, у сувязі з «ЛіМам».

— Вось і «Чытанка» для дзіцячага садка выдадзена ў «Народнай асвеце» яшчэ на пачатку года. Склалі яе выдатна Вячорка, Маскаленка і Садоўскі, а ў «ЛіМе» водгукаў да гэтага часу няма. І пра беларускамоўныя дзіцячыя садкі вы мала пішаце... Газету чытаем даўно, але выпісалі на наступны год упершыню: падпісчыкам штотыднёвік будзе абыходзіцца танней. Што можна сказаць пра газету? Цяпер усіх хвалюе палітычнае жыццё. Вось і артыкул Пазняка пад назвай «Раскол» сёння прачыталі з цікавасцю. Амаль што не чытаем літаратурныя старонкі, у тым ліку і літаратуразнаўчыя артыкулы. Не падабаецца нам мастацкае афармленне газеты. І фотаздымкі ў вас нецікавыя, і шаснаццатай старонкі вы дагэтуль не знайшлі. Праўда, падабаюцца нам першыя палосы «ЛіМа», з якіх і пачынаем чытаць газету.

Словам, не ўсё раўназначна ў газеце, лічыць сям'я Вашкевічаў. А трэба пры такой канкурэнцыі прэсы быць заўсёды на высокім узроўні. А яшчэ нашым новым падпісчыкам хацелася б на старонках «ЛіМа» бачыць рубрыку «З гісторыі беларускай мовы»...

ЧАЦВЕРТАЯ СУСТРЭЧА прыпаднесла нам сюрпрыз. Гаспадыня кватэры ўрач гарадскога псіханеўралагічнага дыспансера Валянціна Кірылаўна **Зімніцкая** ці не з парога паведаміла:

— А яшчэ пяць экземпляраў «ЛіМа» мы выпісалі як навагоднія падарункі сябрам: два — у Мінск, два — у Вільнюс, адзін — у Рыгу. Гэта ж, лічу, самая прагрэсіўная газета ў рэспубліцы... Адлюстроўвае сітуацыю так, як яна ёсць. Імпануюць і публікацыі гістарычнай тэматыкі. Хацелася б, каб іх было больш, як, дарэчы, палемічных выступленняў па сацыяльна-палітычных пытаннях. З думкай апазіцыі трэба часцей знаёміць чытачоў. Паглядзіце, як паслядоўна прапагандуе сваю палітыку камуністычная партыя...

Шчыра скажам, з'яўленне ў пакоі гаспадара было для нас таксама своеасаблівым сюрпрызам. Ім аказаўся Юрый **Хадыка**, вядомы ў рэспубліцы вучоны і грамадскі дзеяч. Цікава, што скажа ён?

— На працягу года заўважыў сур'ёзныя публікацыі Сідарэвіча, Ласкова, Грыцкевіча, Ткачова, Акулава. Уразіла сіла пачуцця, з якой піша Анатоль Сідарэвіч, хоць з ім можна спрачацца. Ён у добрым сэнсе слова максіміліст, суб'ектывіст, а ўрэшце ў жыцці існуе толькі суб'ектыўнае ўспрыманне, якое і рухае прагрэс... Вядома, «ЛіМ» займае прагрэсіўныя пазіцыі, але пакуль яшчэ, вобразна кажучы, хісткія. Можа, ад гэтага і той налёт правінцыйнасці ў асвятленні пэўных праблем? Правінцыйнасць гэтая яшчэ і ў тым, што ў некаторых публікацыях ці не замнога стогну і ляманту. Больш патрабавальна адбірайце матэрыялы. Мне не хапае на лімаўскіх старонках і глыбокай пісьменніцкай філасофіі: мастацкая тэхніка нібыта ёсць, а вось філасофіі бракуе, на жаль. І яшчэ. Рэвалюцыйныя часы заўсёды выклікалі своеасаблівы ўздым мастацкай палітычнай карыкатуры. Растлумачце, чаму гэтым відам «публіцыстыкі» не карыстаецца «ЛіМ»? Апошняе, пра што хацелася б сказаць. Пра мастацтва пішаце мала і невыразна. А мастацкія карані ў нас глыбокія, традыцыі векавыя. Чаму ж мы такія сціплыя?

Што ж, ёсць над чым падумаць...

СУСТРЭЛІ мы ў кватэрах па вуліцах Якуба Коласа і Усходняй і іншых нашых падпісчыкаў. **Сяргеева** Ірына, інжынер Белдзяржпраекта, 27 гадоў. Чытае, з яе слоў, штотыднёвік з захапленнем ужо тры гады, артыкулы грамадска-палітычнага зместу абмяркоўвае з калегамі на працы, далучае іх да газеты. Хоча таксама ведаць больш гісторыю Беларусі, турбуе яе і экалагічная праблематыка.

Былая выкладчыца Белдзяржуніверсітэта, філолаг Ірына Феліксаўна **Доўбік** паведаміла, што ўсе яе родныя — маці, сястра — кожны паасобку выпісваюць «ЛіМ». Сама яна з'яўляецца нашай падпісчыцай ужо пяць гадоў. Любіць чытаць паэзію, творы пісьменнікаў Скрыгана, Гілевіча, Панізніка, Міська. Хацела б яна больш ведаць пра рэпрэсіраваных пісьменнікаў, іх лёс.

«Ад радка да радка» чытае нашу газету студэнт журфака БДУ Андрэй **Паўлаў**. Цікавіцца гістарычнымі матэрыяламі і лічыць, што «ЛіМ» недастаткова ўвагі надае маладым творчым талентам. Можа, і больш сказаў бы нам Андрэй, але на гэты дзень прыпала братава вяселле, і ён спяшаўся.

Апошнімі нашымі субяседнікамі былі Вікторыя **Пыж** (25 год) і яе маці. Віка лічыць, што ўзровень «ЛіМа» даволі высокі, і ёй заўсёды цікава спазнаваць калізіі жыцця праз любімае выданне.

ДВА ПЕРАДАПОШНІЯ выхадныя дні года мы вялі гаворку «пра нашу і вашу газету», шаноўныя нашы падпісчыкі, сябры, дарадцы, а часам і апаненты. Асабліва нас узрадавала тое, што кантынгент лімаўскіх прыхільнікаў памаладзеў. Тое, што ўрокі жыцця, якія **«ЛіМ»** імкнецца асэнсаваць на сваіх старонках, не прайшлі, відаць, марна.

Да сустрэч у новым годзе, у якім мы вам зычым здароўя і... аптымізму!

Напярэдадні Новага года
з чытачамі сустракаліся
Марыя ГІЛЕВІЧ,
Людміла КРУШЫНСКАЯ.

●

ЧЫТАЧОМ «ЛіМа» з'яўляюся каля дзесяці гадоў. Але ж менавіта ў сённяшні час, насычаны мітуслівымі ды супярэчлівымі падзеямі, што адбываюцца ў нашай краіне, не магу ўявіць свайго існавання без гэтага па-сапраўднаму нацыянальнага выдання.

Уважліва сачу ў друку за артыкуламі, прысвечанымі музычнаму мастацтву. Прафесійныя разважанні на тэмы музыкі з'яўляюцца і на старонках «ЛіМа», але, на вялікі жаль, іх не так шмат. Прывяду словы вядомага венгерскага кампазітара Золтана Кодая: «Першым краевугольным каменем падсвядомага венгерскага пачуцця з'яўляецца мова, другім... — музыка». Што ж у нас? У нас — той гаротны стан, у якім апынулася родная мова, і тая феадальная палітыка па знішчэнні беларускай культуры, якая вялася дый вядзецца па сённяшні дзень. Безумоўна, усё гэта дало свае вынікі і ў блізкай для мяне галіне мастацтва: мізэрнасць інфармацыі па гісторыі старажытнай беларускай музыкі (якая існавала!); адсутнасць у рэспубліцы музычнага выдавецтва, а значыць і брак нацыянальных навукова-метадычных прац па музычным выхаванні дзяцей; абыякавасць моладзі да фальклору; пасрэдныя, за рэдкім выключэннем, прэм'еры сучаснай беларускай музыкі з напалову пустымі канцэртнымі заламі...

Музычная інтэлігенцыя Беларусі яшчэ спіць дрымотным сном, а калі прачынаецца, то яе, відаць, больш хвалююць матэрыяльныя праблемы замежных музыкантаў. Дык, можа быць, у наступным годзе на старонках «ЛіМа» загучаць галасы тутэйшых музыказнаўцаў: ці грамадзяне мы на сваёй зямлі?

Віншую чытачоў і супрацоўнікаў «ЛіМа» з навагоднімі святамі.

Валерый ЖЫВАЛЕЎСКІ,
выкладчык Беларускай
дзяржаўнай кансерваторыі.

●

НЕЯК ЯШЧЭ НА ПАЧАТКУ ПЕРАБУДОВЫ давялося мне змясціць у нашым афіцыёзе — «Вячэрнім Мінску» — невялікую нататку, і гэты сумны факт дагэтуль непакоіць маё грамадзянскае і аўтарскае сумленне. Думаю, сказанага дастаткова, каб ахарактарызаваць мае адносіны да «ЛіМа», яго грамадска-палітычнага і эстэтычнага крэда. Я яго не толькі пастаянны і зацікаўлены чытач, але і больш-менш пастаянны аўтар.

Неардынарнасць нашай будыніны, якую мы ўзводзілі амаль тры чвэрці стагоддзя, патрабавала і неардынарнага будаўнічага матэрыялу. Ленін, з уласцівымі яму шчырасцю і патрабавальнасцю да дакладнасці лагічных дэфініцый, назваў яго «чалавечым матэрыялам». Чалавек — гэта адзіны суб'ект, які валодае абсалютнай суверэннасцю — быў начыста выключаны з палітычнага жыцця, выконваючы вызначаную яму «самай перадавой і гуманнай грамадскай тэорыяй» ролю «матэрыялу гісторыі».

Цяпер сітуацыя мяняецца. Ідзе бурны працэс палітызацыі грамадства. І гэта не можа не радаваць. Палітызаванае грамадства з глыбокімі дэмакратычнымі традыцыямі і культурай — гэта грамадзянскае грамадства. Разам з тым, палітызаванае грамадства без палітычных традыцый і культуры — гэта охлас, натоўп. А што такое натоўп — мы добра ведаем па нашай уласнай трагічнай гісторыі. Мяне не проста турбуе, — палохае, як бы наша слабая яшчэ дэмакратыя не набыла пачварную форму натоўпакратыі. І тут я бачу сапраўды месіянскую ролю мастацтва і творчай інтэлігенцыі. Так, месіянскую, я не баюся гэтага слова. І зусім не ўспрымаю як гіпербалу словы Ф. М. Дастаеўскага: прыгажосць уратуе свет. Бо мастацтва абуджае ў чалавеку чалавека. Не магу ўявіць сабе мізантропа — пісьменніка, кампазітара, мастака.

Мне б вельмі хацелася, каб мой любімы «ЛіМ» — орган творчай інтэлігенцыі Беларусі — узяў пад сваю асаблівую апеку менавіта гэты бок перабудовачных працэсаў у рэспубліцы. У ім — гарантыя жыццяздольнасці нашай дэмакратыі. У ім — зарука нашага адраджэння.

Валянцін АКУЛАЎ,
доктар філасофскіх навук, прафесар.

●

ЯК І ШМАТ ХТО, я стаў пастаянна выпісваць і чытаць «ЛіМ» гадоў пяць таму. Газета і цяпер прыцягвае сваёй пэўнасцю, грунтоўнасцю, акрэсленай грамадскай пазіцыяй. Ведаю, што ў вас адбыліся ўнутрырэдакцыйныя змены, але прыемна адзначыць, што актуальныя тэмы не проста «ставяцца», «падымаюцца», але і аналізуюцца (чым можа пахваліцца не кожная газета). Праўда, так званы нефармальны друк («Навіны народнага фронту», «Свабода») бывае больш аператыўны. Аднак... Не падумайце толькі, што карпаратыўны інтарэс «заступіў» мне публіцыстычны напал «ЛіМа», аднак, мастацтва, у прыватнасці, тэатральнае, гады ў рады наведваецца на вашы старонкі; тое самае можна сказаць і пра мастацтва кіно...

Віктар ЛЕСІН,
галоўны мастак Брэсцкага абласнога
драматычнага тэатра.

●

ЗАДАЮЧЫ САБЕ ПЫТАННЕ: якую ролю іграе «ЛіМ» у грамадска-палітычным і духоўным жыцці рэспублікі, адразу ж на яго і адказваю: вельмі важную. Перш за ўсё, газета памагае не толькі захоўваць культуру народа, ягоную сутнасць, але і сумленна шукае ісціну. А ў пошуках ісціны не бывае гарантый, не бывае падстраховак.

Добра, што газета сваімі публікацыямі, усім сваім духам імкнецца рэанімаваць забытыя ў нас паняцці «сумленне», «годнасць», «гонар», забыццё якіх абярнулася для краіны катастрофай.

Заслуга «ЛіМа» і ў тым, што ён шмат піша пра нацыянальнае адраджэнне Беларусі, яе мовы і культуры.

У многіх матэрыялах газеты часта фігуруюць такія паняцці, як «патрыятызм» і «нацыяналізм». Той жа «нацыяналізм», які яшчэ зусім нядаўна характарызаваўся афіцыйнай ідэалогіяй негатыўна, сёння набывае новы сэнс, садзейнічаючы адраджэнню нацыянальных каштоўнасцей, барацьбе за нацыянальную дзяржаўнасць. Але мне хацелася б, каб «ЛіМ» даваў аб'ектыўную ацэнку і спробам надаць іншы сэнс гэтаму паняццю, бо ёсць і «нацыяналізм», які імкнецца вырашыць свае «праблемы» за кошт іншых народаў, скажам, анексіі іх тэрыторыі, перагляду дзяржаўных межаў і г. д. Якая ва ўсім гэтым тоіцца небяспека, мы ведаем з новай еўрапейскай гісторыі.

На маю думку, каб пазбегнуць гэтага, нам трэба ўзняцца над вузканацыянальнымі інтарэсамі, ладзіць свае адносіны з суседзямі. У гэтым сэнсе заслугоўвае ўхвалы стварэнне Балтыйска-Чарнаморскага Саюза, пра які «ЛіМ» не так даўно пісаў.

Я за тое, каб на старонках «Літаратуры і мастацтва» друкаваліся аўтары, незалежна ад іх перакананняў і поглядаў на з'явы, якія сёння існуюць у нашым грамадстве. Разам з тым, рэдакцыя, на маю думку, павінна патрабаваць ад сваіх аўтараў праверaных фактаў, пэўнай эрудыцыі і дасведчанасці ў праблемах, якія яны закранаюць. Тады б, відаць, у газеце не з'яўляліся матэрыялы, падобныя на артыкул кандыдата фізіка-матэматычных навук В. Сіўчыка, які ў мяне, спецыяліста-геадэмографа, выклікаў цэлы шэраг пярэчанняў.

Нехта сказаў, што пёры журналістаў страляюць далей за гарматы. Значыць, і тыя, хто «зараджае» тыя пёры, павінны заўсёды захоўваць свой порах сухім.

І, нарэшце, я жадаю, каб тыраж «ЛіМа» пастаянна рос.

С. ПОЛЬСКІ,
прафесар Мінскага педагагічнага інстытута.

КАЛОНКА ЛІМАЎЦА

Я І ЗБІГНЕЎ БЖЭЗІНЬСКІ

...Калега вярнуўся з камандзіроўкі ў «глыбінку» і расказаў, што рэдактар раённай газеты адмовіў яму ў машыне. Маўляў, вы з «ЛіМа», а там працуе мой асабісты вораг — прагучала маё прозвішча — антыкамуніст.

Ці вось, днямі прыслаў чытач ліст, а ў ім — «ваша газета трымае антыкамуністычны і антысавецкі курс»...

Я і Збігнеў Бжэзіньскі? Альбо я — і хто там яшчэ, на каго наш агітпрап чапляў бірачкі «ярых антыкамуністаў» і «ястрабаў халоднай вайны»? Міжволі страціш душэўную раўнавагу, уведаўшы, што жыве дзесьці незнаёмы чалавек, для якога ты — крыніца адмоўных эмоцый! Хочацца выйсці на плошчу і ў роспачы выгукнуць: шаноўныя, я не магу быць «антыкамуністам», бо не ведаю, што такое «камунізм»!

Напрыклад, на Мінскім гадзіннікавым заводзе пад дэвізам «Сторонники коммунистического пути, объединяйтесь!» выходзіць газета «Мы и время». З гэткім раскілзаным «камунізмам» брыдка стасункавацца нават праз прыстаўку «анты». З іншага боку, мае ўяўленні аб плюралізме не настолькі бязмежныя, каб перадаць хоць бы дзесятую частку тых інвектыў, якія абрынуў на галовы бедных «бальшавікоў» таксіст, што ўчора падвозіў мяне дадому.

Зрэшты, чым вінаваты я, беспартыйны журналіст, што сёння шматмільённая КПСС нагадвае хутчэй не партыю, а кангламерат розных палітычных плыней! Ёсць у ёй і манархісты, і «чорныя палкоўнікі», і сацыял-дэмакраты класічнай арыентацыі... Сабраныя пад адным «дахам», яны так і не дамовіліся (і ўжо, бадай, ніколі не дамовяцца), што ж сёння «камуністычнае», а што — не.

Вось чаму цяжка сур'ёзна ставіцца да кожнай чарговай эманацыі ўстрывожанага розуму нашых дамарослых «фундаменталістаў». Ну якія там «спробы пазбавіць» (варыянты — «ачарніць», «пасеяць сумненне ў правільнасці сацыялістычнага выбару» і г. д.)!! Каб скласці праўдзівае ўражанне пра святочнае ўбранне караля, нам няма патрэбы звяртацца да паслуг хлопчыка з андэрсенаўскай казкі. На гэтым фоне заклікі да кансалідацыі на грунце «вернасці ідэалам Кастрычніка» выглядаюць ці то фанатызмам, ці то няшчырасцю.

Так, гісторыю не пераробіш. І, думаецца, менавіта ў яе незваротнасці — прычына той хваравітасці, з якой наша грамадства перажывае цяперашні сацыяльны катаклізм. Руйнуюцца догмы і паветраныя муры абстракцый, узведзеныя пакаленнямі «крамлёўскіх летуценнікаў», а камяні ляцяць — зусім не бутафорскія.

Адыходзіць у мінулае цэлая эпоха. Каб усвядоміць гэта, усім нам спатрэбіцца яшчэ шмат жыццёвых сіл, мужнасці і чалавечнасці. Усяго гэтага я і хачу пажадаць сваім чытачам. З Новым годам!

Андрэй ГАНЧАРОЎ,
намеснік галоўнага рэдактара.

КАЛОНКА ЛІМАЎЦА

ЦІ ПАМЕНЕЛА ЛІТАРАТУРЫ?

«Літаратуру раблю я», — упэўнена заявіў адзін малады літаратар. І дадаў, каб зусім ужо не шакіраваць грамадскасць: «І час». Не ведаю, ці ўразіў ён шырокага ўсесаюзнага чытача (другой мэты, мабыць, не ставілася), але мяне асабіста схіліў да роздуму. Пра адпаведнасць дэкларацый зробленаму, пра тутэйшыя комплексы і ніцшэанскія замашкі, пра ўзаемасувязь творчага і чалавечага пачаткаў у чалавеку.

Апошнім часам ад пісьменнікаў можна пачуць, што ў «ЛіМе» стала меней **літаратуры.** Паколькі вершаў і апавяданняў на старонках не паменела, то, па ўсёй бачнасці, маецца на ўвазе крытыка і бібліяграфія. Сапраўды, «па віне» грамадска-палітычных зрухаў да крытыкі крыху астыла рэдакцыйнае начальства (а чытач мо ніколі і не гарэў). І нават крыўдлівы брат-пісьменнік усё радзей сам на сябе замаўляе рэцэнзіі, абмяжоўваючыся самаацэнкай і пачуццём годнасці. Адбываецца своеасаблівы крызіс жанру. Што рэцэнзіі ў іх класічным (ці акадэмічным) выглядзе не ствараюць уцямнай, адпаведнай рэальнасці карціны літаратурнага мацерыка, становіцца ясна ўсім. Просяцца нязбітыя жанры — эсэ, нататкі, агляды, відавочна не стае аналітычнага погляду на плыні і тэндэнцыі літаратурнага развіцця. Ад крытыкаў і літаратуразнаўцаў сёння чакаеш не толькі прафесійнасці, але і **асабовасці,** здольнасці да ўчынкаў, кажучы проста — звычайнай смеласці. Бо наперадзе шмат працы. Патрабуе новага погляду і прачытання ці не ўся беларуская літаратура савецкага перыяду, чакае асэнсавання літаратура сённяшняга. Тая ж яе частка, якую «раблю я», не пабачыўшы належнай рэакцыі, схіляецца да перабольшання свайго значэння ў сусвеце. Балючае адчуванне нядзейснасці часам вымушае ісці на бойку з ветракамі, часам задавальняецца «самаабслугоўваннем» у межах свайго пакалення ці таварыскага кола.

Ад «чыстай» крытыкі адбываецца адток у іншыя сферы, у палітычную, прынамсі. Уладзімір Калеснік, Уладзімір Казбярук, Яўген Лецка, Анатоль Сідарэвіч сёння востраць свае пёры не на мастацкіх творах, — грамадзянскае пачуццё кліча іх да змагання з каманднабюракратычнай сістэмай, з яе догмамі і міфамі. І ці можна іх за тое папракаць?

Азіраючыся на мінулы год, хачу згадаць імёны і іншых актыўных лімаўскіх аўтараў — Міхася Мушынскага і Аляксея Рагулю, Уладзіміра Конана і Алега Лойку, Тамару Чабан і Таісу Грамадчанку, Ігара Жука і Івана Штэйнера, Лідзію Савік і Алеся Бельскага, Сяргея Кавалёва і Алеся Бадака. Ёсць спадзяванне, што ў новым — бадлівым—годзе жаданне выказацца, паспрачацца адчуюць многія, што звычка да спакойнага канформнага жыцця пераможацца творчым гарэннем, што шырока будзе прадстаўлена на нашых палосах — Літаратура, якую ствараем мы.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
рэдактар аддзела крытыкі і бібліяграфіі.

На завяршэнне Скарынавага года

ПРАГА

У Народнай бібліятэцы на пачатку снежня адбыўся ўрачысты вечар, прысвечаны, як гаворыцца ў запрашэнні, «500-ай гадавіне нараджэння Францішка Скарыны, беларускага вучонага-гуманіста, медыка, перакладчыка Бібліі, заснавальніка ўсходнеславянскага кнігадрукавання, які ў 1517—1519 гадах выдаў у Празе Біблію на сваёй роднай мове, а потым стаў першым садоўнікам у пражскім каралеўскім садзе».

Вечар адкрыў міністр асветы Чэшскай Рэспублікі прафесар Пётр Вопенка. З дакладам пра Францішка Скарыну і яго сувязі з Чэхіяй выступіла доктар Францішка Сокалава. Урыўкі з твораў Скарыны прачытаў Міраслаў Коваржык. Затым адбыўся канцэрт, у якім прынялі ўдзел ансамблі «Бізанцыён» і «Музыка паэтыка». Яны выканалі старажытную музыку, у тым ліку ўсходнеславянскую (Мікола Дылецкі).

Такім чынам, горад, у якім з'явіліся першыя беларускія кнігі, адзначыў памяць іх выдаўца.

ВАРШАВА

Беларускае грамадска-культурнае таварыства і Дом савецкай навукі і культуры ў Варшаве правялі літаратурна-музычны вечар, прысвечаны юбілею Францішка Скарыны. На ім выступілі драматург, аўтар сцэнарыя дакументальнага фільма пра беларускага першадрукара Алесь Петрашкевіч і пісьменнік, доктар філалагічных навук Адам Мальдзіс. У заключэнне адбыўся канцэрт беларускага фальклорнага калектыву з Беластока.

А. Петрашкевіч і А. Мальдзіс сустрэліся таксама з варшаўскімі беларусамі ў памяшканні сталічнага аддзела БГКТ. Адбылася цікавая гаворка пра Ф. Скарыну і яго традыцыі. Госці падаравалі гаспадарам новыя мінскія выданні.

РЫГА

12—13 снежня 1990 г. у Рызе па ініцыятыве Латвійскага таварыства беларускай культуры «Сьвітанак» адбыліся ўрачыстасці, прысвечаныя 500-годдзю з дня нараджэння вялікага беларускага асветніка і першадрукара Францішка Скарыны. У іх прынялі ўдзел і госці з Мінска і Вільні: пісьменнікі, вучоныя, мастакі, артысты.

У першы дзень у Музеі гісторыі медыцыны імя П. Страдыня адбылася навуковая канферэнцыя. Яе віталі прадстаўнікі латышскай навуковай грамадскасці. З дакладамі і паведамленнямі выступілі беларускія пісьменнікі і навукоўцы Я. Лецка, С. Панізнік, В. Чамярыцкі, мастак В. Целеш і інш. На другі дзень урачыстасці працягваліся ў Доме культуры прафсаюзаў, дзе адбыўся святочны вечар. Была наладжана выстаўка карцін мясцовага беларускага мастака Дзівіскібы, продаж навінак беларускай літаратуры і прэсы. Цёпла сустрэлі беларусы Латвіі выступленні вядомых артыстаў з Мінска Г. Дзягілевай, Т. Мархель, фальклорнага ансамбля «Купалінка». Мілагучная беларуская песня, жывое роднае слова, якія гучалі ў прыгожым бу-

Да канца паслужыў Беларусі

Сёння, калі чытаеш і перачытваеш творы Уладзіміра Караткевіча, уключаныя ў першы яго збор твораў, калі знаёмішся з архівамі пісьменніка і яго эпісталярнай спадчынай, з гонарам радуешся, што так шматгранна раскрыўся яго талент, што так многа зрабіў ён для адраджэння Беларусі. І адначасова з горыччу і болем думаеш, як многа мог бы яшчэ зрабіць мастак, калі б жыццёвыя лёс і грамадскія абставіны былі больш спрыяльнымі для яго.

Як і яго папярэднікі Максім Гарэцкі і Кузьма Чорны, Уладзімір Караткевіч марыў аб стварэнні цыкла кніг пра жыццё свайго народа на працягу значнага прамежку часу, але, на вялікі жаль, не змог поўнасцю рэалізаваць сваю задуму.

Так, у лісце да свайго дзядзькі Мікалая Аляксандравіча Садавога ад 8 снежня 1957 года 27-гадовы Уладзімір Караткевіч пісаў:

«А задум у мяне столькі, што калі б была свабода і калі б далі мне год шэсцьдзесят жыцця—напісаў бы сто тамоў. Далібог. Я іх магу нават прадаваць і не стану бяднейшым.

Вось бліжэйшыя задумы: кніга апавяданняў, раман пра 1905 год (які зараз пішу), сатырычная камедыя, 2—3 задумы паэм.

Пасля гэтага вазьмуся за «Сямейныя паданні роду Яноўскіх», цыкл невялікіх аповесцей памеру «Станцыйнага наглядчыка» (дай божа каб было хоць у сотую долю гэтай сілы) пра гісторыю беларускай шляхты. Аповесці будуць і пацешныя, і трагічныя, і хітрыя, і страшэнна-ўсялякія. Я ўжо раблю накіды і, пакуль што, цікава атрымліваецца.

А калі зраблю і гэта—засяду за «Век» — цэлую эпапею, у якую павінны ўвайсці паўтара дзесятка раманаў і якая ахопіць гісторыю Беларусі з 1860 года да нашых дзён.

Дай бог нашаму цяляці ваўка спаймаці». (Ліст напісаны па-руску, апошні прыведзены сказ —па-беларуску.—А. В.).

У 104-й папцы хатняга архіва У. Караткевіча захоўваецца ліст паперы, дзе пісьменнік падае тыя кнігі, якія ён хацеў напісаць і якія маглі скласці 78 тамоў:

1—2 (тамы.—**А. В.**) Вершы.
3 Легенды.
4—5 Паэмы.
6 Раман у вершах.
7—8 Апавяданні.
9—10 Аповесці.
11—15 Раманы гістарычныя.
16—20 Раманы сучасныя.
21—35 Серыя «Век».
36—37 Казкі і літаратура для дзяцей—у стылі Г.-Х. Андэрсена.
38—39 Фантастычнае.
40—41 Запіскі фальклору.
42—45 П'есы.
46—47 Мемуары.
48—49 Шляхі (дарожныя нататкі).
50 Малая спадарожная кніжыца.
51—52 Крытыка.
53—56 Гісторыя беларускага мастацтва (архітэктура, жывапіс, музыка, скульптура).
59—61 Гісторыя Белай Русі.
62—64 Пераклады.
65—67 Ліставанне.
68—69 Пегас дыбкі («Пегас», «Пегас б'е задам», «Утаймаваны Пегас», «Перакітаіць кітайцаў»).
70 Гісторыя беларускай літаратуры.
71—72 Кінасцэнарыі, лібрэта.
73—75 Публіцыстыка. Навука.
76 Вы, беларусы (прызыў да іх вярнуцца).
77 Абарона мовы беларускай.
78 Кніга пра працу пісьменніка (тэорыя літаратуры).

У канцы пераліку ёсць прыпіска на рускай мове: «11 гадоў 75 дзён пры катаржнай нагрузцы».

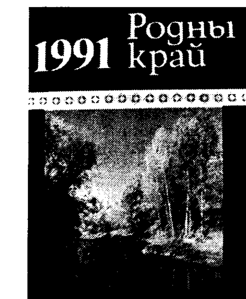
Думаецца, прыведзены запіс зроблены хутчэй за ўсё ў 1957 годзе, бо на гэтым лісце ёсць назва ранняй п'есы Уладзіміра Караткевіча — «Млын на Сініх Вірах», твора, які быў закончаны ў красавіку 1957 года. Адзначым, што некаторыя іншыя рукапісы яго твораў, датаваныя тым жа часам, таксама напісаны пераважна на лістах са школьных ці агульных сшыткаў. Пазней пісьменнік

НАРЭШЦЕ!

Выйшаў беларускі адрыўны каляндар

У продажу паявіўся доўгачаканы беларускі насценны (адрыўны) каляндар на 1991 год. Выпусціла яго выдавецтва «Беларусь». Гэтая кніжка на кожны дзень—аб усім і для ўсіх. Асабліва прыйдзецца даспадобы людзям сямейным, бацькам і дзецям. Тут мноства матэрыялу пад рубрыкамі «Зрабіце самі», «Бацькам аб дзецях», «Карысныя парады», «З біяграфіі слоў», «Пачытайце дзецям», «З беларускай кухні», «Юрыдычная даведка», «У садзе і агародзе». Ёсць тут і апісанні народных прыкметаў, па якіх можна самому скласці прагноз надвор'я. Пад рубрыкай «Кладоўка здароўя» прыводзяцца звесткі пра карысныя расліны і якасці культурных раслін і «дароў лесу» Беларусі. Шмат у календары і парад агародніку, рыбалову, грыбніку, іншых цікавых звестак.

Каляндар распавядае пра выданне беларускіх календароў, нашага іканапісу, дае кароткі «Летапіс нашага адраджэння», гаворыць пра паэтаў і пісьменнікаў, беларусаў і рускіх, якія жылі, вучыліся і працавалі ў Беларусі, згадвае іх вершы,

урыўкі з твораў. Нямала пададзена тут старажытных помнікаў архітэктуры, цікавых фактаў з жыцця краю, кароткіх біяграфій дзеячаў нашай навукі і культуры. Пад рубрыкай «З гісторыі Беларусі» надрукаваны матэрыялы аб асветніцкай дзейнасці многіх выдатных людзей нашага краю. Шмат этнаграфічных звестак, якія падаюцца пад рубрыкамі «Беларускі нацыянальны касцюм», «З народных абрадаў», «Беларускі сувенір», «Беларускія музычныя інструменты», «Народныя майстры», «Матэрыяльная культура Беларусі». Ёсць і своеасаблівыя «Каляндар імён», «Урокі мовы», падборка «Чаму мы так гаворым».

Рэдактары - складальнікі календара А. Законнікава і В. Балвановіч паклапаціліся, каб чытач атрымаў і пэўныя медыцынскія звесткі: рубрыкі «Парады касметолага», «Парады ўрача», «На пытанні адказвае сексолаг».

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

Спасціжэнне Буніна

Назву кнізе прафесара кафедры літаратуры Мінскага інстытута культуры Валерыя Няфёдава, выпушчанай выдавецтвам «Полымя», падказалі паэтычныя радкі аднаго з самых загадкавых пісьменнікаў так званага рускага замежжа:

Будущим поэтам, для меня безвестным,
Бог оставит тайну—память обо мне:
Стану их мечтами, стану бестелесным,
Смерти недоступным—призраком чудесным...

«Чудесный призрак»—удалая спроба спасцігнуць сутнасць мастакоўскага феномена І. Буніна, глянуць на яго, як на арыгінальнага творцу, адчуць, наколькі свет яго вобразаў з'яўляецца прыцягальным не толькі для ўсё новых пакаленняў чытачоў, а і для пісьменнікаў розных літаратур, паказаць, як традыцыі вялікага папярэдніка ўплываюць на іх кнігі, дапамагаюць ім глыбей спасцігаць рэчаіснасць.

В. Няфёдаў не ўпершыню звяртаецца да творчасці самабытнага майстра слова. У 1967 годзе ён абараніў доктарскую дысертацыю на тэму «Бунін-мастак (папярэднікі, сучаснікі, спадчыннікі)», а ў 1975 годзе выдаў кнігу «Паэзія Івана Буніна». І новая кніга — працяг даследавання і асэнсавання спадчыны пісьменніка, да якога ўжо звярталіся дзесяткі навукоўцаў у многіх краінах і якому пастаянна заставацца ў полі зроку ўсё новых і новых літаратуразнаўцаў.

Даследчык запыняе ўвагу на такіх значных бунінскіх творах, як «Справа карнета Елагіна», «Міцева каханне», «Жыццё Арсеньева», на «сялянскіх апавяданнях», напісаных у 1910-х гадах; гаворыць пра своеасаблівае мастакоўскае ўзаемадзеянне двух вялікіх майстроў — І. Буніна і М. Горкага; імкнецца па-новаму перагледзець ацэнкі, якія хоць і даўно ўсталяваліся, але, на думку аўтара, з'яўляюцца памылковымі і аднабаковымі.

Аўтар зыходзіць з перакананасці, што «Бунін апаэтызаваў яркія рысы рускага нацыянальнага генія, якія гарантуюць пазітыўнае развіццё чалавечых каштоўнасцей», і на гэтай аснове развівае сваю думку. І яму, бадай, удаецца паглыбіць даследчыцкае і чытацкае ўяўленне пра Буніна-мастака. Прынамсі, загадчык сектара літаратуры рускага замежжа Інстытута сусветнай літаратуры імя А. М. Горкага АН СССР А. Міхайлаў у прадмове дае кнізе надзвычай высокую ацэнку.

Хацелася б спыніцца на яшчэ адным аспекце даследавання В. Няфёдава. Аўтар не абмінае такога пытання, як Бунін і Беларусь, Бунін і беларуская літаратура... Дарэчы, наколькі Беларусь прысутнічае ў творчасці І. Буніна, падрабязна расказаў у артыкуле «Жыць тут вельмі прыемна...» А. Бабарэка («Нёман», 1980, № 6), на публікацыю якога спасылаецца і В. Няфёдаў, заўважаючы: «Беларусь увайшла ў яго свядомасць і як паэтычная легенда, і як рэальнасць, якую ён надзяляў з цягам часу ўсё больш вобразнымі формамі».

Ва ўступе ад аўтара В. Няфёдаў піша: «...спадчыну Буніна ўспрынялі беларускія майстры слова: І. Мележ, І. Шамякін, В. Быкаў, А. Адамовіч, Б. Сачанка, В. Зуёнак, Я. Брыль, Я. Скрыган, М. Лужанін, І. Навуменка, У. Караткевіч». Крыху ніжэй працягвае: «Аўтару гэтых радкоў гаварылі аб глыбокай павазе да класіка, натхнёна прыгадвалі яго вершы і прозу М. Танк, Т. Бондар, Г. Бураўкін, А. Вярцінскі, Н. Гілевіч, Х. Лялько».

Шкада толькі, што В. Няфёдаў, хутчэй за ўсё э-за абмежаванасці плошчы (выданне кнігі, дарэчы, ажыццёўлена на сродкі самога аўтара), не паклапаціўся, каб канкрэтызаваць гэтыя выказванні, паказаць на фактах, як І. Бунін «прысутнічае» ў сучаснай беларускай лі-

дынку старой Рыгі, сталі сведкамі духоўнай еднасці і нацыянальнай самагоднасці свядомых беларусаў за межамі Бацькаўшчыны.

БАРАНАВІЧЫ

14 снежня 1990 г. адбылася ўрачыстая вечарына, прысвечаная юбілею Францішка Скарыны і наладжаная Баранавіцкім гаркомам КПБ. У ёй узялі ўдзел настаўнікі гарадскіх школ, прадстаўнікі мясцовых партыйных арганізацый, фальклорны гурт. З дакладам аб жыцці і дзейнасці асветніка выступіў малодшы навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры АН БССР Алесь Жлутка. Былі заслуханыя таксама два рэфераты. У кніжнай латарэі былі разыграны выданні, звязаныя са Скарынай, і іншыя кнігі. Адмысловую праграму паказалі самадзейныя артысты.

НАШ КАР.

часцей за ўсё карыстаўся пісчай паперай. Ды і асаблівасці почырку сведчаць аб тым, што запіс мог узнікнуць у 1957 годзе, у той жа час, як і ліст да Мікалая Аляксандравіча Садавога.

Аб тым, што Уладзімір Караткевіч інтэнсіўна працаваў у 50-я гады, сведчаць таксама яго словы з аўтабіяграфіі «Дарога, якую прайшоў» (напісана 1 снежня 1964 года), змешчанай у кнізе аўтабіяграфій беларускіх пісьменнікаў «Пра час і пра сябе» (Мінск, 1966). Аўтабіяграфія заканчваецца наступнымі радкамі: «Калі б мне ўдалося пасля «Каласоў» напісаць некалькі раманаў і аповесцей і давесці дзею да нашых дзён, я б лічыў, што справа жыцця зроблена. Але да гэтага так далёка! Трэба працаваць. Не для сябе, а для маёй роднай краіны, для Беларусі, якой, калі дазволіць лёс, я паслужу, колькі будзе дадзена дзён,—многа або мала, але да канца».

І пісьменнік няспынна рабіў сваю справу жыцця, самааддана служыў роднай Беларусі.

Анатоль ВЕРАБЕЙ.

Акрамя таго, у календары шмат інфармацыі аб юбілеях відных палітычных і грамадскіх дзеячаў, дзеячаў навукі і культуры ўсяго свету; адзначаны і многія памятныя даты ў жыцці чалавечага супольніцтва за ўвесь час яго існавання.

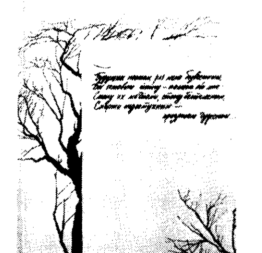
У стварэнні календара прынялі ўдзел больш за 90 чалавек — дактары і кандыдаты навук (супрацоўнікі розных інстытутаў АН БССР, ВНУ, НДІ), работнікі музеяў, архіваў, вытворчых аб'яднанняў, журналісты, пісьменнікі, выдаўцы, урачы, грамадскія дзеячы.

Назва календара — «Наш край».

І толькі адно горкае «але»: тыраж ягоны — 26 тысяч экземпляраў, а заявак жа было ажно 500 тысяч!

Г. ШЭРШАНЬ.

ЧУДЕСНЫЙ ПРИЗРАК

тэратуры. Сведчанні ж накшталт: «В. Быкаў прызнаецца ў тым, што класік уразіў яго «дабратой і лірызмам», «Чуйнасць да гэтай якасці (маецца на ўвазе паэтычнасць бунінскай прозы,—А. М.) бясспрэчна сказалася ў слоўным пісьме Я. Брыля» наўрад ці могуць задаволіць чытацкае жаданне адчуць, як беларуская проза і паэзія «жывуць Буніным».

А. М.

Пятро ВАСЮЧЭНКА

Дык хто ж эмігрант?

Роздум над вершам

Я выбраў гэты верш не таму, што ён найвыбітнейшы ў паэтычным зборніку Л. Дранько-Майсюка «Тут» («Мастацкая літаратура», 1990). Проста ён зачапіў за балючае.

Паўсюль, ідучы па Мінску,
Бачу сцяну глухую,
Бо ні здалёку, ні зблізку,
Таго, што хачу,—не чую.

Тое, што хоча чуць і не чуе лірычны герой, — гэта родная мова. Сцяна — гэта маўчанне тых, хто не хоча або не можа размаўляць на ёй. Дарэчы, у блізкім па тэме вершы Зніча на роспачнае пытанне: «Беларусы, дзе ваша мова?»—таксама адказвае сцяна. Маўчаннем.

Паэты, кожны па-свойму, спрабуюць перакрычаць гэтую цішыню. Не ўдаецца. Па-ранейшаму чуем прыкрае маўчанне, прайшоўшы «праз усе райкомы, Аптэкі, заводы, кавярні. Кнігарні і гастраномы, Міліцыю і дзіць: белае, белае, чуеце, белае! Але гэта не ад добрага жыцця, гэта ад роспачы, калі мара сутыкнулася з каменнай сцяною, зайшлася ад болю, крыку...

Гэта ўражвае. І ўсё ж...

Ёсць адна рыса, нібыта наша, беларуская. Памятаеце, з чаго пачыналася новае беларускае пісьменства—з «Жалейкі», з «Песень жальбы». Новае Адраджэнне зноў пачынаецца са скрухі, з жалю, з аплакванні страчанага. Лірычны герой — «эмігрант»—таксама жаліцца:

Праз кожную плошчу,
завулак,
Кватэры, з якіх
не пратураць,—
Дзе ж роднаму слову
прытулак!
Няўжо толькі ў літаратуры!
Няўжо толькі ў ёй адхланне,
Магчымасць адна—

Ніякай сваёю сілай
Не зробіць з мяне
эмігранта,
А наша жыццё зрабіла.

Няпэўнае «жыццё зрабіла»— якраз і ёсць паэтычны эўфемізм. Мы знойдзем мноства прыгожых, проста бліскучых эўфемізмаў у творчасці класікаў. Але нашыя настаўнікі— паэты-нашаніўцы — умелі тварыць таксама й жорсткія ў сваёй яснасці формулы. Пра Беларусь яны казалі: «забраны край». Забраны край—адабраная мова, замест якой у вусны ўкладваецца «трасянка»—тыповая каланіяльная «піджын-мова». Ясна, што яна гучала ўжо і ў часы Купалы.

Страціўшы, не пабяжыш следам з лямантам: «Аддайце». Бо—за кім бегчы? У сістэме, што склалася на сёння, панцці «акупант», «акупаваны» страцілі сваё першаснае значэнне. Усе народы былой імперыі па-

казармы».

Я адноўчы ўжо цытаваў і памянёны верш Л. Дранько-Майсюка «Эмігрант», і «Развітанне» П. Панчанкі—у іншым артыкуле і з іншае нагоды. Я тады шукаў рысаў да абліччa беларускамоўнага інтэлігента, хацелася ўявіць, які ён ёсць у жыцці і ў літаратуры. Я пiсаў пра тыя непрыемнасці, непаразуменні, якія пагражаюць свядомаму беларусу на кожным кроку—у тралейбусе, у краме, у бальніцы. Развяжаў пра тое, які гэта цяжкі крыж—быць беларусам на Беларусі.

Даволі вярэдзіць раны!
І без таго заўважаю—
Глядзяць, як на эмігранта,
На мяне, калі размаўляю.

Такім чынам, маем парадаксальна - метафарычны вобраз «эміграцыі»—эміграцыі ў сябе на радзіме.

А мне тым часам прымроіўся іншы вобраз: перакулены свет антыподаў, дзе звычайныя людзі ходзяць дагары нагамі, дзе на галовах не ходзяць адны дзівакі.

Але цяпер, па другім прачытанні «Эмігранта», мне не захацелася развіваць метафару—вобраз перакуленага свету. Абудзілася іншае, мацнейшае пачуццё: халоднае саманазіранне. Чаму мы, літаратары, «простыя беларускія інтэлігенты» гэтак часта пачалі выдумляць перакуленыя светы, выварочваць жыццё гэтак, каб апынуцца ў ім слушнымі, але пакрыўджанымі, прыніжанымі?

Вось і ў пытанні з моваю. Ясна, што ніякія мы не эмігранты. Мы ходзім (нагамі) па сваёй зямлі, размаўляем на мове продкаў. Але гэтая праўда рэдка калі выбліснe ў літаратуры з усёй яснасцю. У нечым яна недаказаная, недамоўленая.

Верш «Эмігрант»—ён якраз сведама запраграміраваны на недамоўленасць. Я б яшчэ сказаў, што ён—як недапраяўлены фотаздымак, або верш-негатыў. Ведаеце, фотамастакі скарыстоўваюць гэты эфект—чорнае замест белага таксама выглядае прыгожа.

Паэт—я разумею яго—кажа на белае «чорнае» якраз тады, калі ўсёй душою хоча сцвер-

не памерці...
Тыраж у любога з выданняў
Па эміграцкай мерцы!

У свой час нават вялікага Купалу ўпікалі за аднастайна-слёзныя, сірочыя матывы вершаў — і ён мусіў тлумачыць, «чаму плача песня наша». Але нічым не растлумачыў лепш, як творчасцю, дзе поруч з панурай «Адвечнай песняй»—сонечная паэма «Яна і я», поруч з «Раскіданым гняздом»—«Паўлінка».

Усяму свой час і мера. Сёння, здаецца, літаратура стамілася ад уздыхаў і нараканняў. Ёй бракуе халоднай яснасці ў поглядзе, жорсткай логікі ў высновах. Мы прызвычаіліся да вобразаў-негатываў, хацелі б мець і пазітыў (не ў сэнсе «станоўчасці», а ў сэнсе рэалізму). І таму мне хочацца дачытаць верш «Эмігрант» да канца, пераступіць мяжу недамоўленага ў ім і адказаць на пытанне: хто ж на самай справе эмігрант?

Эмігрант—не той, хто, жывучы ў сябе на радзіме, размаўляе на сваёй мове і ведае, што яму рабіць са сваёй беларускай душой. Хай нехта скажа, што такіх меншасць (магчыма, ён і мае рацыю, калі ўлічыць, што моўная асіміляцыя сёння закранула ўжо апроч гарадоў і вёску). Назавём іх меншасцю, тубыльцамі, але ніяк не эмігрантамі.

У эміграцыі той, хто свядома або бяздумна эміграваў ад матчынай мовы, ад культуры, звычаяў сваіх продкаў. Так і жывуць, нікуды не з'язджаючы, — эмігрантамі на бацькаўшчыне.

Я не заўважыў, як нейтральнае па змесце слова — «эмігрант» — набыло адмоўную афарбоўку. Могуць пакрыўдзіцца тыя беларусы, што, жывучы ў Канадзе, ЗША, Аўстраліі, пільнуюцца родных звычаяў, мовы. Гамонка не пра іх. А тое, што здарылася са словам — натуральны вынік маніпуляцыі з пераносным сэнсамі, з эўфемізмамі, метафарамі. Што паробіш? Нам цяжка і неяк няёмка назваць сваім імем тую бяду, што здарылася з намі.

Сто англій і дзвесце
францый

свойму пачуваюцца абяздоленымі, і кожны сумленны іх прадстаўнік перажывае ўласную віну. Таму, утварыўшы суверэнныя дзяржавы, людзі спрабуюць неяк паразумецца паміж сабою.

Каб вярнуць забраную Бацькаўшчыну, трэба ўнутры сябе выснаваць незалежную, вольную Беларусь. Каб вярнуць — сабе й астатнім — адабраную мову, трэба не адно гаманіць і пісаць на ёй, а дыхаць моваю. Каб мова не заўважалася, як не заўважаем мы паветра, якім дыхаем.

Пакуль што наша літаратура гаворыць, а не дыхае моваю. Магчыма, інакай сёння і не можа быць, бо каб прыцягнуць увагу да канаючай мовы, трэба было закрычаць, залямантаваць пра яе пагібель. Каб захаваць у жыцці, мову трэба было абгаласіць у літаратуры.

Лямантавалі. Галасілі. Білі ў званы. Гучней, чым было, ужо не крыкнеш. Але ёсць мноства іншых шляхоў уплываць праз літаратуру на душы нашых эмігрантаў. Я не ведаю, які жанр, стыль, накірунак пісьма тут акажацца найбольш плённы. Караткевіч—той багата каго абярнуў у шчырых беларусаў, працуючы ў невыгодных гістарычных варунках, калі й немагчыма было ўзняць тон, напружыць голас. Ён і не дужа напружваў. Перамагаў якраз упэўненасцю сваёй у неўміручасці беларушчыны. А мова ў ягоных творах—дыхала.

Не сёння, то заўтра да літаратуры павінна прыйсці «другое дыханне». У ёй знікне закамплексаванасць на ўласнай бядзе, герой яе перастане хваравэць на моўную адзіноту. Я нават чакаю, што ён і сёння можа выпрастаць плечы. Гэта тады, калі ён адчуе сябе **былым** эмігрантам, які нарэшце вярнуў сабе забраную Бацькаўшчыну. Сцяна неразумення ўбачыцца тады, як нешта часовае, як прыкрае насланнё. Магчыма, і ў творах яна будзе выглядаць мрояй, фантасмагорыяй.

Бо рэальнасць—тое, што жыве. Мова. Беларусь.

КАЛОНКА ЛІМАЎЦА

ДА АСНОЎ... АЛЕ НАВОШТА?

У адрозненне ад тых, хто выкарыстоўвае вядомыя радкі з партыйнага гімна, каб даказаць, як бальшавікі, разбурыўшы традыцыйныя ўстоі, за семдзесят тры гады давялі краіну да развалу, я звяртаюся да іх з іншай нагоды. Зрабіць гэта мяне прымусіў адзін з апошніх нумароў штотыднёвіка «Книжное обозрение» (№ 50, 1990), у якім у карэспандэнцыі «Гэты страшны рынак...» гаворыцца: «...спробы дабіцца ад дзяржавы нейкіх там прывілей вельмі падобны на жаданне захаваць статус-кво — камандную сістэму, якая даўно скампраметавала сябе». Думаеце, аўтар (нехта П. Ражкоў) мае на ўвазе некаторых прадстаўнікоў партыйнай эліты, якім па-ранейшаму хочацца карыстацца шматлікімі льготамі, мець спецпайкі, спецпаліклінікі, спецабслугоўванне і г. д.? Можа, ён з гневам асуджае сівых генералаў, якія не хочуць развітвацца з дачамі-віламі за дзяржаўны кошт? Магчыма, яго непакоіць, што і сёй-той з народных дэпутатаў не супраць займець асобныя льготы? Не! Аўтар хоча стрымаць запал—каго б вы думалі? — выдаўцоў! Тых самых, якія непакояцца, што «ў асабліва трагічным становішчы» апынулася «дзіцячая літаратура, навуковая кніга, падручнікі, выданні на мовах малалікіх народаў — іх проста нявыгадна выпускаць».

Пазіцыя тая самая, што і на досвітку Савецкай улады: калі ламаць, дык да асноў. Ніякіх прывілей нікому, нават калі справа тычыцца культуры. Сцеражыся, беларуская літаратура! Хоць ты і прыгожае пісьменства не малалікага, а шматмільённага народа, але табе, згодна ражковых, у тым ліку і сваіх, якія жывуць у рэспубліцы, ніякіх датацый. Выключэння з правіла няма і быць не можа. Рынак, рынак, рынак...

А калі падумаць, дык адкуль гэтаму выключэнню і ўзяцца? Вельмі ж рэвалюцыянеры кастрычніцкіх часоў і «рэвалюцыянеры» цяперашняй перабудовачнай эпохі розняцца між сабой. І тыя, і гэтыя жывуць пражэнцёрствам. І тыя, і гэтыя найчасцей... прафесіяналы. Менш самі працуюць, а болей даюць указанні іншым. Адна, праўда, розніца ёсць. Тыя насіліся з наганамі ў руках, гэтыя на ўзбраенне ўзялі дэмагогію.

Прадчуваю, як сёй-той вострыць ужо пяро. Ага, і ў «ЛіМе» вораг перабудовы з'явіўся. Ату — яго! Ліст галоўнаму рэдактару ў спешным парадку!

Што ж, калі перабудова заключаецца толькі ў тым, каб знішчыць усё без выключэння добрае, ранейшыя ідэалы, традыцыі, тады, прабачце... Я не магу адмовіцца ад М. Шолахава і М. Астроўскага, якіх ужо, без боязі, утоптваюць у гразь. Не магу спакойна чытаць, як абліваюць памыямі маладагвардзейцаў і Паўліка Марозава (што ім хоць маленькая дзіцячая слязінка, пра якую пісаў Ф. Дастаеўскі!) і ўзносяць генерала Уласава.

Не хачу паступіцца прынцыпамі? Так, не хачу, але гледзячы якімі. Прынцыпамі справядлівасці, праўды, гуманізму! Не хачу здымаць дывідэнды, прыстасоўвацца да ўмоў. Не хачу, каб «філасофія разбурэння» станавілася і правілам, і модай.

Разбураем, разбураем, а нешта ствараць яшчэ збіраемся. Забываемся, што зусім не ў «судьбоносный» час жывём, а ў час «лёсаламальны». Можа, даволі ўжо ўсім, нават тым, хто валодае «новым мысленнем», насіцца з нашымі лёсамі, як з разменнай манетай у далёка ідучых палітычных гульнях?

Мнагавата песімізму перад Новым годам? Не, ёсць месца крыху і аптымізму. Адзіная радасць, калі ўспомніш, як шчодра Прэзідэнту раздаюць за мяжой розныя прэміі. Глядзіш, і ў 1991 годзе ён атрымае іх шмат. Прэзідэнт жа наш—таксама чалавек шчодры. І ганарары, і прэміі, не шкадуючы, аддае на розныя дабрачынныя мэты. Можа, нешта і беларускім кнігавыдаўцам перападзе.

Алесь МАРЦІНОВІЧ,
рэдактар аддзела інфармацыі.

ЯШЧЭ АДЗ

Стракатаю сарокай мільгануў год. Яшчэ мы не ведаем яго вартасці і не ведаем, з чым параўнаць. Але ўпэўнены — па сваіх падзеях ён адзін варты цэлага папярэдняга дзесяцігоддзя. Нават фотаздымкі — маленькія люстэркі былой рэчаіснасці — нясуць у сабе штосьці ад перамен і спадзяванняў. Шматколерны, неспакойны, рознагалосы, часам вельмі няўтульны, як чужая хата, — гэты год пачынаўся з бясснежнай зімы, такім захоўваецца цяпер у фотатэках і архівах усюдыісных рэпарцёраў, і гэткім будзе з'яўляцца на новых (ужо гістарычных) адбітках.

Мінулы год. Бачацца мітынговая сталічная плошча і прыцішаная вёска на малінавым золку. Ахоплены полымем лес і кропелькі расы на лугавой кветцы. Шчаслівая ўсмешка сытага дзіцяці і слязінкі несуцешнага чалавечага гора... Памятаецца самае эмацыянальнае, напружанае. Шматлінія дарогі, незлічоныя сустрэчы, нарысы і рэпартажы, звычайныя газетныя камандзіроўкі!... Але не дзеля таго, каб пакінуць для гісторыі — каб гісторыю засведчыць.

Мінуў год... У планетарным мысленні гэта азначае, што Зямля зрабіла свой чарговы

ЗІН ВІТОК...

віток вакол Сонца. Гэта значыць, усё жывое існавала па сваіх адвечных законах... Гэтаксама і на нашай старажытнай, знявечанай Чарнобылем зямлі. Для некага сёлетні год стаў першым у жыцці, для кагосьці — апошнім. Ці проста прыбавіўся да пражытага. І нават у гэтым звычайным жыццёвым коле таксама хочацца знайсці адметнае, дагэтуль не кранутае. Адметнасць гэта аказалася ў адраджэнні, бо ўваскрашалі храмы, вярталася мова.

Калі рэдакцыя «ЛіМа» прапанавала падзяліцца здабыткамі года — зрабіць своеасаблівы агляд пройдзенага, я вырашыў прапанаваць фотаздымкі, якім не суджана было ўбачыць свет на старонках афіцыйнага друку. Амаль на ўсіх іх погляд не парадны, а як бы збоку. І жыццё без рэтушы.

Вядома, шмат да чаго не ўдалося дабегчы, дайсці, даехаць. Шмат планаў і задум не здзейснена, згубілася ў бясконцых хвастах чэргаў і неспакойным гуле пікетаў, у злосных закліках плакатаў, у эратычным буме. Але праз усё гэта льецца чысты гук Скарынавага слова, не забываецца падзея падзей — эпохі — 500-годдзе вялікага гуманіста.

Анатоль КЛЯШЧУК.

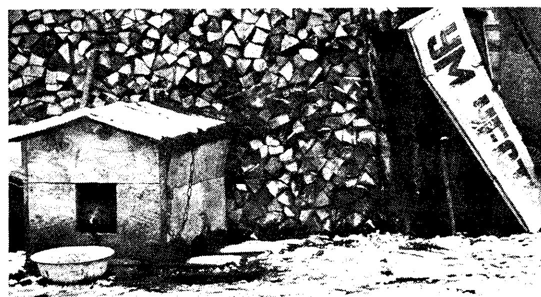

КАЛОНКА ЛІМАЎЦА

«ПРИСТИЖ ИНТЕЛЕГЕНЦИИ»

Дайце веры, тое не калядны жарт. Дый што тут смешнага? Проста я паставіла побач два словы, літара ў літару запазычаныя з аўтарскіх рукапісаў,— і атрымаўся загаловак. А пад яго тым часам просяцца іншыя наватворы: «инергия», «потонцеал», «дифицит», «плюраізм» ды «плюарызм». І такое: «пакінуў свой талент у родных мясцінах», «чорныя тучы карычневай чумы»...

Адвольнасці машыністак? Не. Гэта хранічныя памылкі ды алагізмы аўтарскага пяра. Бывае, аказваецца, што і «адзін язык у роце», а замінае. Горкі сімптом: значыць, наша гуманітарная інтэлігенцыя (для якой слова, так ці інакш, інструмент працы) робіцца непісьменнай, хоць усё яшчэ самаўпэўнена пакеплівае з парламенцкага красамоўства ўчарашніх аграномаў...

Што тут скажаш? Палітыка «раскультурвання» выклікала ў нашым жыцці страшную ланцуговую рэакцыю. Як ні павярніся, а ў вялікім і ў дробным колюць вока, рэжуць слых, абражаюць памяць, абураюць сумленне, прыгнечваюць душу вынікі духоўнага Чарнобыля.

Таму вельмі ўсцешна, што вакол «ЛіМа», яго музычных старонак гуртуюцца людзі. Яны хочуць аднавіць і абараніць ПРЭСТЫЖ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ ў нашым грамадстве, процістаявіць свой нягучны, але чысты голас надрыўнаму хору наступальна-татальнай палітызацыі, сацыяльнай агрэсіўнасці, нагадаць пра сапраўдныя — духоўныя, эстэтычныя — каштоўнасці цывілізаванага чалавецтва. «Напалеон памёр, а Бетховен жыве», — невыпадкова заўважана...

Разам з няштатнымі аўтарамі мы складаем летапіс музычнай культуры Беларусі. Бо як бы ні ўспрымала крытычнае вока наш сёлетні ўзятак — публікацыі пра фестывалі, прэм'еры; канцэртную хроніку; дыялогі з дзеячамі мастацтва; палемічныя развагі пра стан музычнага выхавання; заклікі да вяртання ў канцэртны ўжытак старасвецкай спадчыны, — усё гэта заўтра будзе, можа, адзінай аб'ектыўнай крыніцай фактаў і спажывай для гісторыкаў. «ЛіМ» і сам пачуваецца крышачку гісторыкам, аднаўляючы страчаныя калісь старонкі летапісу. Вось і сёлета мы загаварылі на ўвесь голас пра М. Забэйду, дапоўнілі істотнымі штрыхамі ўжо хрэстаматыйныя біяграфіі І. Жыновіча, М. Аладава, адкрылі як музыканта Т. Касцюшку...

Праца аддзела абапіраецца на падтрымку многіх актыўных кампетэнтных аўтараў. Іх, спадзяюся, будзе больш, калі хтосьці яшчэ павернецца тварам да нашых супольных праблем, да важных для ўратавання нацыі, прэстыжу інтэлігенцыі законаў — аб мовах, аб культуры. Перастане замыкацца ў закулісных гамонках, падзеліцца думкамі, паспрачаецца на старонках газеты, практыкуючы свой творчы розум, раскрываючы новыя грані асобы. Толькі мешчанін ад культуры да скону цешыцца наседжаным крэслам ды «корачкамі» ў кішэні, на якіх, здаецца, ужо гараць саромнай чырванню два скалечаныя словы сённяшняга загалоўка...

Не энергіяй меркантыльных стасункаў сілкуецца лепшая частка музычнай інтэлігенцыі, што абудзілася ўжо да адраджэння. Дайце час, адродзіцца і прэстыж. Пачнуць слухаць і яе. І музыку, якая здатная, на думку славутага спевака, нават вылечыць нас. Дык мо і сапраўды — не загінем? Паспрабуем паверыць у гэта пад новы год.

С. БЕРАСЦЕНЬ,
рэдактар аддзела музыкі.

А ДАСКАНАЛАСЦІ МЯЖЫ НЯМА

Сёння Акадэмічны народны аркестр БССР імя І. ЖЫНОВІЧА святкуе сваё 60-годдзе

Як і кожны юбілей — гэта пэўны рубеж, падвядзенне рахункаў зробленага, позірк на ўсю гісторыю калектыву з мэтай па-новаму асэнсаваць дасягненні і пралікі, вызначыць шляхі ўдасканалення.

УСЕ, хто любіць, разумее, шануе беларускае народна-інструментальнае мастацтва, не могуць заставацца абыякавымі да гэтай падзеі ў жыцці аркестра — аднаго з тых калектываў, што памнажаюць славу музычнай культуры нашага краю, з'яўляюцца выказнікамі народнага духу, яго эстэтыкі, эталонам народнага мастацкага грання. Гэты аркестр — заснавальнік прафесійнага выканаўства на народных інструментах, яго творчасць сталася трывалым мостам паміж народным аматарскім граннем і высокім прафесійным выканаўствам.

Адораны музычна, творча вынаходлівы, беларускі народ за сваю шматвяковую гісторыю стварыў цудоўныя самабытныя песні, танцы, скокі; арыгінальныя музычныя інструменты. Сярод іншых, на Беларусі вылучыліся цымбалы, як самы любімы і распаўсюджаны музычны інструмент, апеты ў фальклоры і прафесійнай паэзіі. Да ўдасканалення цымбалы былі прыналежнасцю вясковых музыкаў, якія ігралі на вечарынках, суправаджалі вяселлі, народныя святы. У гарадскім побыце да 20-х гадоў яны амаль не ўжываліся. Відаць, з гэтай прычыны цымбалы лічыліся «мужыцкім» інструментам.

Народныя музыканты былі не толькі выканаўцамі, яны, як правіла, самі ж выраблялі розныя інструменты, самі рыхтавалі сабе змену. І вось у канцы 20-х — пачатку 30-х гадоў справа такіх умельцаў у галіне інструментальнага народнага мастацтва перажыла своеасаблівы рэнесанс. Народныя музычныя інструменты не толькі адраджаліся, але і мянялася іх канструкцыя. У 1927—28 гг. групай энтузіястаў пры актыўным удзеле таленавітага беларускага майстра-самавука К. Сушкевіча былі рэканструяваны і ўдасканалены цымбалы (было створана сямейства цымбалаў: прымы, альты-тэнары, басы і кантрабасы). Акрамя таго былі ўдасканалены дудкі і калёсная ліра. З такіх інструментаў і быў створаны першы дзяржаўны беларускі ансамбль.

А пачыналася гэтак.

У 1926 г. на канцэрце ў адным з мінскіх клубаў сустрэліся вядомы ў горадзе кіраўнік аркестраў народных інструментаў, акцёр, спявак і віртуоз-балалаечнік Дзмітрый Захар і Кастусь Сушкевіч, які ў тым канцэрце іграў у ансамблі са сваімі сынам і пляменнікам на цымбалах. Захару вельмі спадабалася гэтае трыо. Ён запрапанаваў стварыць сапраўдны ансамбль з большай колькасцю музыкантаў. Сушкевічу ідэя спадабалася, ён згадзіўся зрабіць цэлае сямейства цымбалаў па прынцыпе рэканструкцыі сямейства рускіх народных інструментаў — балалаек і домраў, прапанаваным цудоўным рускім музыкантам Васілём Андрэевым.

Хутка К. Сушкевіч зрабіў некалькі цымбалаў, жалеек і дудак, а Д. Захар узяў на сябе абавязак стварыць рэпертуар (пісаць партытуры, галасы, рабіць апрацоўкі папулярных беларускіх песень і танцаў, пералажэнні твораў рускай і замежнай класікі). Акрамя таго, на ім быў клопат запрашэння музыкантаў. Дарэчы, і рэпетыцыі праводзіліся ў кватэры Захара.

Хутка яго запрасілі на працу кіраўніком класа народных інструментаў у Мінскі музычны тэхнікум. Такім чынам, у ансамбль увайшлі студэнты гэтага тэхнікума, у прыватнасці, Я. Жыдовіч (І. Жыновіч), І. Герман, М. Шчарбо. Каля двух гадоў ансамбль цымбалістаў рэпеціраваў у кватэры Д. Захара. Рэпетыцыі чаргаваліся з выступленнямі па радыё, у клубах прадпрыемстваў, у вайсковых падраздзяленнях. Пасля кожнага выступлення ансамбля расло ягонае грамадскае прызнанне.

1 снежня 1930 г. пастановай калегіі Наркамасветы БССР, у распараджэнне якога паступіў гэты калектыў, ён пачаў называцца «Беларускі Дзяржаўны Ансамбль народных інструментаў». 10 ліпеня 1931 г. у Менску быў надрукаваны першы буклет ансамбля, дзе пазначаны яго склад і праграма выступлення.

У працэсе разнастайнай творчай дзейнасці мацаваўся прафесіяналізм калектыву, і ў 1937 г., у сувязі з адкрыццём Беларускай дзяржаўнай філармоніі, Ансамбль быў пераўтвораны ў Дзяржаўны аркестр БССР. У яго склад былі прыцягнуты лепшыя выканаўцы на беларускіх народных інструментах з ліку выхаванцаў музычнага тэхнікума і найбольш таленавітых удзельнікаў мастацкай самадзейнасці. У інструментальны склад аркестра было ўключана і сямейства домраў, але праз год ад домраў адмовіліся. А для ўзбагачэння тэмбравай палітры былі ўведзены духавыя народныя інструменты. Першым мастацкім кіраўніком і дырыжорам новага аркестра стаў Канстанцін Сімяонаў (пазней народны артыст СССР, галоўны дырыжор Ленінградскага кіраўскага опернага тэатра). Пад ягоным кіраўніцтвам калектыў за кароткі час зрабіўся сапраўды прафесійнай і адной з вядучых музычных супольнасцяў у рэспубліцы. Беларускія кампазітары пачалі пісаць для яго арыгінальныя музычныя творы (В. Залатароў, М. Аладаў, М. Чуркін, А. Туранкоў, М. Мацісон, І. Любан, Т. Шнітман).

У 1940 г. у Маскве праводзілася Дэкада беларускага мастацтва, дзе поруч з іншымі выканаўцамі паспяхова ўдзельнічаў і Дзяржаўны народны аркестр БССР. Яго выступленні прыцягнулі ўвагу і слухачоў-аматараў, і прафесіяналаў.

Калі летам 1941 г. над нашай краінай навіслі цяжкія хмары фашызму, музыканты з беларускага народнага аркестра змянілі музычныя інструменты на вінтоўкі і пайшлі абараняць сваю любімую Айчыну. Толькі невялікая частка аркестрантаў была эвакуіравана, і яны пастаянна выязджалі ў складзе франтавых брыгад для канцэртнага абслугоўвання воінаў Чырвонай Арміі. Акрамя таго, беларускія музыканты пастаянна давалі канцэрты для працаўнікоў тыл[illegible] Прынамсі, І. Жыновіч, С. Наві[illegible]кі, Х. Шмелькін выступалі і як салісты, і ў складзе ансамбляў.

У 1944 г., калі на франтах Вялікай Айчыннай вайны яшчэ вяліся рашаючыя баі, у вызвалены Мінск вярнуўся з эвакуацыі І. Жыновіч. Менавіта яму, чараўніку цымбалаў, знаўцу беларускіх народных інструментаў, цудоўнаму арганізатару, было даручана аднавіць Ансамбль. Дзякуючы ягонаму яркаму таленту, нястомнай энергіі, любові да музыкі за даволі кароткі час аркестр адрадзіўся.

І. Жыновіч і майстар-эксперыментатар У. Крайко у плённай садружнасці стварылі палепшаныя варыянты сямейства цымбалаў, дудак, калёснай ліры. Наладзілася іх вытворчасць на Барысаўскай фабрыцы піяніна «Беларусь». Аснову рэпертуару напачатку складалі фальклорныя творы для аркестра, а таксама для салістаў-спевакоў і інструменталістаў — у суправаджэнні аркестра. Пад ягоны акампанемент спявалі вядомыя ў рэспубліцы майстры: Л. Алесандроўская, Л. Аляксеева, І. Балоцін, М. Дзянісаў, С. Друкер, В. Малькова, Р. Млодэк і іншыя, а таксама дэманстравалі сваё віртуознае мастацтва таленавітыя цымбалісты: І. Жыновіч, А. Астрамецкі, М. Шмелькін. З часам іх эстафету падхапілі прадстаўнікі наступных пакаленняў спевакоў і інструменталістаў: Т. Ніжнікава, С. Данілюк, З. Бабій, В. Глушакоў, І. Сарокін, Д. Зубрыч, Н. Казлова, І. Адзінцова, А. Рудкоўскі, В. Бурковіч, А. Лявончык, Я. Гладкоў, А. Ткачова і іншыя

Народны артыст БССР М. КАЗІНЕЦ.

Жыновічаўцы з аб'яднаным хорам Дзяржтэлерадыё БССР і кансерваторыі.

ПЛАНЫ НЕАДДЗЕЛЬНЫЯ АД СПРАЎ

Канец года звычайна робіцца падставай для таго, каб падсумаваць зробленае і абмеркаваць планы на наступны год. Менавіта дзеля гэтага сабраліся 10 снежня ў Доме работнікаў мастацтваў члены секцыі харэаграфіі СТД БССР, якой кіруе доктар мастацтвазнаўства, прафесар, загадчык кафедры Мінскага інстытута культуры Ю. Чурко.

Зразумела, што планы дзеячаў балетнага тэатра і крытыкаў неаддзельныя ад тых найбольш важкіх і значных падзей, якімі жыве харэаграфічнае мастацтва. Таму сярод найбольш значных спраў секцыі ў наступным годзе — сумесна з секцыяй музычнага мастацтва, Саюзам кампазітараў БССР, прадстаўнікамі прэсы, радыё, тэлебачання — правесці грамадскае абмеркаванне новага нацыянальнага балета «Рагнеда» (музыка А. Мдзівані, пастаноўка і харэаграфія В. Елізар'ева), які мае з'явіцца на афішы тэатра оперы і балета, а таксама абмеркаванне прэм'еры класічнага балета «Карсар» А. Адана.

Шмат цікавых ўражанняў павінна прынесці балетным крытыкам сустрэча з кампазітарам С. Картэсам і прагляд відэазапісу яго балета «Апошні інка», які пастаўлены ў Гаване.

Як вядома, у канцы наступнага года Мінск стане месцам правядзення Усесаюзнага пракоф'еўскага фестывалю, прысвечанага 100-годдзю з дня нараджэння кампазітара. Наша рэспубліка будзе прымаць вядомыя музычныя калектывы з розных гарадоў краіны, у тым ліку з Масквы і Ленінграда. Зразумела, што фестывальныя ўражанні дадуць падставу для аналізу, роздуму, супастаўлення.

Музычны спектакль для дзяцей — гэта праблема заўсёды хвалявала і балетных крытыкаў, і музыказнаўцаў. Таму разам з секцыяй музычнага мастацтва, музычнай рэдакцыяй Беларускага тэлебачання, «ЛіМам» секцыя харэаграфіі плануе правесці «круглы стол», абмеркаваўшы музычныя спектаклі для дзяцей. Акрамя балетных спектакляў ДАВТа і харэаграфічнага вучылішча, прадметам разгляду будзе пластычны бок оперных спектакляў і мюзіклаў. Апошнія дні снежня дадуць крытыкам новую спажыву для роздуму: тэатр оперы і балета абяцае паказаць прэм'еру новага дзіцячага спектакля-мюзікла «Пітэр Пэн».

Інтэнсіўная работа для асобных членаў секцыі харэаграфіі

Хуткаму творчаму росту калектыву істотна дапамагалі беларускія кампазітары, якія праяўлялі вялікую цікавасць да развіцця нацыянальнага інструментальнага мастацтва. Гэта М. Аладаў, А. Багатыроў, Я. Глебаў, Г. Вагнер, Я. Дзягцярык, Д. Камінскі, У. Алоўнікаў, Д. Смольскі, Я. Цікоцкі, М. Гуркін. Яны пісалі творы з «адрасам», г. зн. разлічаныя на тэхнічныя і мастацкія магчымасці аркестра беларускіх народных інструментаў. І над усім творчым жыццём калектыву панавала стваральная воля мастацкага кіраўніка і галоўнага дырыжора Іосіфа Жыновіча.

Мне шмат разоў даводзілася гаварыць і пісаць пра Жыновіча, пра яго неацэнны ўклад у нацыянальную музычную культуру свайго народа. Ён быў яркім прадстаўніком музычнага свету свайго часу. Гісторыя яго жыцця найцесным чынам звязана з гісторыяй развіцця беларускай савецкай музыкі. І на Беларусі, і за яе межамі Жыновіча ведаюць як выдатнага цымбаліста-віртуоза, як мастацкага кіраўніка і галоўнага дырыжора народнага аркестра (да сярэдзіны 70-х), як кампазітара, чые творы выконваюць усе цымбальныя аркестры, ансамблі і салісты, як цудоўнага выхавальніка, арганізатара кафедры народных інструментаў, як стваральніка першай «Школы ігры на беларускіх цымбалах», як нястомнага прапагандыста беларускай народна-інструментальнай музыкі.

Больш як 15 гадоў узначальвае аркестр яго цяперашні мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор, народны артыст рэспублікі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР, прафесар Міхал Казінец. Яму давялося толькі два гады супрацоўнічаць з Жыновічам, вучнем якога ён не раз сябе называў. І я пацікавіўся, ці не змянілася з часам ягонае стаўленне да настаўніка, бо за гэтыя гады аркестр значна вырас, пераўзышоў ранейшы мастацкі і тэхнічны ўзровень.

— За гады самастойнай працы я яшчэ мацней пераканаўся, — кажа М. Казінец, — што Жыновіч — гэта з'ява, менавіта эпоха ў народна-інструментальным мастацтве Беларусі. Вядома, кожны мастак, нават самы буйны і ў вышэйшай ступені таленавіты, стварае штосьці новае не на голым месцы. У яго, натуральна, ёсць папярэднікі, аднадумцы, дый апаненты, якія таксама садзейнічаюць сцвярджэнню творчай ідэі. Я па-ранейшаму лічу сябе вучнем Жыновіча ў самым шырокім значэнні гэтага слова, увесь творчы калектыў нашага аркестра свята шануе запаветы і традыцыі І. І. Жыновіча. Але што азначае шанаваць традыцыі? Гэта азначае захоўваць іх у развіцці, ва ўдасканаленні. Бо традыцыі жывуць да таго часу, пакуль у іх ёсць энергія для далейшага руху.

Сёння я хачу побач з дарагім нашым настаўнікам І. Жыновічам назваць імёны, якія прыгадваюцца рэдка: Д. Захара — першага кіраўніка Беларускага дзяржаўнага ансамбля народных інструментаў; К. Сушкевіча — вынаходніка-майстра, які ўдасканаліў і стварыў сямейства цымбалаў; С. Навіцкага і Х. Шмелькіна — адзін з першых цымбальных дуэтаў і, нарэшце, Л. Александроўскую — першую спявачку, чый самабытны талент стаўся цудоўным стымулам для станаўлення і развіцця беларускага народна-інструментальнага мастацтва. Нельга не ўспомніць і тых, хто ў розныя гады ўздымаўся на дырыжорскі подыум народнага аркестра: К. Сімяонаў, М. Клаўс, М. Рыўкін, В. Барсаў, Я. Енін, С. Ратнер, Г. Алоўнікаў, Ю. Яфімаў, А. Энгельбрэхт, В. Мнацаканаў; хто сёння стаіць за яго пультам: С. Сакалоў, М. Гапееў... З нагоды нашага юбілею хацелася б сказаць самыя добрыя словы пра ўсіх, хто быў творча звязаны з нашым аркестрам, назваць усіх паіменна, ды, паколькі гэта практычна немагчыма, выказваю самую сардэчную ўдзячнасць кампазітарам, якія стварылі цудоўную музыку для нас; спевакам і інструменталістам, якія даносілі да сэрцаў слухачоў гэтую музыку; усім сябрам — аматарам і прыхільнікам беларускага народна-інструментальнага мастацтва.

З гутаркі з некаторымі артыстамі аркестра выявілася: пэўная частка калектыву выказвае заклапочанасць і незадавальненне тым, што ў апошнія гады мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор, які стаў рэктарам БДК, надае калектыву не столькі ўвагі, колькі хацелася б для далейшага яго ўдасканалення. Міхал Антонавіч Казінец вось як патлумачыў сітуацыю:

— Я шчыра падзяляю пачуцці заклапочанасці і незадавальнення становішчам, што склалася ў калектыве. Мы можам і павінны стаяць на самай высокай ступені народна-інструментальнага выканаўчага майстэрства. Прычына пэўнага творчага застою ў тым, што нельга доўга эксплуатаваць адны і тыя ж формы выканаўства (своеасаблівыя канцэртныя «дывертысменты»), неабходна выкарыстоўваць пастановачныя элементы, улічваць прыроду, манеру, стыль ігры аркестра ў цэлым і індывідуальныя рысы кожнага артыста. Дзеля гэтага неабходна сапраўдная творчасць, смелы пошук, калі хочаце, мастацкія адкрыцці. Цяпер я, вобразна кажучы, сяджу на двух крэслах. Быць рэктарам кансерваторыі, адзінай на Беларусі музычнай ВНУ, і адначасова мастацкім кіраўніком і галоўным дырыжорам народнага аркестра надзвычай складана. Я не скарджуся, такі лёс я выбраў сам, а таму нясу поўную адказнасць за стан творчых спраў на абедзвюх нівах.

У нас намецілася кола аўтараў-кампазітараў, якія пішуць творы спецыяльна для нас. Гэта А. Багатыроў, Я. Глебаў, А. Мдзівані, Д. Смольскі, Г. Вагнер, В. Іваноў. Супрацоўнічалі з намі Ю. Семяняка, В. Помазаў (на вялікі жаль, заўчасна памёршыя). Сярод маладых аўтараў — А. Рашчынскі, У. Кур'ян, В. Кузняцоў і іншыя. Адчувальны ўклад уносяць таленавіты кампазітар-аматар В. Малых і тонкі знаўца беларускага народнага інструментарыя У. Гром. І тым не менш, у нас сапраўдны рэпертуарны голад. Стварэнне новага высокамастацкага рэпертуару — гэта найскладаная праблема і адзін з прыярытэтных напрамкаў у рэпертуарнай палітыцы калектыву. Пастаяннае мэтанакіраванае імкненне да дасканалага, натхнёнага, арыгінальнага выканаўства вымагае стварэння разнастайнасці форм, стылістыкі, жанраў, асаблівай вобразнасці. Усё гэта павінна не падганяцца пад трафарэт (хай сабе самай высокай якасці), а найстаранным чынам індывідуалізавацца.

Індывідуалізацыя выканаўчага аблічча аркестра ў значнай меры ажыццяўляецца праз яркія індывідуальнасці салістаў, выхаванню якіх калектыў надае асаблівае значэнне. Натуральна, кожны саліст нясе на сабе пячатку сваёй непаўторнай духоўнай энергіі. Клапоцячыся пра мастацкі ўзровень сваіх канцэртаў, пра пашырэнне рэпертуарных рамак і павышэнне выканаўчага майстэрства, мы вырашылі разняволіць патэнцыяльныя творчыя сілы артыстаў аркестра, сярод якіх нямала яркіх выканаўцаў, сапраўдных майстроў сваёй справы. Побач з нашым пастаянным салістам-спеваком, заслужаным артыстам рэспублікі Аляксандрам Рудкоўскім пастаянна саліруе цудоўная баяністка, заслужаная артыстка БССР лаўрэат усесаюзнага конкурсу Святлана Лясун. Яе ігра, у тым ліку ў дуэце з Віктарам Пляшэвічам і ў трыо з імі Уладзіміра Ткача, заўсёды ўзрушана ўспрымаецца слухачамі. Нашы выдатныя цымбалісты, лаўрэаты рэспубліканскага конкурсу Генадзь Клімовіч, Сяргей Забаронак, Віктар Міхальчук, Ларыса Рыдлеўская, Вольга Мішула не толькі высокапрафесійныя аркестранты, але сапраўдныя артысты, кожны са сваім індывідуальным выканаўчым почыркам. Прадстаўнікі духавой групы аркестра — габаістка, лаўрэат міжрэспубліканскага конкурсу Людміла Мурашка, квартэт дудароў у складзе А. Крамко, С. Забаронка, Ю. Мурашкі, С. Урбановіча — таксама.

●

У краіне няма больш-менш буйнога горада, дзе б не выступаў аркестр імя І. Жыновіча. А на Беларусі паўсюдна, дзе толькі ёсць сцэнічная пляцоўка, ведаюць, любяць і заўсёды чакаюць гэты цудоўны мастацкі калектыў, чакаюць як свята, як буйную культурную падзею. Аркестр мае дастойных слухачоў, сапраўдных знаўцаў, якіх нельга падвесці ці падмануць у іх лепшых пачуццях. І не толькі савецкіх слухачоў радавала і радуе мастацтва жыновічаўцаў. З трыумфам выступалі яны ў Канадзе, Польшчы, Індыі. І вось Дзяржаўнаму акадэмічнаму народнаму аркестру БССР імя І. Жыновіча — шэсцьдзесят. Пройдзены велізарны творчы шлях, зроблена вельмі многа, але яшчэ больш наканавана. Наперадзе — новыя мастацкія вышыні...

Міхась СОЛАПАЎ.

Фота Ул. КРУКА і з архіва аўтара.

Год 1961...

...пачнецца ўжо на пачатку 1991 года. З 7-га па 30-га студзеня ў Таліне пройдзе міжнародны фестываль авангарднага танца, у якім, акрамя савецкіх, прымуць удзел артысты і харэографы, дзеячы балетнага тэатра з Германіі, ЗША, Бельгіі, некаторых іншых краін. Крытыкаў і выкладчыкаў харэаграфічных вучылішчаў, вядома ж, зацікавіць Усесаюзная канферэнцыя педагогаў спецыяльных гістарычных дысцыплін (гісторыя тэатра, гісторыя балета), якая павінна адбыцца ў сакавіку ў горадзе Пермі.

Пасля абмеркавання плана работы на 1991 год члены секцыі заслухалі паведамленне кандыдата мастацтвазнаўства Э. Шумілавай, якая была запрошана ў Ташкент на Усесаюзны балетны фестываль «Па-дэ-дэ», прысвечаны 150-годдзю з дня нараджэння П. І. Чайкоўскага. Балетны форум у Ташкенце быў вельмі прадстаўнічым. У ім удзельнічалі маладыя артысты, лепшыя балетныя пары з Масквы, Ленінграда, Мінска, Днепрапятроўска, Алма-Аты, Фрунзе, Душанбе, а таксама замежныя госці з Мюнхена і Вены. На гэтым фоне ці не найбольш эфектна і ўдала выглядаў наш балетны дуэт — лаўрэат усесаюзнага конкурсу, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі, заслужаная артыстка БССР Інеса Душкевіч і заслужаны артыст рэспублікі Алег Карзянкоў.

Праграма фестывалю аказалася насычанай. У яе ўвайшлі балеты П. І. Чайкоўскага «Лебядзінае возера», «Спячая прыгажуня» — у той пастаноўцы, у якой яны ідуць на сцэне Узбекскага тэатра оперы і балета імя А. Наваі. Усе сольныя і вядучыя партыі ў спектаклях танцавалі госці. Так, нашы І. Душкевіч і А. Карзянкоў выконвалі II і IV дзею «Лебядзінага возера», а таксама III дзею «Спячай прыгажуні».

Акрамя таго, ленінградскія артысты паказалі балет «Гамлет» на музыку Чайкоўскага ў пастаноўцы Н. Далгушына (ён жа — выканаўца галоўнай партыі). Якуцкія артысты прывезлі «Рамэа і Джульету». Балетмайстар А. Папкоў паставіў гэты спектакль на музыку ўверцюры-фантазіі Чайкоўскага. А завяршыўся балетны форум у Ташкенце прадстаўнічым «Дывертысментам».

Балетныя крытыкі, харэографы, якія працуюць у нацыянальных рэспубліках, сёння асабліва востра адчуваюць, як не хапае непасрэдных уражанняў, шырыні погляду на тыя працэсы, якія адбываюцца ў балетным тэатры ўсяго свету. Добра, што відэатэхніка хаця б часткова кампенсуе абмежаванасці нашых глядацкіх магчымасцяў. Члены секцыі ўбачылі на відэаплёнцы спектакль знакамітага англійскага балетмайстра Джона Кранко «Анегін», пастаўлены паводле знакамітага пушкінскага рамана, але не на музыку аднайменнай оперы, а з выкарыстаннем розных твораў Чайкоўскага. Акрамя гэтага, знаўцы харэаграфічнага мастацтва пабачылі балет «Дзіця і чараўніцтва» на музыку М. Равеля, пастаўлены сучасным нідэрландскім харэографам Іржы Кіліянам, і тры аднаактовыя балеты ў пастаноўцы англійскага балетмайстра Крыстафора Бруса, якія выконвалі артысты балетнай школы Мары Рамбер.

НАШ КАР.

КАЛОНКА ЛІМАЎЦА

ГЕРОЙ ДЛЯ СУПЕРПАЛІТЫКІ

Тры тэатральныя падзеі акрэслілі кола сёлетніх публікацый аддзела тэатра: фестываль Прыбалтыйская тэатральная вясна, Беларускі фестываль тэатраў лялек і пастаноўка Мікалаем Пінігіным «Тутэйшых» Янкі Купалы.

...На франтоне Латышскага нацыянальнага тэатра я ўбачыла беларускі нацыянальны сцяг нібыта ўпершыню. Па-за гістарычнымі тлумачэннямі і сучаснымі асацыяцыямі ці апраўданнямі ягонае сімволікі, сцяг здаўся маленькім шэдэўрам эстэтычных пошукаў творчага генія. Нязвыклы сцяг уразіў рыжскую публіку; сцяг, бадай, мог распавесці ёй куды больш за беларускі фестывальны спектакль...

У фінале «Тутэйшых» з д'ябалавага пекла і з калыскі немаўляці цягнуцца дарожкі белага ды чырвонага — у фінале «Тутэйшых» нібыта адбываецца спектакль нацыянальнага сцяга. Ягоная сімволіка ўзрушыла на прэм'еры, ягоны выгляд надаў прыкрасці на пятым прадстаўленні, ён самы, скраднік сцэнічнага часу, набывае просталінейнасці на каторым ужо (пяцідзесятым? а чаму не сотым за два месяцы?) паказе: кавалак аксаміту пры зрэбным гарнітуры... Батлейка, вобраз спектакля «Тутэйшыя», дзіўна пераўвасобілася ў падабенства балагану. Бо толькі ў балагане можна вымушаць стомленых выканаўцаў, што блытаюць рэплікі і мізансцэны, рыхтаваць такі фінал — выпраўляць у «герої» нацыянальны сцяг...

Беларускі фестываль тэатраў лялек нацыянальнай сімволіцы клопату не рабіў. «Мы, на жаль, не ў стане дапамагчы вам матэрыяльна, — дзяліўся галандзец Хенк Бурвінкель, маючы на ўвазе наш Чарнобыль, — таму прыехалі, каб вас... развесяліць. Надаць вам аптымізму сваім лялечным мастацтвам...» Я пыталася ў Аліны Ашбэл, далікатнай даўгакосай ерусалімскай артысткі, як пачуваецца мастацтва ейнага тэатра сярод зброі ейнай краіны? «Сярод незалежнасці», — паправіла мяне Аліна і запрасіла на Фестываль мастацтваў, які ладзіцца штогод у Ерусаліме. Што ж, калі рэдакцыя накіруе...

...Назіраю на прэм'еры, як пакрысе запаўняецца зала тэатра і помсліва думаю, што хутка водгулле заселіцца ў залы кінаканцэртных руінаў-монстраў; эгаістычна мяркую, што публіку стамілі супермены і суперзлодзеі, а таксама не прывабілі супергероі (супернацыянальныя таксама). Кажуць, публіка арыентуецца на відэа, і шчаслівае выключэнне тэатральнае залы на «Тутэйшых» можа перакінуцца хуткім глядацкім расчараваннем — у спектаклі і ў тэатры...

Мо варта шукаць аптымізму і герояў не на сцэне, не на кінаэкране, але ў блакітных промнях хатняга тэле? Настройваюся на сустрэчу з беларускімі дэпутатамі, слухаю аб праклятай палітыцы чырвоных камісараў і... пераключаю на камісара італьянскай паліцыі ў рускім перакладзе. Выдаткі суперпалітыкі...

Жанна ЛАШКЕВІЧ,
рэдактар аддзела тэатра, кіно і тэлебачання.

КАЛОНКА ЛІМАЎЦА

ЖЫЦЦЁ СВАЁ ВОЗЬМЕ

Адыходзячы год дае *няшмат* падстаў для аптымізму. Калі параўноўваць тое, што адбываецца ў нашым грамадскім і культурным жыцці сёння, з «даперабудовачным» станам, дык нават напрошваецца параўнанне з рэвалюцыяй. Але калі браць за эталон сталыя дэмакратыі Еўропы і Амерыкі, дык давядзецца прызнаць, што ў нас усё яшчэ цягнецца «застой».

Дэкларацыя аб суверэнітэце БССР ніякім чынам не змяніла каланіяльнага статуса Беларусі. Закон, які нібыта гарантуе свабоднае развіццё беларускай мовы на беларускай зямлі, у вачах начальнікаў на ўсіх узроўнях улады — не болей чым аркуш паперы. Саюз фактычна не даў нам дагэтуль ні капейкі на рашэнне праблемы Чарнобыля, але менавіта немагчымасцю пераадолець наступствы чарнобыльскай катастрофы на нашай зямлі без дапамогі СССР палохаюць прыхільнікаў незалежнай Беларускай Рэспублікі.

Пры нашым каланіяльным стане нават духоўнае абуджэнне, зварот людзей да каштоўнасцяў хрысціянства ўяўляе пагрозу для Беларусі, бо праз касцёл ідзе паланізацыя, а праз царкву русіфікацыя.

Атрымліваецца так, што стаць гаспадарамі свайго лёсу мы можам толькі заваяваўшы незалежнасць — але наблізіцца да незалежнасці можна толькі праз усведамленне, што наш лёс у нашых руках.

Між тым па аналогіі з сённяшнім днём прыгадаю адзін амаль легендарны эпізод з біяграфіі пісьменніка Канстанціна Сіманава. У 1941 годзе, калі Чырвоная Армія несла мільённыя страты забітымі і палоннымі, калі, здавалася, нішто не зможа спыніць гітлераўскую армаду, пабачыўшы палаючыя фашыстоўскія танкі пад Магілёвам, пісьменнік увераваў у Перамогу, у тое, што вайна скончыцца ў Берліне. Менавіта ўвераваў. Як у Бога, як у цуд. *Некаторыя падзеі адыходзячага* года, на маю думку, могуць спрыяць амаль містычнай веры ў лепшую будучыню. Я асабіста прыгадваю 7 лістапада, тыя бел-чырвона-белыя сцягі, якія пераможна луналі над ачэпленым міліцыяй палатачным гарадком на пляцы Леніна ў час ваеннага параду.

Мы ўжо не такія, як пяць гадоў назад. Гэта адчуваюць не толькі свядомыя беларусы, але і разумныя людзі за мяжою. Па меры таго, як накаляюцца страсці вакол так званага новага саюзнага дагавору, павышаецца палітычная вага Беларусі як рэспублікі, здольнай ці стварыць, ці разбурыць «крытычную масу», неабходную для ўтварэння новай імперыі. Тое, што на Беларусь глядзяць зараз іншымі вачамі, сведчаць і падзеі культурнага жыцця. Апошнім часам у Мінску ладзіліся выставы, якія раней згодна савецкай субардынацыі экспанаваліся б толькі ў Маскве ды Ленінградзе.

Падобныя з'явы ёсць у эканоміцы і палітычным жыцці Беларусі. Законы жыцця, здаровы сэнс уступаюць у канфлікт з жорсткай унітарнай структурай і дзікунскай «логікай» імперскага мыслення. Жыццё сваё возьме. А ўжо цаною якіх ахвяр гэта адбудзецца, залежыць ад розуму нацыі, ад нашага розуму.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ,
рэдактар аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў.

Шэрагам публікацый адыходзячага года «ЛіМ» закрануў праблемы міжканфесійных канфліктаў, якія, на жаль, робяцца адной з прыкмет нашага жыцця. Згадаем, напрыклад, артыкул А. Сідарэвіча «Забастоўка ў Вярэйках» (7 верасня), карэспандэнцыю І. Жарнасек «Хто крыўдзіць праваслаўных!» (14 снежня) і іншыя матэрыялы.

Нататкамі журналіста Ю. Лакаўца і лістом пісьменніка А. Мальдзіса мы вырашылі яшчэ раз звярнуцца да ўзнятай тэмы.

ПАДВОДНЫЯ КАМЯНІ

Да гісторыі пытання

Біспінгі — старажытны каталіцкі род, выхадцы з Вестфаліі і Курляндыі, вядомы на Беларусі з XV стагоддзя. Найбольш знакаміты з рода Ян Біспінг удзельнічаў у вайне 1812 года на баку французаў, за што і атрымаў чын палкоўніка.

Свечыны — старажытны праваслаўны род, вядомы ў Рускай радаводнай кнізе з XIV стагоддзя. Палкоўнік Аляксандр Свечын прымаў удзел у падаўленні паўстання 1831 года.

Гісторыя распарадзілася так, што генеалогіі гэтых старажытных родаў зліліся на Беларусі ў вёсцы Вярэйкі. Менавіта там, у спакоі і каханні працякала сямейнае жыццё праваслаўнага і каталічкі Свечыных (у дзявоцтве Біспінг). 13 лістапада 1838 года памёр Аляксандр Свечын, а гадоў праз 20, дакладна невядома, памерла і сама Біспінг-Свечына.

Выснову з іх жыцця можна зрабіць такую: любіце адно аднаго, а хто ты — праваслаўны ці каталік — не мае ніякага значэння. Можа, мы не ўспомнілі б пра гэтых людзей, калі б не храм, які яны пабудавалі ў Вярэйках.

ЗАКЛЮЧЭННЕ КАМІСІІ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БССР ПА УРЭГУЛЯВАННІ КАНФЛІКТУ АБ ПРЫНАЛЕЖНАСЦІ КУЛЬТАВАГА БУДЫНКА Ў В. ВЯРЭЙКІ ВАЎКАВЫСКАГА РАЁНА ГРОДЗЕНСКАЙ ВОБЛАСЦІ.

Культавым будынкам у в. Вярэйкі ў сілу гістарычных прычын у розныя часы карысталіся і праваслаўная і каталіцкая канфесіі. У апошнія трыццаць гадоў уладальнікам гэтага будынка быў саўгас «Ваўкавыскі», які выкарыстоўваў яго пад зернясховішча.

Канфліктная сітуацыя ўзнікла пасля таго як на пачатку 1989 года ў Ваўкавыскі райвыканком падалі заявы праваслаўныя і каталікі з хадайніцтвам аб рэгістрацыі іх рэлігійных таварыстваў на базе аднаго і таго ж малітоўнага будынка.

Камісія прыйшла да аднадушнай высновы, што для вырашэння пытання аб прыналежнасці будынка неабходна правесці даследаванне, для чаго стварыць спецыяльную групу з навукоўцаў В. Л. Вярэніча, С. А. Кузняцовай, У. У. Трацэўскага, якая ўвойдзе ў склад канфліктнай камісіі. У перыяд з 4 кастрычніка па 26 лістапада 1990 года яны правялі вялікую работу па вывучэнні архіўных і гістарычных матэрыялаў, якія датычацца культавага будынка, і зрабілі свае заключэнні.

Нягледзячы на незалежную адно ад другога працу, навукоўцы прыйшлі да аднадушнай высновы: у в. Вярэйкі ў 1826—1841 гг. быў закладзены і збудаваны каталіцкі касцёл.

ВЫСНОВЫ І ПРАПАНОВЫ

Камісія лічыць, што па праву канфесійнай прыналежнасці перавага на карыстанне культавым будынкам належыць вернікам каталіцкага веравызнання.

Камісія лічыць, што ўзнікненне і эскалацыя канфлікту паміж канфесіямі абумоўлена парушэннем заканадаўства аб свабодзе сумлення органамі дзяржаўнай улады вобласці, раёна і Ваўкавыскага сельскага Савета.

Камісія рэкамендуе Гродзенскаму аблвыканкому і Ваўкавыскаму райвыканкому прыняць рашэнне і дапамагчы будаўніцтву ў в. Вярэйкі праваслаўнай царквы, распрацоўцы праектнай дакументацыі, забеспячэнню будаўніцтва неабходнымі матэрыяламі. Пры неабходнасці выкарыстоўваць для гэтага магчымасці Беларускага Экзархата Маскоўскай Патрыярхіі.

Прагаласавала: «за» — 8, «не падпісала» — 3.

ВОСЬ, быццам бы і ўсё. Вінаватых знайшлі, выхад з канфлікту намецілі, прагаласавалі. Але мне хочацца пагаварыць пра тое, што не ўвайшло ў дакумент — пра пазіцыю і паводзіны вернікаў.

На пасяджэнні камісіі (а іх было два) праваслаўныя ўносілі ў пакой асобны стол, каб не сядзець разам з каталікамі. Гэта, вядома, іх справа, але вельмі нязручна было весці дыялог, бо ўвесь час нехта аказваўся за спіной — ці каталікі, ці праваслаўныя. Такая форма гаворкі як бы адлюстроўвала пазіцыі абодвух бакоў і ў рэшце рэшт вызначыла колькасць галасоў пры падпісанні заключэння камісіі: «за» — члены камісіі і каталіцкі бок, «не падпісалі» — праваслаўныя. У цывілізаванай краіне, дзе першынствуе закон, трэба было б на гэтай справе паставіць кропку, якая і стаіць у канцы афіцыйнага дакумента, напісанага на бланку Вярхоўнага Савета БССР, але, як у нас прынята, атрымалася шматкроп'е...

Я не навукоўца і не палітык. Пра такіх у нас зараз іранічна ці са злосцю, у залежнасці ад апантанасці ўласнай ідэяй, пішуць: абстрактны гуманіст. А мне здаецца, гэта проста чалавек, які бачыць не ідэю, а людзей. У якога не галава баліць ад думак, а сэрца. Таму мне балюча было сядзець на гэтых камісіях і слухаць, як каталікі змагаюцца з праваслаўнымі на чале са святымі айцамі. Ці мала зямля наша пакутавала, ці не хапіла ёй Чарнобыля? Патрэбны яшчэ і рэлігійныя войны? Сорамна, спадары вернікі! Вы ж кожны дзень узносіце малітву да Бога: «...адпусці нам грахі нашы, як і мы адпускаем вінаватым нашым, і не ўводзь нас у спакусу, але збаў нас ад злога». Ці гэта —толькі словы, якія не маюць месца на нашай грэшнай зямельцы?

Мяне заўсёды нібы як магнітам прыцягвала Біблія. Там я знаходзіў тое святло, якога не было ў жыцці. З душэўным трапятаннем уваходзіў у царкву (тады ў Мінску не было касцёла, ды мне было ўсё роўна — царква ці касцёл; я ведаў, што тут жыве Той, Хто Даў Людзям Любоў), і я з зайздрасцю глядзеў на бабулек, якія размаўлялі з Богам. Але, калі паства больш нагадвае раз'юшаную зграю, якую яшчэ больш распальваюць іх духоўныя правадыры, дык не трэба мне такой царквы і касцёла! Прабачце, што так рэзка, але гэта — шчыра.

На пасяджэнні я не адчуў імкнення зразумець адно аднаго, працягнуць руку. Не, стаялі, як кажуць, насмерць. Нават язык не паварочваецца паўтараць тое, што там гаварылася: сорамна.

Як ведаць, можа, не заключэнне камісіі трэба было падпісваць, а—«маленькую унію» паміж зацікаўленымі бакамі?

Для некаторых гэтыя разважанні гучаць вельмі наіўна: ну пра што ён гаворыць, якая вера, калі навокал скрозь палітыка?

Не, панове, вера ёсць, але яе трэба аддзяліць ад палітыкі.

У вярэйкаўскай справе ўсіх, нават самых высокапастаўленых святароў, перш за ўсё цікавілі дакументы: сапраўдныя яны ці не, на месцы стаіць коска ці не, правільна навукоўцы пераклалі нейкае слова ці не... І так бясконца. Таму што за ўсім гэтым хаваецца царкоўная палітыка. Між тым, дайшло ўжо да таго, што дзеці ў садку пачынаюць высвятляць нацыянальную прыналежнасць. Так міжканфесійны канфлікт цягне за сабой міжнацыянальны. Ці, можа, наадварот.

Дык вось, я лічу, што царква і касцёл павінны і на сябе таксама ўзяць адказнасць перад грамадствам за гэтыя падзеі. І зрабіць адпаведныя высновы. Таму што, на мой погляд, камісіі поўнасцю не ўдалося ліквідаваць канфлікт. Яна толькі прыгасіла яго, але гарачае вуголле ў глыбіні засталося... Пасля заканчэння работы камісіі ўпаўнаважаны па справах рэлігіі Савета Міністраў БССР Аляксей Іванавіч Жыльскі сказаў, што на яго думку былі нейкія падводныя камяні ў гэтай справе, якія так і засталіся ў ценю. Мне здаецца, што гэтыя таямнічыя падводныя камяні і былі асноўнай прычынай канфлікту. Яшчэ таму два гады народ у Вярэйках жыў дружна. У чым жа справа? Адно магу сказаць: зараз ні каталікі без праваслаўных ні праваслаўныя без каталікоў, за спінамі адзін аднаго нічога вырашыць не змогуць. Толькі разам, сумесна трэба шукаць той шлях, які вядзе да храма.

І яшчэ. Не абурайцеся на мяне, святыя айцы. Ведаю, вы хочаце сказаць, што масла ў агонь падлівалі і журналісты, і палітыкі, і Саветы. Але ж канфлікт разгарэўся не паміж газетамі ці паміж праваслаўнымі і каталікамі. Паміж вамі, шаноўныя.

Сёння мы зноў трапілі ў першы клас гісторыі грамадства: будзем зноў вучыцца жыць разам. Іншага не дадзена.

Юрый ЛАКАВЕЦ,
журналіст.

СВЯТОЕ МЕСЦА— ДЛЯ ПАЯДНАННЯ

З вялікай трывогай прачытаў у «Літаратуры і мастацтве» матэрыялы пра рэлігійнае супрацьстаянне ў Полацку з-за Сафійскага сабора. Сітуацыя сапраўды складаная: будаваўся храм як праваслаўны, потым аднаўляўся з руінаў як уніяцкі, у апошнія часы перад закрыццём быў каталіцкім, а цяпер працуе як канцэртная зала з арганам, як адзін з лепшых і папулярных культурных асяродкаў...

То як цяпер дзяліць дарагую ўсім беларусам Сафійку? На тры-чатыры часткі? Праз канфлікты, галадоўкі, а, можа, і кроў? Не, Сафійскі сабор павінен быць не вогнішчам варожасці, а храмам паяднання ўсіх хрысціянскіх канфесій, усіх беларусаў, вернікаў і нявернікаў, увасабленнем нацыянальнага прымірэння. Нядаўна ў Нью-Йорку мне пашчасціла прысутнічаць на набажэнстве ў унітарным храме, дзе разам маліліся адзінаму Богу людзі вельмі далёкіх канфесій — хрысціяне і магаметане, іудзеі і будысты... То няўжо не могуць у Сафійцы знайсці агульную мову прадстаўнікі аднаго хрысціянскага веравызнання, якія маюць на яе бясспрэчныя правы?! Увесь хрысціянскі свет сёння ідзе да экуменічнага адзінства. На словах яно дэкларуецца і ў Беларусі. То ці не пара пацвердзіць гэтыя словы канкрэтнымі дзеяннямі? Як? Ды так, як робіцца пры такіх сітуацыях у іншых цывілізаваных краінах: набажэнствы служацца па чарзе (у залежнасці ад колькасці вернікаў адпаведнай канфесіі) ці пры розных алтарах.

А ў будні дні няхай у Сафійцы гучыць класічная музыка Баха і Чайкоўскага, Моцарта і Бартнянскага, Куліковіча і Равенскага, якой так не стае дзеля адраджэння той жа духоўнасці. Няхай людзі любуюцца дасканаласцю работы колішніх дойлідаў. Помнік нумар адзін у нашай нацыянальнай спадчыне павінен служыць усяму народу і мець адпаведны статус.

Адам МАЛЬДЗІС.

Сцэна са спектакля «Марк Шагал. Зыход».

СВЯТА ТЭАТРА

У лістападзе ў румынскім горадзе Ясы праводзілася міжнароднае Свята тэатра, прысвечанае 150-годдзю з дня заснавання першай нацыянальнай драматычнай трупы. На той самай сцэне, дзе Васіле Алесандры, пачынальнік румынскага тэатральнага мастацтва, паставіў першы ў краіне спектакль, выступілі румынскія, малдаўскія, венгерскі і беларускі калектывы. Паводле аднадушнага прызнання спецыялістаў, найбольшы поспех у гледачоў і тэатральных дзеячаў меў эксперыментальны спектакль, цалкам заснаваны на імправізацыях, — «Марк Шагал. Зыход», створаны «зборнай камандаю» з Мінска, у якой удзельнічалі як прафесійныя, так і непрафесійныя акцёры. Мастацкі кіраўнік пастаноўкі — Віталь Баркоўскі. Мастак — Уладзімір Матросаў. Артысты — Таццяна Мажар, Інеса Стругач, Анжэліна Тамбура (выхаванка малдаўскага тэатра, працуе на Беларусі), Алесь Асташонак, Мікалай Гаўдзінаў, Аляксандр Ільін, Уладзімір Матросаў, Мікалай Смірноў. Спектакль іграўся на пяці мовах — французскай, румынскай, беларускай, рускай, ідзіш.

Алесь ЖГІРОЎСКІ.

Дай мне песню спавядальную

Вольга КУРТАНІЧ

Горад

Гэты горад і дождж.
Непасрэдная злітнасць.
Я жадаю не меней сыйсці
ў гэты дождж,
Чым бялюткія кроны
вясновай эліты,
Што люструе аблокамі іх
неба-Сож.
Гэты горад і дождж.
І мой крок несупынны.
Уздоўж цела сцякае вада,
нібы воск.
Мой атручаны горад.
Самотны нявіннік.
Перакрэслілі мокрыя ніці
наўскос.
Гэты горад, дзе дождж...
Катэдральным саборам
Ты на пляцы Айчыны стаіш
да нябёс.
Над табою ляцеў быў
бязлітасны воран,
Супакоіўся.
Попел чарнобыльскі строс...
Гэты горад і дождж...
Гэты воран і Сож...
Чакацьме...
Чаго ж!

Алесь КАСКО

Мутант

Клубка павуціннага
не разматаць,
каб звесці з канцамі канцы.
Мо кволлю такою жыццё
нітаваць
маглі б жабракі ці скупцы.

А мне, хто меў вольны
пачатак-вытак,
паданнямі ўслаўлены кут,
найлепшае выйсце—рассекчы
клубок,
абрынуцца ў бездань, на скрут.

Што гэта вышэй, чым на
ўскрайку гібець,
падказвае памяць, але
як соладка спаць, не належаць
сабе
і гойдацца ў мяккім сіле.

Не страшыць мяне павуцінны
наліп,
што чэпіцца гідка да рук,
і тое, што блізка ўжо, блізка,
на ўсхліп,—
калматы, як сонца, павук.

Падзяліцца крошкай хлебнаю—
Нашай доляю зямной!

Не кішэннай меркай мераю
Я свой гонар, як і ты,
А выратавальнай вераю
У магутнасць дабраты.

Я вячэрняй павячэраю,—
Голад плоці прыдушу,
Вечна дбаючы пра чэрава,
Занядбалі мы душу.

Мне — людское, Богу —
Богава,
Хоць цягнуся да нябёс,
Прычакаю, што ад бохана
Штосьці і мне адкроіць лёс.

Дай мне слова малітоўнае,—
Зачахлю трывог дуду
І пагібельна гвалтоўнае
Я ад долі адвяду.

Не парвецца повязь кроўная,
Продкаў і нашчадкаў ніць,
Толькі б нотай заздароўнаю
Памінальную змяніць.

Уладзімір МАЗГО

●

Заложнікі...
Заложнікі бяды.
Баімся глебы,
сонца
і вады.
Галовы нам,
а з намі —
і Еўропе
Чарнобыля пакрыў
смяротны
попел.
Хаця вада
той хойніцкай крыніцы
Халодная развагаю
бруіцца,
Буяюць
белай квеценню сады,—
Яны,
як мы,
заложнікі бяды...

Уладзімір МАРУК

Двубой

За даляглядам сціхла звяга,
Што распачаў мой сталы Бог.
Маёй юначай пыхі шпага
Даўно закінута ў быльнёг.

Дый сёння рызыкай двубою
Крывінкай кожнаю гарым,
Мы паклоннікі часу.
Мы — дзеці паданняў
старых,
Беларусы — ці проста цяпер —
жыхары Беларусі.
Мы — глухія камяні
дарог брукаваных
сваіх.
Толькі ветах —
над возерам,
а над душой —
толькі помнік.
Толькі кнігі ў кватэры,
для вечнасці —
толькі дзіця.
Мы жывём — і не помнім.
Ні мовы, ні продкаў
не помнім.
І дамы закрываюць
крутымі плячыма
прасцяг.
Зноў раса ападзе
на траву, на малыя
балконы,
На магілы, на цацкі,
забытыя дзецьмі
ў траве.
Мы — галінкі яліны,
якая стаіць над
адхонам,
І чарнобыльскі дождж
на ссівелай яе галаве.

Міхась РУДКОЎСКІ

●

О, час зары вячэрняй, калі
морак,
Нібы ў звера, абвастрае слых,
І галасы вады, зямлі і зорак
Зліваюцца ў малітву дзён
былых!

Сплываюць болі, горычы і
звады,
І на душы — і ціша, і спакой.
Ты кожнай знічцы, як жанчыне,
рады,
Што зазірне на міг у твой
пакой.

Табе не па-чалавечы шкода,—
І твой такі ж, такі і шлях і лёс.
Ды на вачах тваіх — ні следу
слёз,
Як і ў тваіго счужэлага народа.
І раны дагэтуль шчымяць
з чужацкае ласкі свінцовай.

Ды гэткай не мела бяды,
што вісне ў паветры заўсёды:
ты чуеш, як хмару жуды,
Чарнобыля пошасны подых.

Мы, кроўныя дзеці твае,
дзён смутных зазналі нямала;
няхай новы час надае
нам большую сілу, трывалась.

Адолець бы гэту бяду —
згадаюцца ў сумных паданнях
і тыя, што хлеб твой ядуць,
а слова, красу тваю ганяць.

Жыві, Беларусь — жыві
На радасць і нам і ўнукам!
Ты ў нашай душы, крыві,
мы волі твае зарука.

Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

●

Гэта там было... даўно...
Думаў, што забылася.
Кінуў снежку у акно,
І яно разбілася.

Выбачай мне, выбачай,
Успамін мой журыцца.
І вядзе яго адчай
Па знаёмай вуліцы.

Ля твайго стаіць жытла
Ён да самай раніцы:
Ты ж параніцца магла,
Ты ж магла параніцца...

Пятро ПРЫХОДЗЬКА

Уяўны герой

Грыміць ён голасам напятым:
«Я культ заўсёды асуджаў
І са сцяны шчэ ў сорак пятым
Партрэт яго пры ўсіх здымаў...»

Пачуўшы гэткую прамову,
Падумаў я: «Вось дык герой!»
Ён сёння за перабудову
Стаіць, як кажа, ўсёй гарой.

Чаму ж — спытаць бы
па-салдацку —
За горла ён таго не браў,
Хто дзесяць год няволі бацьку
За кошык бульбы прысуджаў!

Альбо за тое, што гармату
Баец пачысціць не паспеў,—
Салдата гналі ў строй
штрафбату,
А ён маўчаў, бы анямеў...

Дык не крычы так громка,
браце,
Што ты вядзеш за праўду бой!
Скажы, які ты культ у хаце
Павесіў сёння прад сабой!

Віктар ЯРАЦ

Згасай, мой дзень

Згасай, мой дзень, твая пара
сваё адграманіла.
Хай вечаровая зара
цвіце на небасхіле.
Згасай, мой дзень, ты шчодрым
быў
на чэргі за віном і мясам.
Ты добра трубамі дыміў
і газам выхлапным на трасах.
Згасай, мой дзень, ты на вадзе
пакінуў з пенай абудзь,
каб чыстай хвалі анідзе
не бегчы ўслед за цеплаходам.
Цябе, мой дзень, я не кляну:
ты меў жаданні на світанні
праменнем кожнаму акну
пасылаць ад сонца прывітанні.
Ты нечы ветразь напінаў
надзеяй крылатай
і ручаём спяваў між траў,
між дрэў, дзе ходзяць
ласяняты.
Ты — толькі міг, які ляціць,
як дробны лісцік з пушчы
вечнай.
Кагосьці ты — ўзалаціў,
а некага — ачалавечыў.

Снег выпаў...

Пятрусь МАКАЛЬ

Дай мне песню спавядальную

Дай мне песню спавядальную,
Лямант плошчы прыглушы,
Дай мне блізкае і дальняе,
Што стаілася ў душы.

Ці ж не самае патрэбнае —
Мне з табой, табе са мной
І ён, як ёсць,— перада мною,
І я, безбройны,—перад ім.

І кулакоў не маем дужых,
І ў твар пляваць няма каму...
З усмешкай ён працягне ружы,
А я з ухмылкай не вазьму.

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

Беларусы

Мы — нядзейсненых казак
няшчасныя пасербы
будзем.

Аляксей РУСЕЦКІ

Жыві, Беларусь— жыві!

З пісьмёнаў, паданняў сівых
не выкрасліць праўды нікому...
Жыві, Беларусь — жыві
насуперак лёсу ліхому!

Тапталі тваё імя,
глушыліся песні й слова,

КАЛОНКА ЛІМАЎЦА

ГОНАР МАЕМ?

Мне неяк няёмка нагадваць значэнне слова «гонар» тым, хто лічыць сябе людзьмі адукаванымі, ды яшчэ і надзеленымі пэўнымі высокімі паўнамоцтвамі. Ну а калі казаць без падтэксту — проста ўладай. І ўсё ж звернемся да тлумачэння Уладзіміра Даля, які больш чым стагоддзе назад зрабіў вывад: «Гонар — унутраная маральная годнасць чалавека... высакароднасць душы і чыстае сумленне».

Навошта мне спатрэбілася такая прэамбула? Запісаны ў аналы гісторыі яшчэ адзін год. Год пад знакам выбуху палітычных страсцей у рэспубліцы, спробы адстаяць гонар шматмільённай нацыі ў справе яе духоўнага і культурнага адраджэння, у прыватнасці. Аднак словы гонар, годнасць — з лексікону тых, у каго гэта — штодзённы стан душы.

Балючы стан, бо не сакрэт, што высокія памкненні інтэлігента, які дазволіў сабе кінуць сакраментальнае — «гонар маю!», не з пазіцыі канстатацыі, а ўжо, вобразна гаворачы, з патрабаваннем маральнай сатысфакцыі, і сёння натыкаюцца на цынічнае маўчанне.

Перада мной — адкрыты ліст «Замест таго, каб вітаць...» Змешчаны 10 жніўня г. г. на першай паласе нашага штотыднёвіка, ён, як кажуць, стрэліў у паветра. Адрасаваны ліст вышэйшай уладзе рэспублікі — Прэзідыуму Вярхоўнага Савета БССР. Вялікая група пісьменнікаў, гісторыкаў, мастакоў, вучоных звярталася ў Прэзідыум з патрабаваннем зарэгістраваць адроджанае ў снежні мінулага года Беларускае краязнаўчае таварыства. Але вярхоўная ўлада, закліканая вяршыць справядлівасць, нібы і не заўважыла прынцыповай публікацыі. Праўду казалі аўтары ліста: «Немагчыма прыгадаць другую еўрапейскую краіну, дзе б гэтак планамерна вынішчалася гістарычная памяць народа». Гонар маем, парламентарыі?

Культура рэспублікі ў небяспецы. Закон аб мовах, прыняты з вялікай цяжкасцю, не працуе, «...кіраўнікі партыі ў пераважнай большасці як не карысталіся, так і не карыстаюцца роднаю моваю беларускага народа, што, вядома ж, не робіць ім гонару». У двукоссі — цытата з адкрытага ліста да ЦК КПБ, падпісанага групай вядучых пісьменнікаў Беларусі і змешчанага 5 кастрычніка г. г. у «ЛіМе». «Каму, якому народу служым?» — спрабуюць высветліць у партыйных кіраўнікоў дзеячы беларускай культуры. Адказу газета, вядома ж, не атрымала, дарэчы, і не спадзявалася на яго. Як засведчыў XXXI з'езд кампартыі рэспублікі, пытанне «Каму, якому народу служым?» так і засталося газетным загалоўкам.

Дык што, спадары пісьменнікі, «не велика честь...»?

Адкрыты ліст кандыдата мастацтвазнаўства В. Раніцкага «Звычайная гісторыя?» («ЛіМ», № 20), з якім ён звярнуўся да намесніка старшыні Дзяржтэлерадыё БССР В. Чаніна. Адстойваючы свой аўтарскі гонар, В. Раніцкі патрабуе адказаць, чаму перадача серыі «Тэатр і час», сцэнарыстам якой ён з'яўляўся, была неймаверна скалечана купюрамі і такой выйшла ў эфір. Заключны радок ліста з сакраментальным «Гонар маю...», здаецца, павінен быў бы абудзіць у кіраўніка рэакцыю ў адказ. Пальчатка ж кінута... Аднак, лепшыя традыцыі высокіх начальнікаў мацуюцца і працвітаюць.

Я прывяла толькі тры адкрытыя лісты з вялікага мноства, надрукаваных у «ЛіМе» за гэты год. Тры лісты, у адказ на якія ні палемікі розумаў, ні дуэлі інтэлектаў, прынцыпаў не адбылося. Навошта гэта нашым ідэолагам і дзяржаўным стратэгам? Навошта чынам «свецкага высакародства», хоць, дарэчы, такія спрадвеку абаранялі свой гонар і гонар народа. У нашых — «собственная гордость», выхаваная таксама не гадамі, а дзесяцігоддзямі. Дык што, маўчанне — золата? Ды «чести к коже не пришьешь...» (У. Даль).

Людміла КРУШЫНСКАЯ,
рэдактар аддзела пісьмаў
і грамадскай думкі.

КАЛОНКА ЛІМАЎЦА

АЗАРЭННЕ

Нешта здарылася неверагоднае, магчыма, не кожны мне паверыць. Напэўна, такое бывае толькі ў пераднавагоднюю ноч, калі хочацца, каб усё задуманае збывалася, няспраўджанае — спраўдзілася, а немагчымае зрабілася магчымым.

Азарэнне прыйшло адразу, як толькі была перагорнута апошняя старонка (не апошняга нумара) гадавой падшыўкі «ЛіМа». Я адчуў, што ў мяне прарэзаліся крылы, і я адарваўся ад зямлі, ад рэальнага турботнага жыцця, узляцеў адухоўлены толькі што згаданымі (чыталіся ж на працягу года) апавяданнямі, навеламі, абразкамі, урыўкамі з раманаў (урыўкаў з аповесцей аўтары як бы саромеюцца: раман — гэта гучыць класічна!), паэмамі, фрагментамі з іх, вершамі лірычнымі і публіцыстычнымі, філасофскімі вершаказамі, перакладамі з блізкіх і далёкіх моў, гумарэскамі і гумарынкамі (крупінкамі смеху).

Набраўшы вышыню, уявілася створанае майстрамі, і яно паўстала, як жывое, як і яны самі, выстраіўшыся ў калону па чатыры: празаікі, паэты, перакладчыкі, гумарысты. Так і хочацца запрашальна сказаць: «Усё лепшае — «ЛіМу».

Маю ўвагу прыцягнула незвычайная чарга: паважаная, інтэлігентная, справядлівая. Не крычала, не штурхалася. Не такая, як чэргі ля магазінаў — талонныя і бесталонныя. Усплылі радкі: «Серебряные головы и строки Достойно по редакциям носить». Асабліва падкрэсліў бы слова «серебряные», дзе там залатыя, хаця б ніжэйшай пробы; а пасля слова «достойно» ў значэнні па таленце, па заслугах. Незвычайнасць чаргі яшчэ і ў тым, што кожны перапоўнены прафесійным гонарам, выключнасцю сваёй асобы, сваім правам (нярэдка катэгарычным і неаспрэчным) неаднаразова выйсці на сустрэчу з чытачом, адрасаваўшы яму ўсё напісанае (відаць, па правілу — чым больш, тым лепш), тым самым далікатна адціснуць маладога аўтара, якому ніякавата стаяць у чарзе побач са знакамітымі і масцітымі. І тут я адчуў, што маё азарэнне змрачнее, слабеюць крылы, іду на прызямленне. Гравітацыя перамагла летуценне. А са старонак «ЛіМа» адгукнуліся жыццёвай плынню апавяданні, вершы, зачыны раманаў і паэм, перакладныя творы нашых сяброў і несяброў, чые радкі рабіліся для перастваральніка калі не сваімі, то роднымі. Як набалелае і пакутнае афарыстычна прагучалі радкі М. Танка «У нашых песнях — небяспечны стронцый». Перадало трывогу нашых дзён балючае запытанне П. Панчанкі: «Расійская імперыя, Савецкі наш Саюз, Калі ж ты скончыш песню Жабрацкую сваю?» Не пацішэлі галасы творцаў сярэдняга пакалення і маладых. Уразілі мяне радкі ленінградскага паэта пра пакуты творчасці:

Нялёгка тое заўважаць,
што бачаць добра ўсе.
Яшчэ цяжэй пісаць аб тым,
што знаюць добра ўсе.
Ды сама цяжка даказаць,
што ўраз аслеплі ўсе.
Пачнуць тады ўсё прызнаваць...
але не ўсе, не ўсе!

У перaадоленні такіх цяжкасцей, мне так думаецца, і будуць вызначацца тыя, каму дарагія лёс свайго народа, яго нацыянальна-культурнае адраджэнне, яго спрадвечнае імкненне «людзьмі звацца», заўсёды займаць «свой пачэсны пасад між народамі».

Гады згараюць, бы ў агні
паленне.
І неба белізна бліжэй, бліжэй.
Зноў — да пяра,
штурхнула азарэнне:
А раптам гэта ён, той
верш-натхненне,
Які хоць каго-небудзь
зберажэ?

З такой выратавальнай місіяй высокага Слова хочацца з надзеяй углядацца ў светлы дзень Новага года, помнячы пра тое, што «Солнце останавливали словом, Словом разрушали города», а «кніга ёсць кавалак неастылага сумлення, і больш нічога».

Такога б і нам усім!

Юрась СВІРКА,
рэдактар аддзела прозы і паэзіі.

Алена ВАСІЛЕВІЧ

НОВЫЯ старонкі

Удава

Як на Галгофу цэлы год хаджу я ў гэту «люксавую» стадолу. Першая закройшчыца, паспеўшы толькі абмераць мяне з галавы да ног, адразу ж пайшла замуж... Другая — па мерцы першай — парэзала маё маючае быць паліто на кавалкі і нават сфастрыгавала іх. І таксама пакінула сваю пасаду — пайшла ў дэкрэтны водпуск... З бабскіх рук перадалі мяне на рукі, нават і надта пачцівага па ўзросту ўжо, маэстра. «З колішніх яшчэ майстроў!» — шэптам натхніла мяне сама дырэктарка атэлье. Але і маэстра пасля першай прымеркі з'ехаў. У Ізраіль.

І вось званок: «Запрашаем на прымерку».

...Вось тут, у гэтым «люксавым» бедламе, і стрэла я Раечку.

Як і заўсёды, міла, да твару апранутая. Як і заўсёды павольная, млявая. З веданнем справы мацае, камечыць у пальцах, зблізку і з адлеглласці разглядае развешаныя па стэндах тканіны.

Ведаю Раечку даўно, яшчэ малою. Бацька яе — актывіст з Урэчча — праводзіў некалі ў нашай Даманшчыне калектывізацыю. Няўтомны быў агітатар! Упартым, хто не з першага сходу пісаў заяву ў калгас, пагражаў усё Котласам і Салаўкамі. І каб жа толькі пагражаў...

Раечка — імя яе інакш ніяк не кладзецца на мову. (Як чэхаўская Д у ш а ч к а). Колькі ведаю, ужо і замужняй, калі ні стрэну — усё хварэе. Усё або лечыцца па бальніцах, або збіраецца ці толькі вярнулася з курортаў... Андрэйка — муж — уладкаваў малодшага сына ў МІМА, і яна пасля гэтага паляжала месяц у стацыянары ў лечкамісіі. А як сярэдняй дачцэ з зяцем Андрэйка выстараўся трохпакаёвую кватэрку ў Андатравым завулку (у іх саміх, на дваіх, чатырохпакаёвая ў «долары»...), то пасля наваселля, пасля такога небыту, яна адразу ж паехала адпачыць у Аксакаўшчыну (які там, праўда, адпачынак у тым лесе). Ну, а калі зяця — старэйшай дачкі — Андрэйка падапхнуў, падсобіў прабіцца ў намеснікі, адкуль недалёка ступіць, як і самому цесцю, у п е р ш ы я, то тады ўжо яны ўдваіх з Андрэйкам ездзілі адпачываць. У с в а і м санаторыі, з а к р ы т ы м. З нават пляжам абгароджаным. Каб не швэндаліся розныя. У Сочы.

Але ў Раечкі ўсё роўна ўсё жыццё няма здароўя.

— Раечка, ты чаго тут?!.

— Платьице к весне хочу выбрать.

— Дык чаму тут? У вас жа свая гаспода?

— Ах, не кажы! — Раечка з плачам прыпадае да майго плечука. І мяне міжвольна працінае сцюдзёная, нядобрая здагадка...

— Што здарылася, Раечка?

— Андрэйка мой...

У мяне не хапае адвагі спытаць, што з ім?

...Гэтым летам меліся яны ехаць у Карлавы Вары. Вырашылі, што ёй папярэдне не пашкодзіць паўтарыць лячэнне, паляжаць (дактары яе там ведаюць) у «Крамлёўцы». Каб потым, у тых самых Варах, ужо адпачываць, лішне не абцяжарваючы сябе лекамі. Яна і паехала ў «Крамлёўку»... А ён жа зроду нічым не хварэў. Ні разу нават у бальніцы не паляжаў, як іншыя вымяркоўваюць, каб ад работы адапхнуцца. Ён ніколі ні на што не пажаліўся (усё дрыжаў толькі за яе...) Такі мужчына! Зірнеш збоку — дуб! А які ўдачлівы быў... (І яго я ведала яшчэ з райкомаўскіх камсамольскіх сакратароў. У тым яго райкоме і Раечка пасля школы пратаколы розныя падшывала.) Здавалася, вакол яго ўсё гуло! І сам ад прыступкі да прыступкі толькі, п е р ш ы м уздымаўся да самай г а р ы... І на табе: як пярун сярод яснага неба... Перад нейкай там іхняй нарадай ці пасля яе (якая цяпер ёй розніца!) зрабілася раптам кепска. І ўсё! І Маскоўскія могілкі... Помніка яшчэ нават не паставілі. Але каму, апрача яе самое, у галаве той помнік?

...І вось яна — цяпер ужо ўдава — камечыць у пальцах то адну, то другую нейкія бабскія анучы.

— Платьице хочу к весне выбрать...

Госпадзі!

Маліны

З дачных анекдотаў

Хочаш насаліць суседу — пасадзі маліны на мяжы. Ужо яны то жыцця яму не дадуць!

З малін усё і пачалося.

— Суседка, я хутка сварыцца буду, — лагодна папярэдзіў Сусед Суседку, стоячы на мяжы і з задавальненнем назіраючы, як спрытна мільгае ў аголеных суседчыных руках матыка.

— За што гэта? — выпрасталася ладная, гнуткая ў стане Суседка. Умеру адкрыты купальнік умеру адкрываў і паказваў жаночае харaство: і поўных грудзей, і спраўных рук, і налітых звабнай сілай ног.

— За маліны. Вунь як забілі яны ўсю мяжу. І ўжо на мае грады лезуць.

— Мне мае маліны не замінаюць! — не пачула ці не пажадала пачуць у Суседавым голасе нешта цікавейшае за маліны Суседка. І, абыякава павярнуўшыся ружовай ад загару спіной да Суседавага надзелу, яшчэ з большым імпэтам налегла на матыку.

— Дык яны мне замінаюць! — абражаны гэтай гладкай ружовай спіной, узгарэў рахманы Сусед.

— То, можа, я павінна палоць нечыя грады? — не азіраючыся і не мяняючы паставы, здзекліва, з уласнае грады, азвалася Суседка. І залілася смехам, здаволеная.

Гэты нахабны смех, а яшчэ больш сама пастава дагэтуль нават і вельмі сімпатычнай яму Суседкі зусім раз'юшылі Суседа.

— Дык я!.. Я сякерай высеку ўсе твае маліны, да каліва! — не знайшоў ён іншай пагрозы, неўпрыкмет пераходзячы на «ты».

— Ха! Напалохаў! Сячы! — разагнулася Суседка і ляпнула сябе па голых укормленых сцёгнах.

— Сараматніца! Зірні на сябе! — на працiўны віск перайшоў Сусед, больш за ўсё абураны гэтымі голымі суседчынымі сцёгнамі. (Дзіўна — да гэтага моманту, неаднойчы, хоць і здалёку, ён назіраў за імі са здавальненнем...)

— А чаго мне глядзець на сябе? Ты, калі такі ўжо вялікі скаромнік, адвярніся і не пазірай на мяне!

Сусед плюнуў і схаваўся ў сваёй хаце.

Суседка зарагатала і таксама перайшла — на другую граду.

Назаўтра стаяла страшэнная спёка, збіралася на дождж. І Суседка стала пад душ. У суседзяў кругом вада грэлася на сонцы ў жалезных бочках. У яе ж быў прыстасаваны нейкі адмысловы сробрысты металёвы корпус, накшталт лётаючай талеркі. (Знаёмы аўтамеханік дагадзіў). Наталіўшы жаданай прахалодай цела і душу, Суседка выйшла з душавой, стала на мураўцы босымі нагамі, заплюшчыла вочы і распасцерла рукі. Аддала сваё здаровае прыгожае цела ўладзе гарачых сонечных промняў. Каб загарэць усёй, як любяць казаць у такіх выпадках жанчыны.

І ў гэты якраз момант выйшаў са свае хаты Сусед...

— Бессаромніца! Такіх пад суд аддаваць трэба. За парнаграфію! — лямантаваў Сусед, не зводзячы святых абражаных вачэй з Суседкі.

— Якая ж гэта парнаграфія? — смеючыся, нават не расплюшчыла вачэй Суседка, — калі некаму коле ў вочы, дык няхай чорныя акуляры купіць!

Прыгожая жанчына, яна ведала сабе цану.

. . . .

А недзе праз тыдзень пасля той «парнаграфіі» праўленне садова-агароднага таварыства разглядала скаргу Суседа. Яго Суседка, даводзілася ў скарзе, штодня гуляе ў сваім садзе-агародзе — у яго на вачах — распранутая, як Ева. Ісцец, кажучы мовай правасуддзя, патрабаваў належнага пакарання Адказчыцы.

Старшыня праўлення, упершыню за час свае садова-агароднай улады атрымаўшы такую скаргу, развёў рукамі:

— Як, таварышы, будзем рэагаваць на такую заяву?..

І тады, не чакаючы, каб яго апярэдзілі, устаў адзін з праўленцаў у тым садова-агародным таварыстве. Устаў, падкруціў чорнага вуса, прыжмурыў гарачае вока і, зірнуўшы на Адказчыцу, з такой прамовай звярнуўся да высокага суда:

— Калі ўжо такая склалася крытычная сітуацыя, таварышы, то я гатовы памагчы нашаму праўленню прыняць такое рашэнне, каб нікому не было кепска, каб ніхто не застаўся ў крыўдзе... З вашай агульнай згоды, таварышы, я даю сваю асабістую згоду памяняцца надзеламі з Істцом, так сказаць, аўтарам скаргі, якую мы тут сумесна з вамі разглядаем сёння... Няхай сабе ён перабіраецца на мой надзел, а я перабяруся на яго. У суседзі, так бы мовіць, да гэтае яго Евы...

Добра пасмяяўшыся, садова-агароднае праўленне аднагалосна ўзняло рукі за прапанову мудрага.

Не, адзін, праўда, устрымаўся: Ісцец.

А сама Ева? Яна ўзняла абедзве рукі.

Парыжскія эцюды

СЛІВЫ З ПАРЫЖА

Студэнтаў, як і штогод, на ўвесь верасень, адправілі на бульбу ў калгас. Першакурснікам, залічаным у студэнты і не працятым яшчэ скепсісам старэйшых курсаў, і бульба і калгас... на гэтым часе здаваліся мала што не ганаровай каранацыяй. Яны гатовыя былі не толькі выкапаць бульбу, у іх хапіла б імпэту пералапаціць і ўвесь калгасны палетак.

Размеркавалі ўсіх па хатах — каго па двое, а каго і больш, гледзячы, якая хата і якая гаспадыня.

Мой студэнт са сваім сябрам трапілі на кватэру да цёткі Марылі. Расказвалі потым, што раскашавалі яны там у яе, як у раі. Цётка Марыля і ранічкай, пакуль яны ўстануць, каб разам з усім сваім студэнцкім гуртам кіравацца на бульбу, нарыхтуе ім сняданак. І ўвечары — толькі пераступяць парог хаты, як на стале і міса гарачай, толькі адцэджанай бульбы, і збанок кіслага малака, і скаварада спечанага сала з яешняй...

Цётка Марыля жыла адна. І хоць была на пенсіі ўжо, але, дзякаваць Богу, мела яшчэ і сілу і дастатак. (Калгас таксама не гнуўся — добра падкідаў студэнтам харчу.) Дык і гэтых хлапчукоў, як яна іх звала, пыніла, я" сваіх.

Аднаго разу, у нядзелю, выкапаўшы вызначаную норму бульбы раней — раней і дадому з поля пайшлі (з дазволу, вядома, калгаснага брыгадзіра). Дадому? А чым не дом быў маім, напрыклад, у цёткі Марылі?.. А тая, прынядзеленая, сядзела на ганку, — балазе надвячорак стаяў сухі і цёплы — адпачывала. А каля яе стаяў кош сліў. Вялізны кош! Мой сын казаў, у нас, на Случчыне, ён такіх не бачыў... Не, плялі і ў нас вялізныя кашы. Часцей з вечкамі. І трымалі звычайна ў іх сушаныя на зімку сыры і каўбасы. Ад катоў. Або ссыпалі сушаную садавіну і вечкам — гэтакім жа плеценым, лазовым — усё роўна як на замочак маленечкі замыкалі. Наш дзядзька Мікалай умеў у такіх кашах прырабляць вельмі адмысловыя, хітрыя нейкі. зашчапачкі. Яны то не надта і патрэбныя былі: ад каго было замыкаць на ўласным гарышчы ўласныя каўбасы, ці сыры, ці сушаную садавіну? Але ж м а й с т э р с т в а, а р т ы с т ы з м, т а л е н т сялянскіх рук вымагалі такой гульні... Куды ўсё сплыло? Знікла? Спапялела?

Цяпер я не адважваюся казаць: у нас плятуць кашы... У нашай сённяшняй Даманшчыне, я не ведаю, колькі чалавек засталося, хто здольны сплесці кош на бульбу, на агуркі ці якую яшчэ вясковую буйную сыпучую — гаспадарчую патрэбу. Ужо не кажу пра кошык адмысловы — лазовы, гаркаваты, пахучы — ёмкі, зручны хадзіць у грыбы. Ці зусім маленечкі, як пёрка лёгенькі — малому дзіцяці на ягады...

Памірае, назаўсёды пакідае вёску яе штукарскае ўмельства. На вечны спачын неўпрыкмет кладуцца а п о ш н і я р у к і, што стварылі некалі па любай ахвоце столькі непаўторнага хараства і дабра на зямлі.

...Цётка Марыля, прынядзеленая, сядзіць на ганку побач з вялізным кашом сліў...

— Сядайце, мае хлопчыкі, ды ешце слівы, — узрадавана, нібыта яна сядзела і толькі іх чакала, кажа цётка Марыля. — Вельмі ж салодкія слівы. Як цукар!

Хлопчыкаў доўга ўпрошваць не трэба. Тут жа — адзін з аднаго боку, другі з другога — абселі цётчын кош — і пайшло дзела!

— Ну, што? — гледзячы на іх спрыт, цешыцца цётка Марыля. — Гэта ж дачка сёння прывезла з Парыжа.

У хлопцаў — у аднаго і ў другога — засела ў горле па костачцы.

— З Парыжа?!

— Ну, але. Кажа, напрасіла брыгадзіра, той даў каня, дык яна ўшчаміла яго ў калёсы, ускінула кош і прытарахцела. Бо як бы яна такую дарогу з гэтакім кашом тузалася б?

Хлопцы ашалела пераглянуліся: ушчаміла каня ў калёсы... прытарахцела з Парыжа... з кашом сліў...

— Колькі ж яна ехала?

— Ды ў паўдня ўжо была тут.

— А што, ваша дачка ўжо даўно жыве ў Парыжы?

— Дзіва што даўно! Дзеўчыну ўжо аддала замуж. І хлопец другі год як служыць у салдатах.

— А што яна сама там робіць... ў Парыжы?

— Што ж яна там рабіцьме? Даяркай ужо мо гадоў з дваццаць як.

— Даяркай — у Парыжы?!

— Ну, а кім вы думаеце, яна там будзе рабіць. Артысткай ці міністрам?

— А калі ж яна вернецца назад... у Парыж?

— Калі? А колькі там тае язды на возе. Яна, пэўна, ужо дома набылася. Сем вёрст — якая гэта дарога, — як пра самую звычайную паездку кажа цётка Марыля.

І толькі цяпер даходзіць да хлопцаў!

— Дык гэта вёска ў вас так завецца — Парыж?!

— А няго ж, — узнімаецца з месца цётка Марыля, — вы, мае хлопчыкі, не глядзеце на мяне, ешце слівы. Гэты кош не хутка ўходуеш. Дачка казала, яшчэ прывязе, калі ўломіць брыгадзіра, калі каня агорае...

Хлопцы трымаюцца за жываты: слівы з Парыжа!

СУВЕНІР З БЕЛАРУСІ

Негр Рудольф пяць гадоў назад прыехаў з Конга вучыцца ў Ленінград. Там, у Ленінградзе, ажаніўся з аднакурсніцай з Беларускага Койданава і гэтым летам пасля гасцявання ў цешчы ехаў на рэшту канікул у Парыж.

— Купіць шмоткі, — Рудольф дасканала авалодаў нашай мовай.

А «шмоткі» трэба нямала: Таісе — жонцы і дзецям: Мішэлю, Олі і Жан-Полю...

Як і ўся амаль мінская студэнцкая Афрыка, Рудольф, калі прыязджае ў Мінск, таксама абавязкова наведвае нашу сям'ю. Па-першае, візіт ветлівасці. А па-другое, на гэты раз у нас яму, як нідзе, будзе зручна спакавацца перад дарогай у Парыж. Патрэбныя рэчы ўзяць, а не вельмі патрэбныя пакінуць да часу. І ўвогуле...

— У вас, мама, я как дома.

«Мама» — так Рудольф звяртаецца да мяне. Так завуць мяне, як прыходзяць да нас, усе яго чарнаскурыя афрыканскія землякі. І нават Сарыману — Саню з Інданезіі — я таксама «мама».

— У вас мне, мама, харашо! — запэўняе мяне Рудольф.

І што гэта менавіта так, і не інакш, тут жа даказвае сваімі нязмушанымі паводзінамі. Два велізарныя, як кантэйнеры, чамаданы расчыняюцца пасярэдзіне пакоя, і ўсё, што мае быць узятым у дарогу, вытрасаецца проста на падлогу, на дыван.

Рудольф робіць канчатковую рэвізію сваім сувенірам — усяму, што можа зацікавіць «з Саюза» — ведае ён — Францыю, і ў прыватнасці, Парыж.

Ну, вядома, не буду ж я стаяць над Рудольфавымі кантэйнерамі і глядзець, як ён пакуецца...

— Мама, харашо? — неўзабаве кліча мяне з кухні Рудольф, і сам ідзе мне насустрач.

З велізарным кусішчам тоўстага, як лава, сала ў руках.

— Куды гэта ты? Няўжо ў Парыж?!

— Да! В Париж. Белорусский сувенир! — бліскае бялкамі вачэй Рудольф. — Это мне мама (гэта ўжо мама жончына) в Койданаве дала. «Бери, Рудольф, в Париже, говорит, такого сала не найдешь!»

Дзіва што не знойдзеш.

— І што ж ты будзеш рабіць там, у Парыжы, з гэтым салам?

— Как, мама (гэта значыць, ужо зноў я), что? В отеле отрежу кусок (Рудольф рукой паказвае мне, як ён адкавеліць сабе гэты кавалак сала), закажу в номер хоть десять стаканов чаю — и не надо обеда, не надо ужина. Сколько франков сэкономлю! Сколько шмоток жене и детям куплю!

Гэтым сваім камерцыйным заходам з «беларускім сувенірам» у Парыжы Рудольф цешыцца, як дзіця.

— Божа, у які час мы жывём! Якая несусветная асімілящыя... Негр з Афрыкі вязе ў Парыж сала з Беларусі!

— А что, мама, — харашо!

Чорны, як наваксаваны, Рудольфаў твар ззяе ад захаплення.

RENDEZ-VOUS

Расказваў Селестэн пра выпадак у парыжскім кафэ. Зайшоў ён аднойчы выпіць кубак кавы. Сядзіць, не спяшаючыся п'е, праглядае газету. Ёсць час. За суседнім столікам monsieur — ужо ў гадах, сівізна на скронях. Відно, нервуецца: увесь час пазірае то на гадзіннік на руцэ, то на дзверы. Некага чакае... Нарэшце, прыкметна ўзрушаная, ружовая і ад хуткай хады, відаць, і ад зімовага замаразку, паказваецца ў дзвярах madame. Відавочна, намнога маладзейшая за monsieur, прыгожая, спакусліва — парыжанка з галавы да ног... Madame імкліва кіруецца да століка Селестэнавага суседа. Monsieur, як юнак, ускопліваецца з месца. Абое ўзрадавана абменьваюцца лятучым пацалункам. Madame сходу ўсё тлумачыць:

— Прости, милый! — п а р у с к у! — Никак не могла вырваться. Я ему и то, я ему и это... Придумала, наконец, что мне необходимо к врачу... И вот — я с тобой!

— Ах, мілая, я думаў, што ты ўжо не прыйдзеш... — адказвае таксама п а - р у с к у monsieur і пяшчотна цалуе руку ў madame.

Любоўнікі. Рускія.

Сядзець побач і слухаць іх любоўны дуэт, разумеючы ўсё да слова і ведаючы, што самі гэтага яны не ведаюць, вядома ж, няёмка, непрыстойна.

І Селестэн хутка дапівае сваю каву і ўстае з-за свайго століка.

— Простите... — абыходзячы столік любоўнікаў, пададўшыся інерцыі іх моўнага патоку, сам таго не заўважаючы, таксама п а - р у с к у прамаўляе Селестэн.

Любоўнікі нямеюць!

Негр і — «простите» — у парыжскім кафэ. І, як яны, па-руску?!

У Селестэна не хапае адвагі азірнуцца на іх.

Анекдоты Р. Р.

— запісаныя і друкуюцца з дазволу апавядальніка

БОГ СТВАРЫЎ СВЕТ

— Аддаў я шыць штаны краўцу-прыватніку. Майстар класны, а галоўнае — дакладны. Калі прыйсці забіраць? Можна праз тыдзень. Прыходжу праз тыдзень — не гатовыя. Яшчэ праз тыдзень прыходжу — не гатовыя зноў. Уявіце сабе — і яшчэ праз два тыдні штаны не гатовыя і канец!

Што рабіць? Усчынаць сварку? Але гэта не ў маіх прынцыпах. Чалавек сам павінен разумець.

— Слухайце, Навум Львовіч, — кажу я краўцу. — Бог стварыў за сем дзён свет. А вы мне штаны паўгода шыеце. Што можна на гэта сказаць?

— Бог стварыў за сем дзён свет! — ускідвае рукі ўгору кравец. — Вы азірнецеся толькі на гэты свет! Хіба гэта свет? Гэта ж — уй! — а не свет. А зірніце на мае штаны. Не, я кажу, вы на мае штаны зірніце! Вы ж будзеце іх насіць і будзеце ўвесь час думаць, што гэта ў вас свята, а не штаны! А вы мне — Бог стварыў свет...

ДОШКА ГОНАРУ

Розу Мэер, лепшую швачку на фабрыцы, тады, калі яны нам яшчэ скрозь свяцілі, вылучылі ў «маякі». Загадалі схадзіць у цырульню зрабіць прычоску. Роза надзела самае лепшае сваё плацце, абула на шпільках туфлі (яны ціснулі ёй не толькі ногі, а нават сэрца). І гэтак яе сфатаграфавалі, каб павесіць на Дошку гонару. І раптам нехта асабліва пільны з прафкома ўспомніў яе прозвішча!..

— Роза, Голда ж таксама Мэер!

А ў нас у тыя гады якраз адносіны з адміністрацыяй Голды Мэер сапсаваныя былі ўшчэнт!

— Ну дык і што, што Голда — Мэер таксама? — Розу Мэер не так проста было збянтэжыць ці запалохаць.

— Дык як жа цябе з т а к і м прозвішчам ды на Дошку гонару?

— Дык, можа, хто ў прафкоме мне пазычыць прозвішча? — пытаецца ў сваю чаргу Роза Мэер.

— А ты памяняй прозвішча! — падае Розе параду нехта вельмі разумны.

— Я буду мяняць сваё прозвішча?! Можа, яшчэ хто чаго ад мяне захоча? Э т о т н о м е р н е п р о й д е т! Няхай сваё прозвішча мяняе старая імперыялістка. А я, камуністка, сваё савецкае прозвішча мяняць не збіраюся! Гэта кажу вам я — Роза Мэер!

Так і павесілі яе на Дошку гонару: Роза Мэер!

«ХАЧУ ВЫСТУПІЦЬ»

Усе ўсюды цяпер пішуць, выступаюць у газетах, на мітынгах, па радыё, па тэлебачанні...

Прыйшоў на тэлебачанне Рабіновіч.

— Я хачу таксама выступіць па тэлебачанні!

— Пра што ты будзеш гаварыць?

— Пра тое, пра што і ўсе...

— Але ж у нас план. У нас праграма. Усё распісана да гадзіны, да хвіліны...

— Мне не трэба гадзіны! Мне хвіліны нават не трэба.

— А колькі ж табе трэба?

— Мне адно толькі слова сказаць. Але, каб і я, як усе людзі, па тэлебачанні выступіў.

— Ну, давай адно слова.

Рабіновіч схапіў з рук вядучага мікрафон:

— Гвалт!

ПОЛЬСКІЯ АБРАЗКІ

У другой палове верасня я з групай студэнтаў факультэта прыродазнаўства наведаў Польшчу. Уражанні ад гэтага падарожжа і з'явіліся асновай гэтых нататкаў.

АСВЕНЦІМ

Пад шклом дзве тоны жаночых валасоў. Дзве тоны з тых сямі тон, што знайшлі савецкія салдаты ў дзень вызвалення канцлагера.

Колькі ж важаць мае валасы, альбо валасы маёй жонкі, ці той бялявай дзяўчыны...

Дзіцячыя боцікі, соскі, драўляныя ногі інвалідаў, горы зубных шчотак, вакса амаль з усяго свету...

Камеры памерамі 0,9х0,9 м, у якой стаялі ўсю ноч, задыхаючыся, чатыры чалавекі пасля 15—16 гадзін рабскай працы. Уся віна іх была ў тым, што на нейкае імгненне затрымалі на галаве шапку пры сустрэчы з капо. Няўжо гэта ўсё рабілі людзі?

Наша кіраўніцтва адзначае: «Вось якраз разам і савецкія, і польскія, англічане і немцы!» Так, чутны руская, польская, нямецкая, англійская мовы. Зараз мы тут разам. Разам былі тут і раней людзі розных нацый. Але адны палілі ў прыстасаваных для гэтай справы печах другіх і выкарыстоўвалі попел на ўгнаенне. Я бачыў тканіну, вырабленую з чалавечых валасоў, былі вырабы з чалавечай скуры.

Хто ж былі яны, гэтыя фашысты? Звяры, мутанты? У глухой вёсцы Пяскі на Гродзеншчыне, так далёка ад Асвенціма, я зноў успомніў пра фашыстаў, пабачыўшы маладога хударлявага хлопца з татуіраванай фашысцкай свастыкай на руцэ. Кажуць, што не так даўно яго выпусцілі па амністыі. Відаць, хлопец вырашыў насіць гэты знак усё жыццё...

Што гэта? Вар'яцтва, несвядомасць, выклік? Што б ні штурхнула гэтага хлопца на такі ўчынак, мне ўсё адно стала жахліва... Можа, гэта ён, альбо яго сябры глуміліся над магіламі савецкіх салдат, помнікам Леніну ў Гародні? Хто ведае... Няўжо мала кожнага чацвёртага, а дзе і кожнага другога беларуса, якіх забраў фашызм, няўжо нехта хоча яшчэ раз запаліць печы Асвенціма?

КІРМАШ

На ўскраіне Катовіц чалавечы мурашнік. Прадаецца ўсё: бананы, джынсы, «варонкі», скураныя курткі, старыя гадзіннікі, боты, саржавелыя цвікі, парфума. Увагу прыцягваюць гандляры-суайчыннікі. Перад адным гара бляшанак «кількі ў тамаце», некалькі пляшак «Сталічнай». Другі больш заможны, прыехаў на сваім самаходзе. Ды і тавар багаты — біноклі, фотакамеры розных марак, блокі такой дэфіцытнай нямецкай фотастужкі. Ужо два гады не магу набыць сабе камеры, так патрэбнай у вандроўках. А ён набыў! Ды не адну, а некалькі дзесяткаў, набыў і вывез. Зараз прадасць, пэўна, купіць «відак», завязе на радзіму і зноў прадасць. Можа, гэта і ёсць «рынычная эканоміка»?

Старое Места ў Варшаве. Тут гандлююць галоўным чынам мастакі, нумізматы, аматары народных вырабаў. Але вось адна «вітрына» спыніла мяне, як сцебанула: чалавек прадае ордэнамі і медалямі Савецкага Саюза. Тут і «Айчынная вайна», і «Слава» розных ступеняў, і медалі — ад «За адвагу» да «За вызваленне Варшавы». Пытаюся: «А дзе пан узяў усё гэта, можа, свае?» Чую адказ на польскай мове: «Не, набыў, былі тут расіяне, прадавалі». Нехта прывёз і прадаў усё гэта. Прадаў разам з бляшанкамі «кількі ў тамаце», фотаапаратам «Зеніт», халвой, пліткамі шакаладу, аплаткамі валідолу, прасамі, кававаркамі, пральным парашком і інш. «Рыначная эканоміка»? А, можа, мярзотнасць? Нехта аддаў сваю кроў, а можа, і жыццё за тыя злотыя, што выручыць гандляр за ўзнагароды дзеда, бабулі, бацькі, брата, сястры, сваяка, проста чалавека.

ПАН ДЭКАН

У Польшчы ўсе паны: пан студэнт, пан магістр, пан дэкан, пан прафесар. У нас часцей чуеш палавы падыход: «Вы, мужчина, крайний? Вы, женщина, выходите?» Наша «слово гордое «товарищ» амаль не чутна. Пан дэкан невялікага расточку, вельмі жвавы для сваіх 70 гадоў. Геалогія з тых прафесій, што патрабуюць здароўя. Нездарма кажуць: «Геолага ногі кормяць!»

Ён ведае шмат, а здаецца, ведае ўсё, асабліва тое, што тычыцца гісторыі Польшчы. Калі і хто збудаваў замак, кляштар, касцёл, каму ён належаў, дзе працавала першая паравая машына на Польшчы і гэтак далей.

Аб чым бы ні ішла гамонка, кожны раз бачыш культуру, шляхецтва, гонар. З гонарам гаворыць аб тым, што вучыўся ў Кракаўскім універсітэце, а пасведчанне прафесара атрымаў з рук прэзідэнта.

Нашы студэнты цікавяцца:

— А якая стыпендыя ў польскага студэнта?

— Не ведаю, панове, трэба запытаць у сакратаркі.

Я таксама быў амаль дзесяць гадоў дэканам. Ведаў не толькі аб памерах стыпендыі, але нават аб тым, хто і калі спазніўся на занятки, парушаў «правила социалистического общежития», многа рознага ведаў я. За гэтымі «ведамі» я і мае калегі не мелі часу падумаць аб тым, што рабіць, каб тыя дыпломы, якія мы выдавалі штогод, былі на адным узроўні з дыпломамі Сарбоны, Кракава, Прагі, Вашынгтона.

Я склаў анкету з двух пытанняў: «1. Што вам спадабалася ў Польшчы? 2. Што вам не спадабалася ў Польшчы?» На першае пытанне амаль усе адказалі аднолькава: «Высокая культура». Слава Богу, што хоць гэта мы зразумелі, што такі клопат маюць мае студэнты.

Пан дэкан паказвае нам свой факультэт. У будынку з дванаццаці паверхаў (маецца яшчэ два лабараторныя карпусы) займаецца 600 студэнтаў. Працуе шэсць кафедраў, выдаецца чатыры часопісы. У атэлі універсітэта, які знаходзіцца на ўскраіне Катовіц, у маляўнічым парку з сажалкамі і заалагічным садам, кожны з нашых студэнтаў атрымаў асобны пакой. Я, як, мабыць, і многія з маіх суайчыннікаў, ужо стаміўся ад такіх параўнанняў: «Вось, у іх так, а у нас?» Але што зробіш. Як кажуць, факты — рэч упартая!

Вучоныя і палітыкі зараз спрачаюцца аб тым, што лепш: «шокавая тэрапія» альбо ідэі Шаталіна, Абалкіна і інш. Я геолаг, аб'ект маіх даследаванняў існуе амаль 5 мільярдаў гадоў, яго гісторыя зараз толькі на сярэдзіне свайго жыцця. Але што б нам ні прапанавалі, хачу, каб не забылася на адно слова: «Культура, культура, культура!» Без яе ўсе нашы намаганні будуць марнымі.

Б. ГУРСКІ,
прафесар, загадчык кафедры фізічнай геаграфіі Мінскага педінстытута імя М. Горкага.

Ганарар за публікацыю аўтар пераводзіць на рахунак Беларускага фонду культуры.

«ПАШУКАЙЦЕ ЧАТЫРОХ КАМУНІСТАЎ...»

Сцяпана Барысавіча Купрэйчыка забіралі двойчы. Упершыню — у 1934-м, калі адмовіўся ісці ў калгас. Не адзін ён тады пацярпеў (сям'я жыла на Магілёўшчыне — у вёсцы Буда-Цялянская Асіповіцкага раёна): забралі ў НКУС роднага і стрыечнага братоў, пацярпелі і людзі з суседніх вёсак. Купрэйчыка, праўда, праз два гады выпусцілі. Крымінальная справа, па якой ён тады быў асуджаны, была спынена Вярхоўным судом БССР па пратэсту пракурора рэспублікі.

Вось толькі здарылася гэта... 26 верасня 1958 года. Праз дзень пра гэта паведамілі Сцепанідзе Рыгораўне Купрэйчык, жонцы незаконна асуджанага. Яшчэ праз дзень Вярхоўны суд рэспублікі С. Б. Купрэйчыка рэабілітаваў (хоць даведкі сям'я не мае і цяпер).

Звычайная гісторыя. Ну каго, скажыце, сёння гэтым здзівіш?

У 1937-м Купрэйчыка арыштавалі зноў. На гэты раз надоўга. След мужа, бацькі траіх дзяцей, праз нейкі час згубіўся. Малодшы сын бацьку ўжо не бачыў, таму што забралі галаву сям'і ў жніўні 1937-га, а нарадзіўся маленькі Эдзік у сакавіку 1938-га.

Недзе ў 1946-м, як і многія, пачалі пісаць па разных інстанцыях, спрабуючы знайсці месца знаходжання бацькі і мужа. Рознае адказвалі сям'і Купрэйчыкаў. Большай часткай раілі звярнуцца ў Вярхоўны суд, у Міністэрства ўнутраных спраў рэспублікі, у пракуратуру вобласці, па месцы арышту. Але аднойчы прыйшоў больш-менш канкрэтны адказ. З Упраўлення выпраўленча-працоўных лагераў напісалі, што са станцыі Ярцава С. Б. Купрэйчык у 1943 годзе адбыў у рабочы пасёлак Савецкая Гавань Прыморскага краю.

Напісалі туды. Афіцыйная папера ў адказ сведчыла, што грамадзянін С. Б. Купрэйчык *памёр ад запалення* лёгкіх у 1943 годзе. А праз месяц атрымалі яшчэ адну паперу — пісьмо.

«Добры дзень, мая дарагая сям'я, калі жывая і здаровая мая жоначка паважаная і дзеткі, якіх я ўжо і не ведаю. Ці жывая мая дарагая матуля, мая сястра, мой брат Ваня?

Паведамляю вам, што я жывы і здаровы, знаходжуся ад вас у 10 тысячах кіламетраў на дальлагу ДВ Д.В.К. Пісьмо вам я пішу пасля вайны — яно першае, бо перапіска нам забаронена. Гэта ж я перадаю з чалавекам, які адсюль вызваляецца і едзе дадому. Перадаю пісьмо яму, каб ён укінуў яго (сам ён з Алтайскага краю).

Дык вось, мая дарагая сям'я, цяпер я вам пішу падрабязна ўсё. Калі атрымаеце маё пісьмо, то не давайце яго нікому чытаць...»

Жывы, значыць!

«...Калі вы жывыя і не забыліся пра мяне, то пашкадуйце мяне, таму *што* адсюль можна вылезці. Чалавека, з якім перадаю пісьмо, выручыла жонка. Прашу і вас са слязьмі: не палічыцеся, выратуйце ад жахлівага жыцця. Пашукайце чатырох камуністаў (не ніжэй, чым з пяцігадовым стажам у партыі), каб яны ўзялі мяне на парукі. Там у вас блізка вайсковы гарадок, ёсць знаёмыя вайскоўцы. Лепш, калі нават будзе афіцэр.

А можа, дарагая Стэфачка, ты выйшла замуж, і я табе непатрэбны — хоць і не веру ў гэта, тады прашу сваіх дзяцей, каб яны пашкадавалі бацьку і папрасілі камуністаў, як веруючы просіць Бога. Працую ў лесе, работа вельмі цяжкая, а на правай руцэ няма двух пальцаў — указальнага і вялікага. Набыў сабе добрыя спецыяльнасці: я шафёр, кінамеханік і *першай рукі* фатограф, на ўсё маю пасведчанні. Але прашу вас не пакінуць маёй просьбы — калі ж знойдзеце каго, то паспяшайцеся да 1 красавіка. Пра гэта начальства мне сказала па сакрэту. І людзі адсюль ідуць пачкамі, але толькі на парукі камуністаў.

Мой адрас: дальлаг НКУС, г. Ніколаусурыйск, лагер 5, Купрэйчык. Перадаць начальніку лагпункта.

Цалую моцна ўсіх і чакаю ад вас свабоды. Ратуйце — іначай я тут застануся пажыццёва. І яшчэ: не лічыцеся з выдаткамі, бо грошы ў мяне ёсць, 59 тысяч рублёў. Паслаць іх нам нельга, а калі прыеду, то ўсё папоўню. Калі што і прадаць на мяне давядзецца, то адкупім. Прыеду не з пустымі рукамі, ды і рэчы ёсць добрыя. Прашу, дарагая жоначка, браты, сёстры, дзеці мае, маці: пашукайце камуністаў...»

Дзеці малыя, маці — калгасніца. Сунуліся туды-сюды — безвынікова. Пісаць куды-небудзь проста спалохаліся: невядома яшчэ, што з гэтага атрымаецца, каб горш не было. Толькі пасля смерці Сталіна паслалі першы запыт. З Упраўлення выпраўленча-працоўных лагераў *паведамілі, што* «Купрэйчык Сцяпан Барысавіч, 1910 года нараджэння, адбываючы меру пакарання ў выпраўленча-працоўных лагерах Хабараўскага краю, памёр 18 лістапада 1943 года.»

Цяжка мець на руках пісьмо ад чалавека і чытаць адусюль сухія адказы пра тое, што ён памёр. У 1958-м, нагадаю, паведамілі аб рэабілітацыі С. Б. Купрэйчыка, але ж пасля першага арышту! Заявы жонкі, амаль дарослых к таму часу дзяцей перасылаліся з адной інстанцыі ў другую: пракуратуры, суды, выканкомы, органы ўнутраных спраў гулялі ў нейкую дзіўную гульню.

Малодшы сын — Эдуард Сцяпанавіч — пісаў прыкладна да 1962 года. Надзеі не губляў, *нягледзячы на* стэрэатыпныя адказы. Нарэшце стала зразумела, што шанцаў практычна няма: неабходна было ўлічваць узрост бацькі, умовы ўтрымання зняволеных у лагерах. Сваякі, блізкія ўсё часцей гаварылі аб тым, што Сцяпан Барысавіч, пэўна, памёр.

— А летась,— расказвае Эдуард Сцяпанавіч,— быў у старэйшай сястры (яна так *і жыве ў Асіповіцкім раёне*), яна параіла напісаць куды-небудзь яшчэ: можа, магіла знойдзецца? А і праўда, раптам хто што ведае з тых, хто там разам з ім тэрмін адбываў і вызваліўся? Хоць бы месца паказалі — самалётам паляцелі б туды, на Далёкі Усход.

Прачытаў Эдуард Сцяпанавіч аб стварэнні на Маладзечаншчыне камісіі па рэабілітацыі, звярнуўся туды па дапамогу. Падключыўся Маладзечанскі аддзел УКДБ, але канцоў адшукаць, як кажуць, не ўдалося.

— Мы хацелі б знайсці хоць бы месца пахавання бацькі,— працягвае Эдуард Сцяпанавіч. — Хоць бы помнік які паставілі. Ці грошы ўнеслі б на агульны мемарыял, абеліск. Ды і другое крыўдна: многія газеты змяшчаюць *на сваіх старонках* спісы загінуўшых у сваім раёне, горадзе. У бацькі ж, па сутнасці, нават добрага імя няма. Адзіная памяць — гэта пісьмо, ягонай рукой напісанае. Ведаць бы, дзе ён памёр... Чалавек жа жыве гэтулькі, колькі помняць пра яго, колькі на магілу ходзяць...

З 1957 года Эдуард Сцяпанавіч жыве ў Маладзечне. Пасля службы ў арміі трыццаць гадоў працуе ў будаўнічым трэсце №5. Увесь гэты час рабіў нейкія спробы, каб знайсці хоць нейкія звесткі пра бацьку. Але не будзе, на жаль, добрага канца ў гэтай гісторыі — *мінуўшчына добра ўмее захоўваць свае тайны.* Асабліва, калі самі людзі гэтаму дапамагаюць.

«...Вышук я атрымаў ад вас, але не маю права нічога паведамляць. Усё гэта робіцца толькі нелегальна, па блату. Як я хачу бачыць сваю родную сям'ю і сваіх дзетак. У вёсцы звестак пра мяне не распаўсюджвайце, вядзіце справу толькі з камуністамі. Але яшчэ раз прашу: вядзіце справу з ваеннымі, так больш будзе карысці для мяне.

Калі даб'ецеся якога-небудзь дакумента, то пашліце каштоўным пісьмом на зацвярджэнне ў Маскву, у Міністэрства.

Яшчэ раз прашу, родныя мае, каб памаглі мне выйсці адсюль. Але толькі прасіце камуністаў-афіцэраў. І тайна, каб вёска ведала менш...»

Д. ХАРЫТОНАЎ.

г. Маладзечна.

Прощание Славянки

Павлу Ивановичу ПРУДНИКОВУ

Было раннее утро прохладное,
эшелон уходил на восток, —
и раскинулась даль неоглядная,
а маршрут и суров, и далёк.

И беда покатилась дорогою,
потухали вдали огоньки.
Только рельсы звенели тревогою,
да мелькали охраны штыки.

А решетки вагонов столыпинских
даже души собой оплели.
Были лица в ту пору безликими,
а другими и быть не могли...

Поработали «черные вороны»:
стало в камерах тесно «врагам», —
и вагоны в далёкую сторону
повезли их к другим берегам.

Обрывались минуты венчальные
и дрожал каждый звук навесу,
а мелодия марша прощального
на ходу вышибала слезу.

Уходили на фронт и в изгнание
наши деды, отцы и друзья...
Этот марш, эту боль и страдания
никогда забывать нам нельзя.

Прощай, край родной,
они — всегда с тобой:
кто в Магадане,
кто в Казахстане,
кто под знаменами шел в бой...

Пётр КОСТЮКЕВИЧ.

г. Петрозаводск.

З 31 снежня па 6 студзеня 1991 года

31 снежня. 10.50

«ЧАША НЕАДПІТАЯ».

Перадача прысвечана жыццю і творчасці М. К. і А. І. Рэрыхаў. Гледачы пазнаёмяцца з іх разважаннямі аб месцы і ролі мастацтва ў духоўным узбагачэнні чалавека.

31 снежня. 17.45

«ТАЛЕНТЫ І ПАКЛОННІКІ».

Сустрэча з М. Міхалковым, Л. Дуравым, Б. Хмяльніцкім і іншымі артыстамі, рэжысёрамі, дзеячамі мастацтва — удзельнікамі кінафестывалю «Сузор'е-90».

31 снежня. 19.25

«ЗАПРАШАЕМ НА ВЯЧОРКІ».

Выступаюць фальклорныя ансамблі вёсак Дуброва і Астражанка Лельчыцкага раёна.

31 снежня. 22.50

«АКАДЭМІЯ СКАМАРОХАЎ».

Навагодняя забаўляльная праграма.

4 студзеня. 19.25

ПАКАЗВАЕ БРЭСТ. «БУГ».

Літаратурна-мастацкі часопіс прапануе сустрэчы з сям'ёй народных майстроў Яўгенам і Галінай Саламянкамі з Баранавіч, юным паэтам Максімам Шчурам з Брэста, пчаляром з Пружаншчыны Міколам Папокам.

4 студзеня. 20.20

ГАВОРЫМ ПА-БЕЛАРУСКУ.

Урокі А. М. Белакоза. Заняткі адбудуцца ў музеі льну.

4 студзеня. 21.45, 5 студзеня. 21.50

Прэм'ера чатырохсерыйнага мастацкага фільма БТ паводле аднайменнага рамана Э. Ажэшкі «Хам».

Аўтар сцэнарыя А. Зайцаў, рэжысёр-*пастаноўшчык* Д. Зайцаў, рэжысёр С. Шульга, аператар У. Спорышкаў.

Галоўныя ролі выконваюць Ханна Дупоўска і Генадзь Шкуратаў.

5 студзеня. 14.20

«У ЖЫВАПІСЕ, ГРАФІЦЫ, СКУЛЬПТУРЫ!».

6 студзеня. 16.40
СВЯТА Ф. СКАРЫНЫ Ў ТАЛІНЕ.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и совета Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

Літаратура і Мастацтва

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: *прыёмная рэдакцыі* — 33-24-61; *намеснік галоўнага рэдактара* — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ, Віталь ТАРАС — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел інфармацыі: Алесь МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: *Святлана* БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; *аддзел тэатра, кіно і тэлебачання:* Жанна ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтэрыя — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылацца на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алесь АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОЎ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛЕП, Уладзімір ГНІЛАМЁДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алесь ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.